

Quick scan Radicalisering

Verkenning van de lokale praktijk

Gert van den Berg
Lou Repetur
Mieke Vergeer
Aukelien Scheffelaar
Pieter Paul Bakker
Daan Wienke
José van Boven
Myrthe Oesterholt

Utrecht, juli 2016
Nederlands Jeugdinstituut
Movisie

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Inhoud

Vooraf	3
Samenvatting uitkomsten QuickScan Radicalisering	4
1. Aanleiding en opdracht	12
2. Opzet en uitwerking	14
3. Respons	18
4. Resultaten	21
4.1 Kennis	21
4.2 Handelingsperspectief	23
4.3 Signaleren	34
4.4 Relatie met andere problematieken	38
4.5 Samenwerking.....	41
4.6 Knelpunten	46
4.7 Successen	51
4.8 Randvoorwaarden	54
4.9 Behoeftte aan ondersteuning.....	56
5. Reflectie en aanbevelingen	62
Bijlagen	65
1. Begrippenlijst.....	66
2. De vragenlijst en de introductiebrief.....	67
3. De groepsgesprekken	75
4. Literatuur	76

Vooraf

Voor u ligt het rapport van een QuickScan-onderzoek naar radicalisering dat in de eerste maanden van 2016 is uitgevoerd. Het Nederlands Jeugdinstituut en Movisie kregen eind 2015 de opdracht om in beeld te brengen hoe professionals en vrijwilligers in de lokale praktijk omgaan met jongeren die (dreigen te) radicaliseren in de richting van jihadisme. Hoe signaleren ze dat? Wat doen ze om het te voorkomen? Hoe pakken ze radicalisering aan? En werken ze bij dat alles ook samen? De opdrachtgevers, de ministeries van VWS en VenJ, wilden weten hoe dat in de praktijk gaat. Vooral ook: hoe men te werk gaat en waaraan men behoefte heeft.

Een snel onderzoek als dit kan geen volledig of diepgravend beeld opleveren, maar het kan wel een goede indruk geven van wat er zoal gebeurt en hoe de betrokken professionals en vrijwilligers aankijken tegen de concrete gevallen van (dreigende) radicalisering waarmee zij te maken krijgen. Wij hebben dat gedaan door de uitkomsten te presenteren en te bespreken aan de hand van negen vragen die we samen met de opdrachtgevers hebben geformuleerd. Dat doen we steeds door grote lijnen te zoeken en door bijzondere verhalen op te nemen. U vindt hier dus tabellen en cijfers, maar ook een grote hoeveelheid uitspraken. Op die manier willen we u een levendig beeld geven van de complexe plaatselijke praktijk.

Er is in korte tijd een grote hoeveelheid informatie verzameld over de praktijk in elf gemeenten in Nederland. Dit rapport doet verslag van de antwoorden die zijn gegeven op een vragenlijst die online is ingevuld en van de uitkomsten van groepsgesprekken die in elk van de elf gemeenten zijn gevoerd. Op verzoek van de opdrachtgevers worden in dit rapport de namen van de elf gemeenten niet genoemd en zijn er geen uitspraken of verwijzingen opgenomen die herleidbaar zijn tot een specifieke gemeente.

Leeswijzer

Dit is een omvangrijk rapport geworden, mede doordat er veel uitspraken zijn opgenomen van degenen die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. De samenvatting waarmee dit rapport opent, biedt een bondig beeld van de uitkomsten van deze QuickScan. Wie meer wil weten, kan terecht in de daaropvolgende hoofdstukken. Hoofdstuk 1 bespreekt de aanleiding tot dit onderzoek en de vragen waarop een antwoord moest komen. In hoofdstuk 2 beschrijven we de manier waarop we dat hebben aangepakt. Wie er hebben meegedaan en hoeveel er dat waren staat in hoofdstuk 3. De uitkomsten van deze QuickScan zijn weergegeven in hoofdstuk 4, verdeeld over negen paragrafen. In hoofdstuk 5 kijken we terug op het onderzoek en doen we enkele aanbevelingen.

De bijlagen bevatten achtereenvolgens: een begrippenlijst, de beperkingen van dit onderzoek, de gebruikte vragenlijsten, het format dat we hebben gebruikt voor de groepsgesprekken en de aangehaalde literatuur.

Samenvatting uitkomsten QuickScan Radicalisering

In de eerste drie maanden van 2016 hebben het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en Movisie in opdracht van de ministeries van VWS en VenJ (NCTV) een QuickScan uitgevoerd naar de lokale praktijk inzake preventie en aanpak van radicalisering richting jihadisme. Met behulp van een online vragenlijst en groeps gesprekken hebben de onderzoekers in elf gemeenten in kaart gebracht wat professionals en personen uit het informele netwerk (zelforganisaties, moskeeën) weten van deze vorm van radicalisering, wat zij eraan (kunnen) doen, en waaraan zij behoefte hebben.

De online vragenlijst is in eerste instantie ingevuld door 132 respondenten. Aan de groeps gesprekken hebben 80 personen deelgenomen. In aanvulling hierop is de vragenlijst later nog aan ggz-professionals gestuurd. Bij de afronding van dit rapport hadden 25 van hen deze ingevuld. Ook zijn er enkele telefonische interviews met vertegenwoordigers van deze beroepsgroep gehouden.

Het belangrijkste doel van deze QuickScan was het in kaart brengen van ervaringen en behoeften. Zowel van beroepskrachten in zorg- en hulpverlening als van personen uit zelforganisaties en van sleutelfiguren uit het informele netwerk wilden we weten wat hun ervaringen zijn met radicalisering én waaraan zij behoefte hebben om daar goed mee om te kunnen gaan.

Deze QuickScan en de resultaten daarvan worden uitgebreid beschreven in het onderhavige rapport. Deze samenvatting, die een beknopte weergave van de uitkomsten biedt, is net als het rapport opgebouwd aan de hand van de vragen die het uitgangspunt vormen van de QuickScan.

1. Hoe staat het met de kennis en het handelingsperspectief van beroepskrachten en van betrokkenen uit het informele netwerk inzake radicalisering?

Kennis

Uit deze QuickScan komt naar voren dat een derde van de professionals en andere betrokkenen vindt dat ze niet genoeg weten van radicalisering. En nog eens een derde is niet zeker over wat ze weten. Het gaat in grote lijnen om drie verschillende soorten kennis waaraan het ontbreekt. In de eerste plaats zeggen veel professionals dat ze te weinig weten van de islam en van de achtergrond van verschillende bevolkingsgroepen waarmee ze in hun werk te maken hebben. Vervolgens geven de respondenten en deelnemers aan de groeps gesprekken aan dat er in het algemeen te weinig kennis is over het herkennen van signalen van radicalisering en van de beste manier om daarmee om te gaan. Dat geldt zowel voor de professionals als voor de deelnemers uit het informele netwerk. En ten derde ontbreekt het hen aan kennis over het grotere verband. Vragen die daarbij spelen zijn: hoe moet je radicalisering plaatsen? Waar hangt het mee samen? Hoe kun je het zien als de uitkomst van een proces dat al langer aan de gang is en dat veel aspecten heeft? Wat weten we van preventie en van effectieve aanpakken? Wat weten we van profielen van geradicaliseerde jongeren?

Het gaat dus om:

- Feitelijke kennis: van de islam, van de achtergrond van diverse groepen in de samenleving.
- Praktische kennis: weten wat je moet doen: voorkomen, signaleren, aanpakken.
- Achtergrondkennis: inzicht in het grotere verband: waar hangt radicalisering mee samen, wat betekent het en waar komt het vandaan?

Een aantal professionals en sommige vrijwilligers hebben een of meer trainingen gevolgd, bedoeld om beter voorbereid te zijn wanneer ze geconfronteerd worden met radicalisering. Maar ook degenen die aan een training hebben deelgenomen, zijn er niet altijd zeker van dat zij radicalisering goed kunnen voorkomen, (vroeg)signaleren en aanpakken. Tegenover een complex fenomeen als radicalisering weten professionals niet altijd wat zij concreet kunnen doen. Dat is niet alleen handelingsverlegenheid, maar ook een gevolg van een meer fundamentele onzekerheid. Een van zegt: 'De praktijk is erg weerbarstig. Het is erg moeilijk om te duiden wanneer opvattingen dusdanig zijn dat mensen met radicale opvattingen jihadist worden.'

Radicalisering is geen statisch verschijnsel maar blijft zich steeds ontwikkelen. Daarom vraagt het van professionals een lerende houding die zorgt dat ze meer uitgaan van vragen durven stellen. Ze hoeven geen inhoudelijke deskundigen te zijn om zorgwekkend gedrag te signaleren. Dat geldt ook voor andere thema's die gekoppeld zijn aan taboes of gevoelige onderwerpen. Trainen van professionals vraagt naast het overdragen van basiskennis over radicalisering ook focus op algemene gesprekstechnieken en moreel adequaat handelen bij gevoelige onderwerpen.

Het begrip handelingsverlegenheid suggereert dat professionals schromen om handelend op te treden. Dat komt vast wel voor, maar dat vormt waarschijnlijk niet de enige reden om zich van actie te onthouden. De professionals in dit onderzoek geven aan dat zij kennis nodig hebben om adequaat en effectief te kunnen optreden. Kennis is noodzakelijk, maar niet voldoende: er is ook moed nodig om te handelen.

Handelingsperspectief

Op de vraag 'Vindt u dat u zelf een taak heeft als het gaat om radicalisering richting jihadisme?' antwoordt 2 procent van degenen die de vragenlijst hebben ingevuld 'Nee'. Van hen geeft 10 procent aan dat ze dat niet weten. Drie kwart vindt dat ze een taak hebben: van hen werkt 83 procent aan het voorkomen, 97 procent is actief bezig met signaleren, en 70 procent geeft aan handelend op te treden bij radicalisering.

Weten de professionals en personen uit het informele netwerk wat zij moeten doen wanneer zij te maken krijgen met radicalisering? Beide groepen respondenten geven aan dat er twee dingen moeten gebeuren wanneer er signalen zijn van radicalisering bij een jongere.

1. *Deze signalen delen met zowel professionals als personen uit het informele netwerk.*

Zo kan men die signalen toetsen ('Heb ik het wel goed gezien?') en tegelijk zo veel mogelijk mensen op de hoogte brengen: eerst checken bij directe collega's en dan bij collega's in andere organisaties. Een professional zegt: 'Eén signaal is geen signaal'.

Vervolgens gaat het erom informatie met elkaar te delen, zodat er geen onverwachte en ongecoördineerde dingen gebeuren. Een plan van aanpak met afspraken over het melden van signalen en het delen van informatie, kan helpen. Op enkele plaatsen wordt daar al mee gewerkt. Maar er is ook gezegd dat dit niet een rigide protocol moeten worden; daar kunnen professionals juist minder alert van worden. De behoefte aan een enige vastigheid in de vorm van een plan van aanpak of protocol lijkt vooral daar te bestaan waar de samenwerking tussen instellingen en met het informele netwerk nog niet goed van de grond is gekomen.

2. *Zorgen dat er contact is met de betreffende jongeren (en hun sociaal netwerk) en deze contacten vasthouden.*

Dit vindt het merendeel van de respondenten essentieel. Professionals moeten het gesprek aangaan met jongeren en zorgen dat zij in gesprek blijven, ook wanneer dat moeilijk wordt. Het is beter om niet pas contact te zoeken wanneer er al signalen van zorgwekkend gedrag en radicalisering zijn. Niet afwachten dus tot er wat aan de hand is maar al eerder eropaf gaan en vertrouwen opbouwen. Bij de professionals zijn het vooral de jongerenwerkers, streetcornerworkers en wijkagenten die dit doen: zij zijn de ogen en oren van de wijk. Door hun manier van werken zijn zij in staat een relatie te onderhouden en een aanpak op maat te leveren.

De moskeeën en zelforganisaties die aan de QuickScan hebben meegedaan, houden de omgeving goed in de gaten, om vroeg signalen van radicalisering te kunnen oppikken en om te zien of er ronselaars actief zijn. Ook voor het informele netwerk is contact houden en in gesprek blijven een belangrijke manier om te voorkomen dat jongeren zich afkeren van de samenleving, ook al is niet duidelijk of dat in alle gevallen voldoende is. Moskeeën en zelforganisaties zijn belangrijke partners: zij kunnen met jongeren het gesprek aangaan over zingeving en geloof.

2. Welke handvatten en instrumenten gebruiken professionals en andere betrokkenen? En waar hebben ze behoefte aan?

Bij het omgaan met jongeren die radicaliseren worden veel middelen ingezet. Er is niet één wondermiddel. Uit de QuickScan komt naar voren dat er behoefte is aan duidelijke afspraken en coördinatie. Die behoefte hangt samen met de lokale infrastructuur. Wanneer ergens al langer wordt samengewerkt, is er eerder sprake van onderling vertrouwen tussen professionals uit verschillende sectoren en dan is het ook gemakkelijker om

tot een integrale aanpak te komen. Juist op plaatsen waar de samenwerking nog in ontwikkeling is, bestaat er behoefte aan duidelijke afspraken. Van de lokale overheid verwacht men dan een coördinerende rol. Er zijn grote verschillen tussen lokale praktijken in de handvatten die er worden gebruikt. Wat in de ene plaats de gewone gang van zaken is, moet in de andere praktijk nog op gang komen. Op de vraag waaraan de deelnemers aan de QuickScan behoefte hebben, worden de volgende zaken genoemd.

- Een netwerk of keten van professionals die betrokken zijn bij jongeren. Men kent elkaar, weet elkaar te vinden als dat nodig is.
- Stabiele contacten met vertegenwoordigers van migrantengroepen, zoals zelforganisaties en moskeeën, waarin sprake is van wederzijds vertrouwen. En het betrekken van deze personen uit het informele netwerk in een gelijkwaardige samenwerking bij het voorkomen, (vroeg)signaleren en aanpakken van radicalisering.
- Ondersteuning bij het maken van afspraken rondom zaken als samenwerking en informatiedeling, bijvoorbeeld in de vorm van een richtlijn waarin ook het informele netwerk wordt meegenomen.
- Kennis van de interventies en instrumenten die kunnen worden ingezet om met radicalisering om te gaan, en beschikbaarheid daarvan wanneer ze nodig zijn.

3. Hoe wordt er rond dit onderwerp samengewerkt in de keten?

De respondenten benadrukken vrijwel allemaal het belang van samenwerken. Niet alleen tussen de betrokken professionals, maar vooral ook met de personen uit het informele netwerk: vertegenwoordigers van zelforganisaties en moskeeën en andere sleutelfiguren binnen verschillende bi-culturele groepen. Uit de QuickScan blijkt dat de samenwerking nog niet overal even goed verloopt. Er zijn plaatsen waar nog niet of weinig wordt samengewerkt met zelforganisaties en moskeeën. Onbekendheid met elkaar en wederzijds onbegrip, soms gevoed door bepaalde aannamen, liggen hieraan ten grondslag. Hier valt nog winst te behalen.

Waar al langere tijd geïnvesteerd is in het werken in de wijk en in het vormen van netwerken, verloopt de onderlinge samenwerking tussen professionals goed. Men voelt zich daar verantwoordelijk voor elkaar en er is sprake van vertrouwen. Samenwerking begint bij het uitwisselen van informatie maar kan bijvoorbeeld ook de vorm aannemen van een casusoverleg. Voor een goede samenwerking is het belangrijk dat de partners elkaar ook tegenkomen en daarom kan zo'n overleg het beste met enige regelmaat plaatsvinden en niet alleen wanneer daar een acute aanleiding voor is.

Op plaatsen waar de samenwerking nog van de grond moet komen, is het belangrijk om duidelijke afspraken neer te leggen in ondubbelzinnige overeenkomsten. Bijvoorbeeld in de vorm van een lijst met afspraken of van een protocol: dat biedt houvast bij beginnende samenwerking. Is de onderlinge samenwerking al beter ingebed in het dagelijks werk, dan kan een protocol juist vertragend werken doordat het te weinig flexibel is. Dan zijn afspraken of richtlijnen meer op hun plaats: die geven professionals meer werkruimte om eigen kennis in te zetten en maatwerk te leveren.

Knelpunten die genoemd worden als het gaat om samenwerken zijn: de onderlinge uitwisseling van informatie (die is vaak nog te beperkt) en het snel wisselen van professionals in de wijk.

4. Welke mogelijkheden zien de deelnemers aan dit onderzoek om interventies uit te voeren? Welke interventies gebruiken ze nu? En welke interventies willen zij graag gebruiken?

Van de 90 respondenten die vinden dat ze een taak hebben met betrekking tot radicalisering, hebben er 60 ingevuld dat handelend optreden daar ook bij hoort. Maar slechts een vijfde de zegt dat ze speciale methoden, instrumenten en interventies gebruiken. Dat beeld komt ook uit de groepsgesprekken naar voren: algemeen bekende en goed onderbouwde interventies die men kan gebruiken bij radicaliserende jongeren zijn er nauwelijks. Professionals en vrijwilligers maken nu vooral gebruik van bekende algemeen werkzame factoren in preventie en begeleiding, zoals werken aan een goede relatie en vertrouwen bij risicjongeren en hun sociaal netwerk, afwisselen van psycho-educatie met plezierige activiteiten, inzetten van positieve rolmodellen en peers, en aansluiten bij de belevingswereld van de jongeren die het risico lopen om te

radicaliseren. Vrijwel overal waar de QuickScan is uitgevoerd, zijn er activiteiten of projecten die gericht zijn op sociale samenhang en inclusie.

Men gebruikt ook verschillende bestaande of zelf ontwikkelde methoden om met de jongeren en hun ouders in gesprek te komen en te blijven. Waar het gaat om de preventie van radicalisering worden eerder breed georiënteerde interventies ingezet die zijn gericht op inclusie en sociale veiligheid (zoals 'De veilige school' en verschillende vormen van mentorschap).

De inzet van personen uit het informele netwerk is eveneens vooral gericht op het bewaren en onderhouden van sociale contacten.

5. Welke mogelijkheden zien de deelnemers tot het voorkomen, het vroeg signaleren en het aanpakken van radicalisering?

Voorkomen

Een aantal deelnemers spreekt liever niet over het voorkomen van radicalisering als aparte doelstelling. Om effectief aan preventie te werken moet men een breder perspectief hebben. Bijvoorbeeld door niet alle aandacht op (dreigende) radicalisering te richten, maar op inclusie: zorgen dat de jongeren die het risico lopen om te radicaliseren erbij horen. Dat houdt in: zorgen dat deze jongeren een stageplek, een baan, gelijke kansen krijgen; maar ook zorgen dat het bestaande aanbod beter aansluit bij hun behoeften en wensen.

In een van de plaatsen waar de QuickScan is uitgevoerd, spreekt me liever over zorgwekkend gedrag.

Daarmee worden alle gedragingen bedoeld die erop wijzen dat het de verkeerde kant uitgaat met een jongere, of dat nu in de richting van depressie, criminaliteit of jihadisme gaat. In alle gevallen moet je daar wat aan doen. Ergens anders gaat men uit van kwetsbare jongeren; jongeren die door eigenschappen en omstandigheden vatbaar kunnen zijn voor radicale invloeden. Door bij hen beschermende factoren te versterken kan de weerbaarheid van deze jongeren worden vergroot.

In hun dagelijkse praktijk zien de professionals en vrijwilligers die aan deze QuickScan hebben meegedaan zeker mogelijkheden om te werken aan het voorkomen van radicalisering. Om te beginnen: contact leggen met risicjongeren en hun ouders en dit contact goed onderhouden. De professionals en vrijwilligers noemen veel manieren waarop zij dat nu al doen: laten zien dat je deze jongeren ziet zoals ze zijn, dat je hen accepteert en wilt begrijpen. Met hen in gesprek gaan, niet alleen over radicalisering maar over alles wat hen bezighoudt, en goed luisteren. Verder is het belangrijk om aan te sluiten bij de beleving van deze jongeren en hun ouders, maar wel steeds duidelijk aan te geven waar je als professional of vrijwilliger zelf staat en waar je het niet mee eens bent. Veel genoemd door professionals zijn ook: zorgen dat je goede contacten hebt met de gemeenschap en met sleutelfiguren; het inzetten van bekende rolmodellen ook van buiten de gemeenschap. De professionals en vrijwilligers doen hun best, maar ze zijn zich ervan bewust dat ze niet weten of hun werk wel effectief is in het voorkomen van radicalisering.

Uit de QuickScan komt naar voren dat professionals en vrijwilligers meer in het algemeen als volgt kunnen bijdragen aan het voorkomen van radicalisering.

- Door al vroeg, als kinderen nog jong zijn, contact te leggen met de ouders, en door hen te betrekken bij de samenleving.
- Door ouders op een laagdrempelige wijze te ondersteunen in hun opvoedtaken, in het bijzonder waar het gaat om het opvoeden tot moslim in de Nederlandse context.
- Door de risicjongeren laagdrempelig toegang te geven tot kennis over religie. De scheiding tussen kerk en staat in Nederland kan ertoe leiden dat projecten die de religieuze weerbaarheid van moslimjongeren beogen, geen financiering krijgen. Dat helpt het tegengaan van radicalisering niet. Het is wel zaak om dit soort projecten kritisch te beoordelen, om te voorkomen dat ze radicalisering juist bevorderen.
- Door jongeren in de puberteit ondersteuning te bieden in hun identiteitsontwikkeling als moslim in Nederland.
- Door mentorschap en rolmodellen.
- Door te investeren in mediawijsheid, zodat deze jongeren leren hoe ze de informatie die op hen afkomt moeten waarderen.
- Door te werken aan een netwerk van betrokken burgers, professionals en vrijwilligers, om kwetsbare jongeren heen.
- En door het informele netwerk actief en als gelijkwaardige partners hierbij te betrekken.

Signaleren

Uit de QuickScan komen drie punten duidelijk naar voren.

- Om radicalisering te kunnen signaleren, moet je weten waar je op moet letten en hoe je signalen moet duiden. Het vraagt ook lef en het nemen van morele verantwoordelijkheid als sociale professional. Omdat radicalisering geen statisch fenomeen is maar voortdurend verandert, zijn er geen vaste signaleringslijsten. Kennis en vaardigheden moeten up-to-date blijven. Verschillende professionals en vrijwilligers hebben daarvoor een training gevolgd. Om goed te kunnen blijven signaleren en een wegging te maken wat grensoverschrijdend is en wat niet, is regelmatige bijscholing nodig, in kennis en vooral ook in houdingsaspecten.
- Signalen zijn niet altijd helder: soms zijn er geen duidelijke signalen waarneembaar, en als er duidelijke signalen zijn, wijzen ze niet altijd op radicalisering richting jihadisme. Daarom spreken sommige professionals ook liever niet van radicalisering, maar van zorgwekkend gedrag. Dat kan uitlopen in radicalisering, maar even goed ook in criminaliteit, loverboyproblematiek of depressie. In al die gevallen moet je dit gedrag op tijd signaleren en er een goede respons op geven. Het gaat dan niet zozeer om de uiteindelijke uitkomst, maar om het proces dat daarheen leidt. Een andere benadering is uitgaan van kwetsbaarheden: sommige jongeren zijn meer vatbaar voor een extreme of radicale boodschap. Dat kun je op groepsniveau en op individueel niveau vaststellen en daar begeleiding op zetten of er een andere vorm van bijzondere aandacht aan geven. Ook hier gaat het dus om op tijd erbij zijn en er adequaat op reageren.
- Signalen opvangen is één ding, maar daar op een goede en effectieve manier op reageren is een tweede. Veel professionals en vrijwilligers weten niet goed waar ze naartoe moeten wanneer ze denken een signaal van zorgwekkend gedrag of radicalisering te zien. Van belang is dat professionals én vrijwilligers met hun bezorgdheid terecht kunnen bij een vast punt, waarmee ze bekend zijn en waar ze ook anoniem advies op casusniveau kunnen krijgen. Elkaar kennen en vertrouwen is daarbij essentieel. We zien dat dit goed loopt waar sociale professionals (en vrijwilligers) al lange tijd met elkaar samenwerken en waar expliciete afspraken zijn gemaakt over het delen van informatie en het samenwerken in aanpak. De lokale overheid kan daar ook een rol in spelen. De burgemeester of wethouder dient dan structureel te werken aan relatievorming, bijvoorbeeld door moskeeën te bezoeken, ook in tijden dat er geen problemen zijn.

Aanpakken

Veel deelnemers aan deze QuickScan vinden een driedeling in voorkomen, signaleren en aanpakken niet zonder meer herkenbaar in hun dagelijkse praktijk. Wat zij in hun werk of vrijwillige werkzaamheden doen, heeft vaak met meer dan een van deze activiteiten te maken. Van veel min of meer reguliere activiteiten met en voor jongeren gaat een preventieve werking uit, ook al zijn ze niet in de eerste plaats bedoeld als preventie van radicalisering. En de uitvoering van deze activiteiten biedt een goede gelegenheid om te signaleren. Als het gaat om aanpakken van radicalisering, dan zien zij mogelijkheden die evengoed een preventief effect kunnen hebben. Zoals: een gezins- en systeembenadering; hulp op maat die in een vroeg stadium en makkelijk beschikbaar is; meer en eenvoudiger toegang tot stageplaatsen en banen; en interventies gericht op volwaardige participatie in de maatschappij. Maar daarnaast noemen zij ook strakkere interventies en daadkrachtiger optreden. Als het gaat om aanpak is het duidelijk dat de politie een grote rol speelt, ook bij het eventueel verwijzen van jongeren.

Opvallend is dat veel professionals het belang van inclusie van deze jongeren benadrukken, terwijl een deel van hen weinig contacten onderhoudt met zelforganisaties en moskeeën. Verder valt op dat het inzetten van jeugd-ggz nauwelijks genoemd wordt. Het betrekken van deze sector in de aanpak van radicalisering lijkt bij de respondenten buiten beeld.

6. Wat zijn de randvoorwaarden voor een succesvolle preventie, signalering en aanpak van radicalisering?

Randvoorwaarden voor het effectief tegengaan van radicalisering zijn er vele, volgens de professionals en vrijwilligers die hebben meegedaan aan deze QuickScan. We kunnen die rangschikken op een schaal die loopt van concrete voorwaarden in de praktijk tot aan een andere beleidsmatige benadering en de communicatie daarover.

In de praktijk zijn belangrijke randvoorwaarden: voorzieningen voor jongeren (jongerencentra, sportfaciliteiten en mogelijkheden voor recreatie, vooral ook voor meisjes); deskundigheid bij de professionals die met deze jongeren te maken hebben; tijd om te werken aan het leggen van contacten en het opbouwen van vertrouwen.

Zeker zo belangrijk is goede ondersteuning van de samenwerking en afstemming tussen organisaties en alle betrokkenen. Dat vraagt openheid en onderling vertrouwen, zaken die niet van de ene op de andere dag gerealiseerd kunnen worden. Daarvoor is een duurzame investering nodig, waarmee niet vroeg genoeg kan worden begonnen.

Op het niveau van beleid is een belangrijke randvoorwaarde dat er wordt gewerkt aan een integrale benadering, niet alleen van radicalisering maar van alle sociale problematiek die bij moslimjongeren speelt. De focus moet uitdrukkelijk gericht zijn op inclusie: niet in de laatste plaats door goede relaties met moskeeën en zelforganisaties te onderhouden. En die aandacht voor inclusie moet blijken uit alle publieke uitingen. Maar inclusie op zichzelf is een abstract doel, dat alleen bereikbaar is wanneer de onderliggende problemen (schooluitval, werkloosheid, discriminatie, delinquentie, drugsgebruik enzovoort) worden aangepakt.

7. Welke verbanden zien de deelnemers met andere problemen, zoals de aanpak van loverboys of de aanpak van kindermishandeling (werkwijze, interventies e.d.)?

Radicalisering heeft met veel andere problemen te maken en die moeten allemaal worden aangepakt als je daar iets aan wilt doen, zegt een deelnemer. In deze QuickScan wordt een groot aantal problemen genoemd die bijdragen aan een voedingsbodem voor radicalisering. Daarbij wordt opgemerkt dat die problemen ook tot ander zorgwekkend gedrag kunnen leiden. Dat maakt dat preventie activiteiten breed moeten worden ingezet op het versterken van beschermende factoren.

Er zijn ook veel benaderingen, methoden en projecten genoemd die radicalisering kunnen helpen tegengaan. Die zijn vrijwel allemaal gericht op inclusie, ontwikkeling van identiteit, sociale samenhang, en het (religieus) weerbaar maken van jongeren, op sociaal gebied en met betrekking tot media. Daarnaast worden samenwerking tussen professionals onderling en met personen uit het informele netwerk (moskee en zelforganisaties) genoemd.

Met loverboys-problematiek ziet men zowel overeenkomsten als verschillen. Dat geldt ook voor kindermishandeling. Behalve bepaalde persoonlijkheidskenmerken zien veel deelnemers bij de jongeren om wie het gaat een beperkt toekomstperspectief en discriminatie als belangrijke factoren in het radicaliseren. Er is onduidelijkheid over de rol van de ggz in de preventie, duiding en aanpak van zorgwekkend gedrag van jongeren, waaronder radicalisering. Terwijl deze kennis daarvoor wel van belang is.

Professionals in deze QuickScan zien ook hoe pedagogische verwaarlozing en kindermishandeling een basis kunnen leggen voor radicalisering. Maar het zien van deze verbanden is één ding, er een antwoord op hebben is nog iets heel anders. Dit houdingsaspect vraagt nog aandacht in trainingen.

8. Wat voor oplossingen zien de deelnemers? Welke successen zijn er geboekt en wat is er nodig om op dit onderwerp succesvol te kunnen zijn?

Soms kan een enkele persoon het verschil maken, zeker in individuele gevallen, toch is goede samenwerking voor veel respondenten een belangrijk element van succes. In grote lijnen ging het daarbij om de volgende vormen van samenwerking.

- Samenwerking met vrijetijdsorganisaties
Sportverenigingen en andere organisaties op het gebied van vrije tijd kunnen een belangrijke rol spelen bij de inclusie van jongeren en daarmee bij het voorkomen, signaleren en tegengaan van radicalisering.
- Samenwerking met de moskee en zelforganisaties
Veel professionals noemen de goede contacten met moskeeën, vaak van professionals als de wijkagent en de jongerenwerker, maar soms ook van de wethouder of burgemeester. Veel deelnemers vinden de moskee een belangrijke partij bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering, omdat het geloof daar toch een rol in speelt. De moskee kan corrigerend werken als het gaat om het geloof en de juiste informatie geven.
- Samenwerking tussen professionals
Voor een goede samenwerking rond een gevoelig thema als radicalisering dient er een vertrouwensband te zijn tussen de verschillende organisaties, professionals en vrijwilligers die daar lokaal mee te maken krijgen. Die band is er niet van de ene dag op de andere; dat vraagt tijd en inzet. Daarom kunnen professionals en lokale overheden hier niet vroeg genoeg mee beginnen. Een regelmatig casuoverleg kan hierin een goede rol spelen.
- Samenwerking en de rol van de lokale overheid
Deelnemers aan de QuickScan geven aan dat de lokale overheid een centrale rol kan spelen in het tot stand brengen van samenwerking rond radicalisering. Namelijk door te zorgen voor korte lijnen, door instellingen met elkaar te verbinden die anders niet zo snel met elkaar samenwerken, zoals schuldhulpverlening, woningcorporaties, jeugd-ggz, en werk en inkomen met de bestaande jeugdhulp, en ook door professionele organisaties en informele netwerken met elkaar te verbinden. De lokale overheid kan hierin een stimulerende en coördinerende rol spelen.

Samenwerken is niet overal een vanzelfsprekendheid en vraagt investeringen, ook in tijden dat er geen manifeste problemen zijn. Dat geven verschillende deelnemers aan.

9. Wat voor behoefte is er aan ondersteuning, lokaal en bovenlokaal? Waar hebben professionals en vrijwilligers zelf behoefte aan om radicalisering met succes te voorkomen, signaleren en aan te pakken?

Professionals en personen uit het informele netwerk (zelforganisaties, moskeeën) zijn uitgesproken over wat zij nodig hebben om met radicalisering te kunnen omgaan. Zowel in de vragenlijst als in de groepsgesprekken hebben veel respondenten de moeite genomen om te laten weten wat zij nodig hebben.

Wat is de behoefte aan ondersteuning?

Uit deze QuickScan blijkt dat er grote behoefte is aan de ondersteuning van samenwerking en afstemming tussen professionals van verschillende organisaties, betrokkenen van zelforganisaties en moskeeën, en de lokale overheid. Het gaat dan bijvoorbeeld om afspraken over uitwisseling van informatie, het delen van zorgen en het melden van signalen en acties. De lokale overheid is volgens de professionals en de zelforganisaties de partij die hierin het voortouw dient te nemen en die de samenwerking kan coördineren. Er zijn ook respondenten die behoefte hebben aan meer visie vanuit de politiek, lokaal en landelijk. Er wordt nu te veel ingegaan op incidenten. Een brede en genuanceerde visie met aandacht voor inclusie ontbreekt. Op enkele plaatsen is er sprake van stabiele netwerken rondom jeugd. Die zijn onder meer stabiel doordat ze al lange tijd bestaan en doordat ze ook aan onderling vertrouwen hebben kunnen werken zonder dat er een directe of acute dreiging aanwezig was. Wel zijn er hier en daar zelforganisaties en vrijwilligers nog niet of weinig betrokken bij deze netwerken, hoewel zij daar volgens de professionals een belangrijke bijdrage aan kunnen leveren volgens de professionals. Soms blijft samenwerking steken door aannamen, soms door verstoorde relaties maar ook doordat niet overal aandacht is voor samenwerking tussen het formele en informele circuit rondom gezinnen.

Veel respondenten hebben behoefte aan kennis, niet alleen over de manier waarop radicalisering verloopt en wat je daaraan kunt doen, maar ook over de islam en de verschillende richtingen daarin. Vertegenwoordigers van diverse moskeeën hebben in de groepsgesprekken gezegd dat zij hun deskundigheid en status graag delen en inzetten voor het tegengaan van radicalisering. Er is ook een blijvende behoefte aan actualisering van bestaande kennis en aandacht voor houdingsaspecten in het bespreekbaar maken van gevoelige

onderwerpen. Radicalisering is een fenomeen dat zich blijft ontwikkelen. Om er adequaat mee om te kunnen gaan, moet men goed op de hoogte blijven en zonder veel moeite aanpassingen kunnen doen. Verder valt op dat er behoefte is aan praktische handvatten. Wat kun je doen aan radicalisering? Men wil graag kennis nemen van goede voorbeelden elders en praktische vaardigheden opdoen. Er is meer bekendheid nodig met de reeds bestaande goed onderbouwde interventies. Voorbeelden van convenanten en richtlijnen kunnen ook helpen om het tegengaan van radicalisering te verbeteren. Maar het gebruik daarvan vraagt om voorzichtigheid omdat ze ook belemmerend kunnen werken in het bieden van maatwerk. Uit de QuickScan komt duidelijk naar voren dat er op een aantal plaatsen nog een grote kloof is tussen het gemeentelijke en professionele netwerk enerzijds en anderzijds de verschillende zelforganisaties, moskeeën en sleutelfiguren uit diverse bevolkingsgroepen. Professionals en lokale overheden kennen de zelforganisaties en de moskeeën niet goed genoeg en er wordt dus ook niet overal goed mee samengewerkt. De vertegenwoordigers van deze laatste groep die aan de QuickScan hebben meegedaan, zien dit als een gemiste kans. Zij willen graag bijdragen aan het tegengaan van radicalisering. Bij participatie zijn er drie werkzame elementen: mensen moeten kunnen, ze moeten willen, maar ze moeten ook gevraagd worden. Als het gaat om de aanpak van radicalisering en de participatie van het informele circuit daarin, dan ontbreekt het derde werkzame element: mensen worden te weinig gevraagd om mee verantwoordelijkheid te nemen in het denken en handelen.

En verder

De QuickScan heeft veel informatie opgeleverd die niet direct binnen het kader van bovenstaande vragen past. Zo is er in de online vragenlijst en in de groepsgesprekken expliciet gevraagd naar knelpunten die de respondenten ervaren.

Er zijn veel knelpunten genoemd. De belangrijkste kunnen we onder drie noemers samenvatten.

- Geen of onvoldoende samenwerking tussen organisaties, zowel professionele als vrijwillige, is het meest genoemde knelpunt. Er is geen of te weinig onderling vertrouwen. Mede hierdoor vindt er niet of nauwelijks informatieuitwisseling plaats en wordt er niet integraal gekeken naar het fenomeen.
- De slechte samenwerking tussen het professionele netwerk en informele netwerken heeft onder meer te maken met onbekendheid met elkaar. Men kent elkaar niet en men weet niet waar de ander voor staat. Daarbij spelen soms bepaalde aannamen over en weer een rol.
- Daarnaast vormt de maatschappelijke context een knelpunt. Die context behelst zowel de problematische toegang tot de arbeidsmarkt voor jongeren met een bi-culturele achtergrond en de gevoelens van uitsluiting waartoe dit leidt, als de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen die onder druk kunnen komen te staan. De beeldvorming rond jongeren met een islamitische achtergrond en rond de islam in het algemeen draagt bij aan gevoelens van uitsluiting. De berichtgeving in (sommige) media doet daar nog een schepje boven op.

1. Aanleiding en opdracht

Aanleiding

De Tweede Kamer heeft in 2014 een Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme goedgekeurd dat is opgesteld door de ministers van Veiligheid en Justitie (VenJ) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). In dit programma presenteerden de bewindslieden nieuwe maatregelen en wetgeving, intensivering van bestaande maatregelen en een aantal reeds lopende acties die gericht zijn op de aanpak van het jihadisme en op preventie van maatschappelijke spanningen en radicalisering. Onder jihadisme verstaat men hier de moderne gewelddadige beweging die geweld propageert als enig middel om haar doelen te bereiken.

Het Actieprogramma beschrijft de integrale aanpak van het jihadisme langs vijf beleidslijnen:

1. Risicoreductie
2. Interventie
3. Aanpak radicalisering en maatschappelijke spanningen
4. Sociale media en
5. Informatie-uitwisseling.

In het kader van dit programma werken de ministeries van VWS, SZW, OCW en VenJ samen aan de preventie, signalering en aanpak van radicalisering. Daarbij heeft men alle personen op het oog die, al dan niet beroepsmatig, direct te maken hebben met jongeren die dreigen te radicaliseren en met hun ouders en naaste omgeving.

Een belangrijk punt in dit programma is de opbouw van expertise bij gemeenten en bij eerstelijns beroepskrachten: kennis en vaardigheden over preventie en aanpak van radicalisering en jihadisme. Deze twee verschijnselen krijgen doorgaans vooral aandacht vanuit het oogpunt van veiligheid en daarom lijken ze in de eerste plaats een zaak voor politie en justitie. Maar om werkelijk preventief te werken moet dat veiligheidsperspectief worden aangevuld met een pedagogische benadering (Van San, e.a. 2010; Sieckelink e.a. 2015; Discussienota jeugd- en gezinsketen 2015). Verschillende onderzoeken laten zien dat een beter begrip van de ontwikkelingspsychologische en pedagogische processen die aan de basis liggen van radicalisering, kunnen helpen om tot een meer effectieve aanpak te komen (Sieckelink e.a. 2015).

De Expertise-unit Sociale Stabiliteit van het ministerie van SZW heeft onder gemeenten een verkennend onderzoek gedaan naar lokale problematiek, beleid en behoeften. Hieruit blijkt onder meer dat gemeenten behoefte hebben aan verdere opbouw en ontwikkeling van hun knowhow. Uit dit en ander onderzoek komt naar voren dat er nog te vaak weinig samenwerking is tussen het domein veiligheid en het sociaal domein, inclusief het onderwijs. Verder is er behoefte aan meer deskundigheidsbevordering en aan sterke vormen van samenwerking in een gerichte aanpak.

Mede naar aanleiding van de resultaten van deze verkenning heeft men geconcludeerd dat er behoefte is aan inzicht in de praktijk en de problemen en kansen die zich daar voordoen. Onder de praktijk verstaan we hier niet alleen alle beroepskrachten die met jeugdigen en gezinnen werken, maar ook de informele netwerken en individuen die ondersteuning bieden. Het gaat dan onder meer om zelforganisaties van migranten en andere verenigingen, en om moskeeën. Dit heeft geleid tot het besluit om eerst een systematische verkenning te laten doen van de stand van zaken met betrekking tot radicalisering. Daarbij ging het erom de ervaringen, praktijk en wensen van lokale beroepskrachten die met radicalisering te maken hebben in kaart te brengen, evenals die van personen uit de informele netwerken. De verkenning diende plaats te vinden in de vorm van een QuickScan, omdat men snel wilde beschikken over resultaten.

Het ministerie van VWS heeft, in samenspraak met het ministerie van VenJ, het NJi gevraagd om voor de uitvoering van deze QuickScan een plan met begroting op te stellen. De keuze voor het NJi heeft te maken met de voorkeur van beide ministeries voor een meer pedagogische en psychologische benadering van het verschijnsel radicalisering. Deze benadering biedt concrete mogelijkheden voor het ondersteunen en ontwikkelen van preventie en aanpak op lokaal niveau. Het NJi heeft vervolgens Movisie gevraagd om mee te werken aan dit onderzoek vanwege de complementaire expertise en netwerken die bij dit instituut aanwezig

zijn op het gebied van sociale stabiliteit, vervreemding- en radicaliseringsprocessen en signalering. Het NJi en Movisie hebben veel lokale contacten over jeugdbeleid, jeugdhulp, sociaal werk, maatschappelijke ondersteuning en participatie. Als landelijke instituten hebben zij zowel overzicht over algemene ontwikkelingen als inzicht in plaatselijke bijzonderheden.

Opdracht

Het belangrijkste doel van deze QuickScan is het in kaart brengen van de ervaringen die beroepskrachten in zorg- en hulpverlening hebben met radicalisering, evenals de ervaringen van personen uit zelforganisaties en van sleutelfiguren die zich bewegen in het jeugd- en gezinsdomein.

Voor deze QuickScan zijn de volgende vragen geformuleerd.

1. Hoe staat het met de kennis en het handelingsperspectief van beroepskrachten en van betrokkenen uit het informele circuit inzake radicalisering?
2. Welke handvatten en instrumenten gebruiken ze? En waar hebben ze behoefte aan?
3. Hoe wordt er rond dit onderwerp samengewerkt in de keten?
4. Welke mogelijkheden zien de deelnemers aan dit onderzoek om interventies uit te voeren? Welke interventies gebruiken ze nu? En welke interventies willen zij graag gebruiken?
5. Welke mogelijkheden zien de deelnemers tot het voorkomen, het vroeg signaleren en het aanpakken van radicalisering?
6. Wat zijn de randvoorwaarden voor een succesvolle preventie, signalering en aanpak van radicalisering?
7. Welke verbanden zien de deelnemers met andere problemen, zoals de aanpak van loverboys of de aanpak van kindermishandeling (werkwijze, interventies e.d.)?
8. Wat voor oplossingen zien de deelnemers? Welke successen zijn er geboekt en wat is er nodig om op dit onderwerp succesvol te kunnen zijn?
9. Wat voor behoefte is er aan ondersteuning, lokaal en bovenlokaal? Waar hebben professionals en vrijwilligers zelf behoefte aan om radicalisering met succes te voorkomen, signaleren en aan te pakken? Zijn er al lokale netwerken voor ondersteuning? En voldoen die ook? Wat is er nog meer nodig?

Deze vragen vormen het uitgangspunt voor de QuickScan. Ze komen ook terug in de manier waarop de resultaten in dit rapport worden gepresenteerd in Hoofdstuk 4 en in de Samenvatting.

2. Opzet en uitwerking

Deze QuickScan radicalisering is uitgevoerd op elf plaatsen waar de praktijk in meer of mindere mate ervaring heeft met radicalisering en de gevolgen ervan. De opdrachtgevers hadden in eerste instantie twaalf plaatsen geselecteerd op basis van dit criterium. Die zijn benaderd met het verzoek om deel te nemen. Uiteindelijk kon de QuickScan op één plaats niet worden uitgevoerd doordat de professionals daar al in beslag werden genomen door een ander onderzoek. In de andere elf plaatsen heeft men wel deelgenomen aan deze QuickScan.

Deze elf plaatsen zijn weliswaar niet representatief voor Nederland in het algemeen, maar de uitkomsten geven wel een beeld van de situatie op plaatsen waar men daadwerkelijk met radicalisering en jihadisme wordt geconfronteerd.

Onderzoekspopulatie

Het onderzoek is gericht op beroepskrachten in het jeugd- en gezinsdomein en medewerkers van zelforganisaties/vrijwilligers die rechtstreeks contact hebben met jongeren die (mogelijk) radicaliseren. Beroepskrachten zijn onder meer werkzaam binnen het jongerenwerk, de jeugdhulp, sociaal werk, leerplicht, politie, veiligheid. Onder zelforganisaties vallen mensen en initiatieven die zich, vrijwillig of tegen een lage vergoeding, inzetten voor de belangen van niet-westerse medebewoners in de buurt, en voor gebedshuizen (moskeeën).

Lokale contactpersoon

Om deelnemers aan dit onderzoek te werven is een beroep gedaan op de gemeenteambtenaren die in 2015 als portefeuillehouder radicalisering hebben meegewerkt aan de QuickScan die de Unit Sociale Stabiliteit heeft uitgevoerd bij 49 gemeenten. Zij vervullen ter plaatse een spilfunctie, omdat zij de lokale praktijk goed kennen en weten welke personen in hun dagelijks werk met radicalisering te maken hebben. De opdrachtgevers van de onderhavige QuickScan hebben deze ambtenaren benaderd met het verzoek om als contactpersoon op te treden. Hen is gevraagd om namen en mailadressen van professionals en vrijwilligers aan de onderzoekers te leveren en om deze personen ook zelf te vragen deel te nemen aan de QuickScan. Daarbij ging het om professionals en vrijwilligers die lokaal werken in preventie, signaleren en aanpak van radicalisering. Deze lokale contactpersonen hebben bemiddeld bij het leggen van contacten en bij het verkrijgen van een ruimte voor het groeps gesprek.

De QuickScan radicalisering bestond uit twee onderdelen en een aanvulling: een online vragenlijst voor alle deelnemers en in elk van de elf plaatsen een groeps gesprek. Toen na het laatste groeps gesprek bleek dat vrijwel geen professionals uit de jeugd-ggz hebben meegedaan, zijn er nog snel gegevens bij deze groep verzameld.

Online vragenlijst

Omdat dit onderzoek in korte tijd moest worden afgerond, hebben we gebruik gemaakt van een online vragenlijst in Formdesk, een programma waarmee men formulieren en vragenlijsten op internet kan maken. Een mailbericht met informatie over de QuickScan radicalisering, een uitnodiging om deel te nemen en een weblink naar de vragenlijst werd naar de beoogde respondenten gestuurd. Twee weken nadat de eerste e-mail verstuurd was, is een herinnering naar de beoogde respondenten verstuurd. De lijst met beoogde respondenten bestond uit:

1. Professionals en vrijwilligers uit het netwerk van de lokale contactpersoon waarvan zij contactgegevens hadden verstrekt
2. Professionals en vrijwilligers uit het netwerk van medewerkers van het Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en daarmee ook van het Kennisplatform Integratie en Samenleving.
3. Ten slotte hebben de opdrachtgevers ook een aantal personen gevraagd deel te nemen die op landelijk niveau betrokken zijn bij het voorkomen, signaleren of aanpakken van radicalisering.

De anonieme vragenlijst bestond uit een beknopte maar zo volledig mogelijke lijst met gesloten én open vragen. De vragenlijst besloeg twee varianten: een voor de betaalde professionals en een voor medewerkers van zelforganisaties en vrijwilligers. De vragenlijst voor zelforganisaties en vrijwilligers is qua taalgebruik en het aantal vragen aangepast zodat deze vragenlijst zo goed mogelijk bij hun werkzaamheden zou aansluiten. Beide vragenlijsten zijn bijgevoegd in de bijlage, zie bijlage 1.

De vragenlijst is door in totaal 132 personen ingevuld. De vragenlijst is 167 keer geopend. 35 personen hebben de vragenlijst niet opgeslagen, maar voor het einde geannuleerd. Van deze 35 personen hadden 12 de vragenlijst al volledig ingevuld, en ging er iets mis met het opslaan van de vragenlijst. Daarom zijn deze respondenten handmatig aan de goed opgeslagen vragenlijsten toegevoegd.

Groepsgesprek

Per locatie is een groepsgesprek georganiseerd. Uitgangspunt voor het groepsgesprek waren de resultaten van de online vragenlijst. Bij het groepsgesprek waren twee medewerkers van NJI of Movisie aanwezig: een medewerker kreeg de taak van gespreksleider en de andere was verantwoordelijk voor het verslag. Zie bijlage 2 voor het draaiboek van het groepsgesprek.

In het groepsgesprek stonden vier thema's centraal. In gespreksronde 1 werd geïnventariseerd wat de werkzaamheden van aanwezigen zijn op het gebied van de preventie, het signaleren en/of de aanpak van radicalisering. In de tweede gespreksronde werden aanwezigen gevraagd naar hun knelpunten en successen bij het voorkomen, signaleren en aanpakken van radicalisering en rond de samenwerking. In gespreksronde 3 werd de behoefte aan ondersteuning, deskundigheid, vaardigheden en kennis besproken. In de vierde gespreksronde stonden de randvoorwaarden voor een goede preventie, signalering, aanpak en samenwerking centraal. In het format voor de groepsgesprekken worden de vier kernthema's overzichtelijk weergegeven, zie daarvoor bijlage 2.

Aantal respondenten

Alle beoogde respondenten voor de online vragenlijst, werden eveneens uitgenodigd voor een groepsgesprek. De groepsgesprekken werden zo veel mogelijk in onderling overleg met de geïnteresseerde professionals en vrijwilligers en in afstemming met de gemeentelijke contactpersoon gepland. In totaal waren er 80 personen daadwerkelijk aanwezig bij de groepsgesprekken.

Verslaglegging

- Online vragenlijst
De online vragenlijst werd geanalyseerd door twee onderzoekers. De kwantitatieve analyse werd uitgevoerd in het programma SPSS, voor de kwalitatieve analyse werd Excel gebruikt. Bij vragen of twijfel over interpretatie of indeling in categorieën vond onderling overleg tussen de twee onderzoekers plaats. Wanneer zij niet tot consensus kwamen, legden zij het dilemma voor aan de projectleider die een definitieve beslissing maakte.
- Groepsgesprekken
Bij de groepsgesprekken tekende de verslaglegger gedurende de bijeenkomst het gesprek op. Hierbij werd gebruik gemaakt van een laptop. Kort na het gesprek werkte de verslaglegger de aantekeningen uit in een verslag zoals het format voorschreef. Ter aanvulling werd het verslag vervolgens aan de gespreksleider voorgelegd, zodat hij/zij het verslag kon aanvullen. Het geanonimiseerde verslag van het groepsgesprek werd vervolgens ter goedkeuring aan de deelnemers voorgelegd, met de mogelijkheid om dit verslag aan te vullen/te wijzigen. Na het verlopen van de reactietermijn werd het verslag definitief vastgelegd.

Aanvulling

Na afronding van de het laatste groepsgesprek bleek dat er onder de deelnemers aan deze QuickScan weinig professionals uit de jeugd-ggz hadden meegedaan. Bij de respondenten van de online vragenlijst was er welgeteld één die aangaf in de jeugd-ggz te werken. Onder de deelnemers aan de groepsgesprekken was er

geen enkele. In overleg met de opdrachtgever is toen besloten om een aanvulling op de QuickScan te maken, speciaal voor deze beroepsgroep.

Eind april is er een mailbericht verstuurd naar een selecte groep leden van het NIP (Nederlands Instituut voor Psychologen) met het verzoek om de online vragenlijst in te vullen. Verder is een aantal professionals werkzaam in de jeugd-ggz telefonisch ondervraagd over hun ervaringen met radicalisering en hoe zij daarmee omgaan. De resultaten van deze aanvullende acties zijn toegevoegd aan dit rapport.

Beperkingen QuickScan

Voorafgaand aan de uitvoering van de QuickScan Radicalisering zijn risico's en mogelijke beperkingen van dit snelle onderzoek genoemd. Hier schetsen we nog even enkele beperkingen die we in de loop van het verkennende onderzoek tegengekomen.

- Medewerking lokale contactpersonen

In de subsidieaanvraag werd als belangrijke voorwaarde voor de uitvoering van de QuickScan radicalisering genoemd: de bereidwilligheid van de lokale contactpersonen om mee te werken. De contactpersonen vervulden een belangrijke rol vanwege hun netwerk ter plaatse. Het overgrote deel van de contactpersonen wilde gelijk meewerken. Met hen verliep het contact vanaf het begin voorspoedig. In enkele plaatsen duurde het langer voordat we bericht ontvingen dat de lokale contactpersoon medewerking wilde verlenen aan de QuickScan.

- Selectie

Onderzoekers werken het liefst met een zorgvuldig samengestelde steekproef die het toelaat om uitkomsten te generaliseren. Maar dat kan niet in een QuickScan. Dit is geen representatief onderzoek. Het geeft niet meer dan een impressie van de stand van zaken omtrent de handelingsperspectieven van professionals en vrijwilligers in de preventie, signalering en aanpak van radicalisering. Deze impressie geeft geen volledig beeld van de bestaande praktijk, maar biedt wel een zo goed mogelijke indruk van de ervaringen en activiteiten op diverse plaatsen in het land.

Dit is in de eerste plaats geen representatief onderzoek omdat deze QuickScan beperkt is tot elf plaatsen in Nederland die niet willekeurig zijn gekozen. Verder hebben de contactpersonen aldaar een selectie gemaakt van professionals en vrijwilligers die radicalisering helpen voorkomen, signaleren en/of aanpakken. Hierbij viel op dat contactpersonen veel professionals kenden, maar (veel) minder vrijwilligers aandroegen. Voor een deel is dit te verklaren door de angst voor overvraging, maar er lijken ook minder lijntjes te lopen tussen de lokale overheid en het informele netwerk. Deze selectie door de lokale contactpersonen is vanuit het netwerk van NJI, Movisie en het Kennisplatform Integratie en Samenleving aangevuld. Een derde selectiemoment was het gegeven dat de uitnodiging om deel te nemen aan de QuickScan per mail is verstuurd. De respons is daarmee bij voorbaat al beperkt tot personen die beschikken over een mailadres. Een vierde selectiemoment was dat de geselecteerde personen niet allemaal reageerden op de online vragenlijst. Vooral onder de vrijwilligers was de non-respons hoog. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat zij minder schriftelijk / talig zijn ingesteld, en liever in direct contact vertellen over hun ervaringen. Daar komt bij dat het beantwoorden van de online vragenlijst een goed begrip van de Nederlandse taal veronderstelt. We weten niet welke (mogelijk belangrijke) personen uit informele netwerken we zo niet bereiken en daarom niet meenemen. Het vijfde en laatste selectiemoment was de deelname aan de groepsgesprekken. Degene die de vragenlijst hebben ingevuld, konden zich hiervoor opgeven. Daarnaast hebben de onderzoekers in het bijzonder personen uit informele netwerken nog telefonisch gevraagd om mee te doen aan een groepsgesprek.

- Lage opkomst groepsgesprekken

Op enkele plaatsen waren er kort voorafgaand aan het groepsgesprek (veel) afmeldingen, of kwamen mensen simpelweg niet opdagen na aanmelding. Bij navraag bleken mensen afwezig te zijn vanwege ziekte, drukte, onvoorziene omstandigheden met prioriteit en tweemaal vanwege een sterfgeval. Dit werd in de subsidieaanvraag al als mogelijk risico genoemd vanwege de korte looptijd van de QuickScan. Een andere verklaring voor de lage opkomst is mogelijk terughoudendheid van respondenten om in een voor hen onbekende en mogelijk onveilige setting openlijk te spreken over dit voor hen precaire onderwerp.

- *Overvraging*
Sommige personen gaven aan niet te willen deelnemen aan de online vragenlijst of het groeps gesprek vanwege overvraging. Veel van hen waren al betrokken bij ontwikkeltrajecten of onderzoek rond radicalisering. Daarnaast zijn er twee andere QuickScans over het onderwerp radicalisering geweest vlak voordat deze QuickScan Radicalisering plaatsvond. Eén QuickScan is eind 2015, begin 2016 uitgevoerd door het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN). Het betreft een verkenning naar initiatieven van Marokkaanse Nederlanders (Butter & El Kaddouri, 2016). De andere QuickScan werd uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut. Dit is een onderzoek naar praktijkvoorbeelden van preventie van radicalisering (Hermens e.a., 2016). Door al deze initiatieven tezamen kunnen bepaalde mensen zich overvraagd voelen.

- *Deelname uit het informele circuit.* In de voorbereiding van het onderzoek werd al snel duidelijk dat het niet gemakkelijk zou zijn om in iedere plaats genoeg personen uit het informele circuit mee te laten doen aan het onderzoek. Een online vragenlijst is waarschijnlijk niet de beste manier om de ervaringen van deze groep te leren kennen. En het werkte ook niet altijd goed om vertegenwoordigers van zelforganisaties en moskeeën aan hetzelfde groeps gesprek te laten deelnemen als de professionals. (Hier moeten we wel vermelden dat er ook groeps gesprekken waren waar dat wel goed ging.) Om een goed beeld te krijgen van de ervaringen van personen uit het informele circuit met radicalisering is een andere onderzoeksopzet nodig.

3. Respons

Kenmerk van een QuickScan is dat deze snel wordt uitgevoerd. Daarom was er weinig tijd om deelnemers voor dit onderzoek te werven. In het vorige hoofdstuk staat hoe we te werk zijn gegaan om toch in korte tijd zo veel mogelijk respondenten te krijgen die zinvolle informatie kunnen geven over de omgang met radicalisering in de praktijk van het jeugd- en gezinsdomein. In dit hoofdstuk beschrijven we hoeveel personen uiteindelijk hebben deelgenomen aan de twee onderdelen van deze QuickScan, de online vragenlijst en de groepsgesprekken per locatie. We geven aan of dit mensen van zelforganisaties zijn of professionals, en van die laatsten in welke werksoort ze actief zijn. Na de aanvullende actie bij professionals in de jeugd-ggz hebben 25 professionals uit deze sector de vragenlijst alsnog ingevuld. Aan vier personen uit de praktijk van de jeugd-ggz zijn telefonisch vragen gesteld.

Vragenlijst: respons en respondenten

132 professionals en vrijwilligers hebben de online vragenlijst in zijn geheel ingevuld. De vragenlijst is 167 keer geopend. 47 personen hebben de vragenlijst niet opgeslagen, maar voor het einde geannuleerd. Van deze 47 personen hadden 12 de vragenlijst al volledig ingevuld, maar bij hen is er duidelijk iets mis gegaan met het opslaan van de vragenlijst. Daarom zijn deze respondenten handmatig aan de goed opgeslagen vragenlijsten toegevoegd.

Tabel 1 Respons uitgesplitst naar soort organisatie (N= 132).

	Gemeente		Onderwijs		Politie/ justitie		Sociaal werk/ Jeugdhulp		Werk en Inkomen		Woning corporatie		Zelf- Organisatie		Anders	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal	9	6,8%	12	9,1%	6	4,5%	67	50,8%	6	4,5%	7	5,3%	19	14,4%	6	4,5%

De respondenten konden aangeven op welke manier zij met jongeren te maken hebben: ofwel vanuit een zelforganisatie of als vrijwilliger (vaak onbetaald of met een vergoeding), ofwel als professional (betaald). Verreweg de meeste respondenten vallen in de laatste categorie, namelijk meer dan 85 procent. Vervolgens konden de respondenten aangeven in welk werkveld zij actief zijn door uit een aantal voorgegeven categorieën te kiezen. Een daarvan was 'Anders, namelijk...' en daarbij hebben negen respondenten (6,8 procent) 'gemeente' opgegeven. Uit de toelichting die zij daarbij hebben gegeven, blijkt dat dit personen zijn die in dienst van de gemeente werkzaam zijn in de praktijk. Onder hen zijn een leerplichtambtenaar, een teamleider van een wijkteam en verschillende wijkteammedewerkers.

Veruit de meeste respondenten, namelijk 67 (50,8 procent), zijn werkzaam in het sociaal werk of de jeugdhulp. Negentien (14,4 procent) zijn er actief bij een zelforganisatie en twaalf (9,1 procent) in het onderwijs. Telkens ongeveer 5 procent van de respondenten is werkzaam bij een van de categorieën politie/justitie (4,5 procent), werk en inkomen (4,5 procent), woningcorporatie (5,3 procent) of ergens anders (4,5 procent).

In tabel 2 zijn de organisatieverbanden binnen het sociaal werk en de jeugdhulp uitgesplitst en verder gespecificeerd. Van de professionals die werken in het sociaal werk en de jeugdhulp, werken er veel, namelijk 29, in 'Jeugdwerk, buurtwerk, en maatschappelijk werk'. Van de in totaal 67 professionals werken er 17 in een wijkteam, buurtteam of Centrum voor Jeugd en Gezin. Enkele professionals zijn werkzaam in de Jeugdgezondheidszorg of gezondheidszorg (5 personen) of in een andere jeugdhulporganisatie (8 personen). En eveneens 8 professionals werken op een andere deelgebied in sociaal werk en jeugdhulp.

Tabel 2 Sociaal werk en Jeugdhulporganisaties uitgesplitst (N=132).

	N	%
Totaal sociaal werk en jeugdhulp	67	50,8%
Jeugdwerk, buurtwerk, maatschappelijk werk	29	22,0%
Wijkteam, buurtteam, Centrum voor Jeugd en Gezin	17	12,9%
Jeugdgezondheidszorg, gezondheidszorg	5	3,8%
Jeugdhulporganisatie (jeugd- en opvoedhulp, jeugd-ggz, jeugd-lvb)	8	6,1%
Jeugdbescherming/jeugdreclassering	1	0,8%
Raad v/d kindbescherming	2	1,5%
Andere vormen van sociaal werk en jeugdhulp	5	3,8%
Andere organisaties	65	49,2%
Totaal	132	100%

Groepsgesprekken: deelname

Al degenen die een mail hebben gekregen met de uitnodiging om de online vragenlijst in te vullen, konden zich daarin ook opgeven voor deelname aan het groepsgesprek. Een behoorlijk aantal respondenten heeft dat gedaan. Omdat daar niet zoveel aanmeldingen uit het informele circuit bij waren, hebben we de contactpersonen bij de gemeenten nog eens gevraagd om kandidaten voor deelname aan te dragen. Dat heeft nog geleid tot het versturen van extra uitnodigingen.

Uiteindelijk heeft een relatief beperkt aantal personen aan de groepsgesprekken deelgenomen. Dat heeft te maken met zaken als vakantie, ziekte, prioriteit geven aan andere zaken. Door de korte termijn waarop deze gesprekken gepland moesten worden, was het niet mogelijk om samen met de deelnemers een dag en tijd te kiezen waarop veel mensen aanwezig konden zijn. Daardoor was het aantal deelnemers aan de groepsgesprekken wisselend: bij één gesprek was uiteindelijk maar een enkele persoon aanwezig, bij een andere bestond de groep uit 21 personen. In totaal hebben 80 personen aan een van de elf groepsgesprekken deelgenomen.

Aanvullend onderzoek bij jeugd-ggz-professionals

Tegen het einde van deze QuickScan bleek dat er maar één professional uit de jeugd-ggz de vragenlijst had ingevuld en dat aan de groepsgesprekken geen enkele jeugd-ggz professional had deelgenomen. Op zichzelf is dat al opmerkelijk. Dit gegeven is aanleiding geweest om de vragenlijst alsnog voor te leggen aan een aantal van deze professionals. Daartoe is een selectie van NIP-leden benaderd. Eind april hadden 25 jeugd-ggz professionals de vragenlijst ingevuld. Opmerkelijk is dat drie kwart van hen (19) zegt nooit te hebben gemerkt dat een jongere radicaliseert en dat er 11 (44 procent) zeggen dat ze nooit bezorgd zijn over jongeren in hun omgeving die radicaler worden. Uit de gevoerde telefoongesprekken komt ook het beeld naar voren dat de jeugd-ggz zelden tot nooit te maken krijgt met jongeren die radicaliseren.

De informatie in dit rapport over de ervaringen en praktijken van professionals uit de jeugd-ggz is dus afkomstig van 25 personen die de vragenlijst hebben ingevuld en vier telefonische gesprekken.

Samengevat

In een onderzoek dat zo snel gepland, uitgevoerd en gerapporteerd moet worden, is het niet mogelijk om veel tijd te besteden aan het selecteren en werven van deelnemers. Het ging in deze QuickScan niet om het nemen van een representatieve steekproef. Het ging erom een beeld te krijgen van de lokale praktijk in een aantal plaatsen, zowel bij professionals als bij personen die op een andere manier betrokken zijn bij jongeren die (dreigen te) radicaliseren.

Tijdens de uitvoering van de QuickScan hebben we te maken gehad met enkele hindernissen. Niet in elke plaats was het even gemakkelijk om namen en mailadressen te krijgen, zeker niet van mensen uit het informele circuit. Desondanks is de respons op de vragenlijst heel behoorlijk. Een relatief groot aantal aangeschreven personen heeft de moeite genomen om de vragenlijst in te vullen. Veel van hen hebben daar flink wat tijd in gestoken, getuige de vele en soms uitgebreide open antwoorden en toelichtingen.

Het heeft ook moeite gekost om deelnemers aan de groepsgesprekken bij elkaar te krijgen, vooral vrijwilligers. De elf gesprekken die wij hebben gevoerd, waren stuk voor stuk interessante en informatieve gedachtewisselingen waar veel aan de orde is geweest dat van waarde is voor deze QuickScan.

Terugblikkend moeten we vaststellen dat de methoden die we hebben gekozen – een online vragenlijst en groepsgesprekken – goed lijken te werken om te inventariseren, maar dat deze werkwijze zich er niet toe leent dieper op bepaalde punten in te gaan, of om erachter te komen wat vertegenwoordigers van zelforganisaties denken en doen met betrekking tot een gevoelig onderwerp als radicalisering. Daarvan hebben we nu niet meer dan een glimp gezien. Om daar goed zicht op te krijgen, is onderzoek nodig met een wat langere looptijd en met meer kwalitatieve methoden.

4. Resultaten

De resultaten van de QuickScan presenteren we hier in negen paragrafen op basis van de vragen uit de opdracht (zie hoofdstuk 1).

1. Kennis
2. Handelingsperspectief
Met daarin aandacht voor handvatten, instrumenten en interventies
3. Signaleren
4. Relatie met andere problemen
5. Samenwerking
6. Knelpunten
7. Successen
8. Randvoorwaarden
9. Behoeftte aan ondersteuning

Iedere paragraaf geeft de resultaten weer, eerst die van de vragenlijst en daarna die uit de groepsgesprekken. Daarna volgt een korte samenvatting in een apart kader

4.1 Kennis

Wat weten professionals in het jeugd- en gezinsdomein over radicalisering? En weten ze ook hoe ze ermee moeten omgaan? Met andere woorden: hoe staat het met hun kennis en wat betekent dat voor hun mogelijkheden om handelend op te treden? En hoe is dat bij mensen uit het informele circuit, de vrijwilligers bij zelforganisaties, degenen die bij de moskee betrokken zijn of op een andere manier onbetaald werk doen waardoor zij met jongeren te maken hebben? We hebben het hen gevraagd, eerst in de online vragenlijst en later in de elf groepsgesprekken. Hier komt eerst de vraag naar kennis aan de orde. In de volgende paragraaf gaan we in op het handelingsperspectief: weten beroepskrachten en vrijwilligers wat ze moeten doen?

Vragenlijst

In de vragenlijst is de volgende vaag opgenomen: 'Vindt u dat u genoeg weet over de manier waarop radicalisering richting jihadisme verloopt?'. De respondenten konden hierbij 'Ja', 'Dat weet ik niet zeker' en 'Nee' aankruisen. Verder hadden zij ook de mogelijkheid om hun antwoord toe te lichten.

Ongeveer een derde van de respondenten (37 personen) vindt dat hij/zij genoeg weet over de manier waarop radicalisering richting jihadisme verloopt. Ook een derde van de respondenten (33 personen) twijfelt hierover, en een op de drie (32 personen) zegt niet genoeg kennis te hebben over de manier waarop jongeren jihadistisch worden. Ruwweg twee derde vindt de eigen kennis dus onvoldoende of is er in ieder geval niet zeker van dat die kennis voldoet. Bij de jeugd-ggz professionals is een zelfde beeld te zien: een derde zegt genoeg te weten, een derde weet dat niet zeker en een derde weet naar eigen zeggen niet genoeg.

Twaalf respondenten hebben toelichting gegeven. Zeven van hen hebben de vraag met 'Ja' beantwoord; daarvan hebben er drie een training gevolgd. Maar een van deze drie zegt desondanks: 'Er valt nog een hoop te leren'. En een ander: 'Het kan natuurlijk altijd beter.' De trainingen verschillen nogal: enkele hebben een driedaagse training achter de rug en toch antwoordt een van hen op deze vraag: 'Dat weet ik niet zeker'. Er is ook een respondent die 'laatst voorlichting heeft gehad van de politie' en hier 'Ja' antwoordt.

Andere toelichtingen van 'Ja'-antwoorders:

- 'Het proces is me duidelijk. De scheidslijn is wel erg dun.'
- 'Het proces is me duidelijk. De scheidslijn is wel erg dun.'

Toelichting van respondenten die 'Dat weet ik niet zeker hebben aangegeven':

- 'De praktijk is erg weerbarstig. Het is erg moeilijk om te duiden wanneer opvattingen dusdanig zijn dat mensen met radicale opvattingen jihadist worden.'
- 'Inmiddels weet ik wel veel, maar toch heb ik het idee achter de feiten aan te lopen.'

Toelichting van 'Nee'-antwoorders:

- 'Weet heel veel maar dat betekent nooit dat je genoeg weet.'
- 'We gaan met de wijkpartners een training volgen om deze kennis te vergroten.'

Groepsgesprekken

Ook in de groepsgesprekken komt op veel plaatsen naar voren dat er te weinig kennis is. Niet alleen bij professionals, maar ook bij burgers in het algemeen.

Professionals weten te weinig van de islam en van de cultuur, normen en waarden van de bevolkingsgroepen waarmee zij in hun werk te maken hebben. Het is belangrijk om daar een zekere basiskennis van te hebben. Dat maakt het makkelijker om het vertrouwen van jongeren (en hun ouders) te winnen. Het laat de doelgroep ook zien dat je echt geïnteresseerd bent. Enkele uitspraken uit de groepsgesprekken:

- 'Het is belangrijk om ideologische kennis te hebben. Dan kun je het gesprek aangaan. Dan kun je ook herkennen wanneer een jongere je in 't oetje neemt. Jongeren hebben soms geen idee waar zij het over hebben. Die willen alleen maar iemand van welzijn op de kast jagen.'
- 'Niet praten met een bloknoet op schoot, maar echt luisteren. En dus ook weten waarover je het hebt wanneer het geloof ter sprake komt. Daardoor kun je ook beter inschatten hoe serieus je sommige uitlatingen moet nemen.'
- 'Moet je alles weten van de islam? Je moet wel een basis hebben, anders gaat de jongere jou de les lezen. Je kunt gesprekken over de islam ook gebruiken om contact te houden. Veel jongeren missen zelf kennis over de islam. Je kan ze richten. Het moet een discussie zijn.'
- 'Achterstanden en verkeerd gedrag ontstaan door onwetendheid. De imam en de ouders spelen een belangrijke rol. Jongeren weten niet altijd waar het over gaat, religieus gezien. Daarvoor is goede voorlichting nodig vanuit de moskee.'
- 'Professionals die het geloof niet kennen, komen makkelijk tot verkeerde ideeën. Als een jongere vijf keer per dag gaat bidden zien ze dat al snel als een teken dat het de verkeerde kant op gaat.'
- 'Er is veel onwetendheid over en uitsluiting van moslimjongeren. Onbekendheid bij professionals, en in de samenleving in het algemeen. Onbekendheid met de islam ook. Het geloof krijgt ten onrechte een negatieve lading.'

Het is ook belangrijk om goed op de hoogte te zijn van wat zich in het Midden-Oosten afspeelt.

- 'Er is heel veel onwetendheid van jongeren over Syrië en de jihad.'
- 'In de moskee wordt de ware islam gepredikt, maar op de social media en op internet bestaat er een hele andere islam. Jongeren doen geen bronnenonderzoek naar wat er allemaal op internet staat. Zo lang ze dat niet doen, kunnen ze snel verdwalen en terecht komen in de radicale hoek.'
- 'Jongeren vertrouwen de NOS en de BBC niet. Ze hebben hun eigen mediakanalen.'

Er is ook te weinig kennis over het proces van radicalisering: hoe verloopt het? Hoe kun je dat signaleren? En wat kun je eraan doen? En: welke jongeren zijn er gevoelig voor? Hoe kun je voorkomen dat jongeren radicaliseren? Het gaat hier om kennis die niet alleen bij professionals ontbreekt, maar ook bij degenen die onbetaald met jongeren te maken hebben. Er zijn dan ook gemeenten die trainingen over radicalisering niet alleen aan beroepskrachten maar ook aan vrijwilligers aanbieden.

Enkele uitspraken uit de groepsgesprekken:

- 'Ik denk dat professionals die willen signaleren en preventief willen werken tegen radicalisering, moeten weten waar ze het over hebben. Ouders weten er vaak niets van.'
- 'Er is te weinig gedeelde kennis. Dat iedereen weet wat een collega bedoeld als hij/zij het over radicalisering heeft. Hoe gaan we jongeren benaderen? Welke strategieën hebben we als basiskennis? Wat moet iedereen weten die gaat samenwerken ter voorkoming van radicalisering?'
- 'Het is opmerkelijk dat er bij radicaliserende jongeren vaak sprake is van een laag IQ of een lichte verstandelijke beperking, én van problemen op meerdere leefgebieden. Wat weten we daar eigenlijk van? En hoe kan die kennis worden gedeeld?'

Samengevat

Uit wat er in deze QuickScan allemaal geschreven en gezegd is, kunnen we grofweg drie verschillende soorten kennis afleiden waaraan het ontbreekt.

- Feitelijke kennis: veel professionals zeggen dat ze te weinig weten van de islam en van de achtergrond van diverse groepen in de samenleving.
- Praktische kennis: hoe herken je signalen van radicalisering en wat moet je dan doen?
- Achtergrondkennis: meer inzicht in het grotere verband; waar hangt radicalisering mee samen, wat betekent het en waar komt het vandaan?

Een aantal professionals en sommige vrijwilligers hebben een of meer trainingen gevolgd, bedoeld om beter voorbereid te zijn wanneer ze geconfronteerd worden met radicalisering. Maar ook degenen die aan een training hebben deelgenomen, zijn er niet altijd zeker van dat zij radicalisering goed kunnen voorkomen, (vroeg)signaleren en aanpakken. Tegenover een complex fenomeen als radicalisering ondervinden veel professionals handelingsverlegenheid. Het is niet altijd duidelijk of gedrag van jongeren dat lijkt te wijzen op radicalisering daar ook echt een voorbode van is.

Radicalisering is geen statisch verschijnsel maar blijft zich steeds ontwikkelen. Daarom vraagt het van professionals een lerende houding die zorgt dat ze meer uitgaan van vragen durven stellen. Ze hoeven geen inhoudelijke deskundigen te zijn om zorgwekkend gedrag te signaleren. Dat geldt ook voor andere thema's die gekoppeld zijn aan taboes of gevoelige onderwerpen. Trainen van professionals vraagt naast het overdragen van basiskennis over radicalisering ook focus op algemene gesprekstechnieken en moreel adequaat handelen bij gevoelige onderwerpen.

Het begrip handelingsverlegenheid suggereert dat professionals schromen om handelend op te treden. Dat komt vast wel voor, maar dat vormt waarschijnlijk niet de enige reden om zich van actie te onthouden. De professionals in dit onderzoek geven aan dat zij kennis nodig hebben om adequaat en effectief te kunnen optreden. Kennis is noodzakelijk, maar niet voldoende: er is ook moed nodig om te handelen.

4.2 Handelingsperspectief

Een centrale vraag in deze QuickScan betreft het handelingsperspectief: welke mogelijkheden zien professionals en vrijwilligers om handelend op te treden en actief te werken aan het voorkomen, signaleren en tegengaan van radicalisering? Weten ze wat ze moeten doen? En gebruiken ze daarbij bepaalde handvatten, instrumenten en interventies?

In deze paragraaf beschrijven we de concrete praktijk zoals die in al zijn diversiteit naar voren komt uit de respons op de vragenlijst en uit de groeps gesprekken. Het onderwerp signaleren bleek aanleiding te zijn tot veel opmerkingen en bespiegelingen die ook betrekking hebben op voorkomen en aanpakken. Daarom is er in dit rapport een aparte paragraaf aan gewijd (4.3).

Resultaten uit de vragenlijst

De vraag 'Vindt u dat u zelf een taak hebt als het gaat om radicalisering?' wordt door 98 personen (74,2 procent) met 'Ja' beantwoord. Slechts 3 respondenten vinden dat ze geen taak hebben als het gaat om radicalisering, en voor 13 personen (9,8 procent) is hun taak niet duidelijk. De anderen hebben deze vraag niet beantwoord.

Met andere woorden: een kwart van de respondenten vindt niet zonder meer dat zij een taak hebben als het gaat om radicalisering. Dat is opmerkelijk. Wat deze uitkomst precies betekent, kunnen we niet opmaken uit de resultaten. Maar hieruit blijkt wel dat het niet vanzelfsprekend is dat professionals in het jeugd- en gezinsdomein het opmerken (en signaleren) van radicalisering tot hun werk rekenen.

De jeugd-ggz professionals vinden vrijwel allemaal dat ze een taak hebben als het gaat om radicalisering.

Praktijk

Aan de respondenten zijn vervolgens drie mogelijke invullingen van hun taak voorgelegd (zie Figuur 2) met de vraag om aan te kruisen welke op hen van toepassing zijn. Van de 98 personen die voor zichzelf een taak zien weggelegd als het gaat om radicalisering, zijn 81 respondenten bezig met het helpen voorkomen van radicalisering; 95 respondenten zijn actief bezig met de signalering van radicalisering in de wijk en 68 personen geven aan handelend op te treden bij radicalisering.

Wat doen zij dan allemaal? Bij die verschillende manieren om met radicalisering om te gaan, geven zij de volgende toelichtingen:

Signaleren

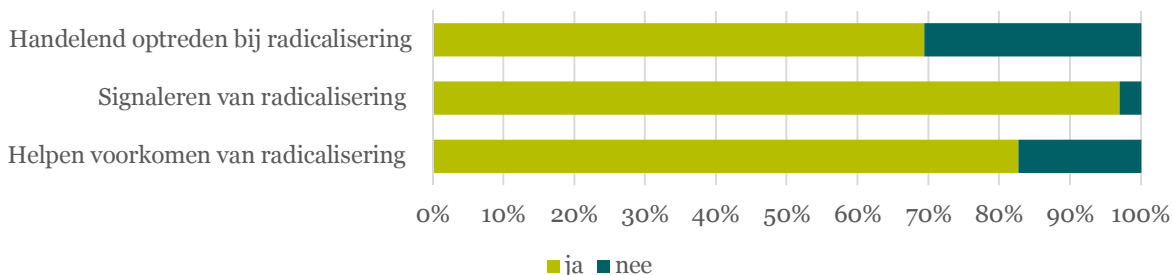
- 'Alert zijn op signalen in de wijk; signalen bespreken binnen het netwerk van ketenpartners.'
- 'Tijdens de gesprekken met de jongeren probeer ik mogelijke radicaliserende ideeën te signaleren.'
- 'Contact houden en signalen bespreken met collega's, maar ook andere organisaties.'
- 'Eventuele signalen spelen wij door naar politie.'

Voorkomen

- 'Taboes openbreken, gesprekken voeren, laten zien dat ik hen zie, accepteer en wil begrijpen.'
- 'Door goed te luisteren naar risicogroepen en hen beschermende factoren te bieden, door het gesprek te voeren.'
- 'Door in gesprek te gaan met jongeren over allerlei onderwerpen rondom dit thema tijdens bijeenkomsten.'
- 'Gesprekken met jongeren over de ervaringen van andere jongeren, die zijn teruggekeerd uit Syrië en die vertellen over het leven daar.'
- 'Tijdens de contacten met ouders/kinderen aansluiten bij hun beleving; wel duidelijke kaders aangeven.'
- 'We zijn bezig om een theater stuk voor jongeren te organiseren.'
- 'Contacten met de gemeente en de moskee. Assertiviteitstraining Islamitische vrouwen.'

Aanpakken

- 'Door het begeleiden van gezinnen waarin jongeren radicaliseren. Consultatiefunctie voor collega's.'
- 'Netwerkpartners inschakelen en mogelijk zelf in de gezinnen opereren om zo uitreizen te voorkomen.'
- 'Werken met jongeren die geradicaliseerd zijn of dreigen te radicaliseren.'
- 'Vastleggen in bedrijfsprocessysteem, partners inlichten, gesprekken voeren met betrokkene.'

Figuur 2 Taakomschrijving (n=98).

Eén respondent geeft aan dat hij/zij 'Anders' bezig is met het tegengaan van radicalisering, namelijk door te helpen de basiskennis omtrent de Islam binnen de organisatie te verbreden.

Activiteiten

We hebben de respondenten een aantal concrete activiteiten voorgelegd die zij kunnen uitvoeren wanneer ze te maken krijgen met radicalisering. De activiteiten zijn als uitspraken verwoord en ze zijn verdeeld in de categorieën signaleren, voorkomen en aanpakken. Bij elke uitspraak kon de respondent aangeven of hij die al dan niet uitvoert. In tabel 3 zijn de uitspraken weergegeven met daarachter het aantal en percentage respondenten dat hierop 'Ja' heeft geantwoord.

Tabel 3 Omgaan met radicalisering en jihadisme (N=132).

	N	%
Preventie (voorkomen)		
Ik zet me ervoor in dat jongeren zich niet afkeren van onze maatschappij	101	76,5%
Ik vraag aandacht voor vermoedens van radicalisering	84	63,6%
Ik help jongeren om weerbaar te zijn tegen radicale invloeden	77	58,3%
Ik maak jongeren bewust van radicalisering en hoe het in zijn werk gaat	65	49,2%
Ik maak ouders bewust van radicalisering en hoe het in zijn werk gaat	57	43,2%
Ik weet wat ik kan doen om radicalisering te voorkomen	46	34,8%
Signaleren		
Ik merk het wanneer jongeren radicale ideeën krijgen	91	68,9%
Ik vind het moeilijk om radicalisering richting jihadisme te herkennen	66	50,0%
Ik houd contact met deze jongeren en hun ouders, en met de moskee en andere organisaties	59	44,7%
Ik merk het wanneer jongeren geworven worden voor radicale activiteiten	36	27,3%
Aanpakken		
Meld ik dat bij andere beroepskrachten en ouders	86	65,2%
Weet ik wat ik moet doen	72	54,5%
Ga ik erop af en ga ik met ze in gesprek	69	52,3%
Draag ik actief bij aan de-radicalisering	51	38,6%
Ik werk aan de-radicalisering en re-integratie van terugkerende Syrië-gangers	23	17,4%

Bij de verschillende categorieën konden de respondenten ook nog toelichting geven. Dat heeft het volgende opgeleverd.

Preventie

Uit de aanvullende opmerkingen blijkt dat professionals en vrijwilligers hun best doen om radicalisering te voorkomen, maar dat zij nog niet goed weten hoe dat moet en of hun werk wel is:

- ‘We hebben geen echte richtlijnen hoe te handelen.’
- ‘Ik denk dat meer kennis nodig is bij mij en medewerkers van het CJG.’
- ‘Ik heb wel tools t.a.v. preventie maar het kan nog beter!’
- ‘Ik weet wat ik doe maar niet of het goed is of voldoende afdoend.’
- ‘Wanneer je op de hoogte bent van al deze processen, wil dat nog niet zeggen dat je ze kunt stoppen.’

Signalering

Enkele respondenten geven aan zelf geen direct contact te hebben met jongeren die radicaliseren. Andere aanvullende opmerkingen:

- ‘In goed overleg met ketenpartners weten wij tot nu toe tot goede duiding / signalering te komen.’
- ‘Wij hebben tot nu toe alleen jongeren binnen gehad die openstaan voor dialoog.’
- ‘Ik merk het niet altijd. Ja/nee is een lastige keuze. Ik houd contact met deze leerlingen maar niet met de moskee.’
- ‘Merk persoonlijk meer van radicalisering in de vorm van extreem nationalisme/fascisme dan van jihadisme.’

Aanpak

Aanvullende reacties laten zien dat professionals signalen opvangen en doorgeven aan andere professionals, of zelf geen ervaring hebben met jongeren die jihadistisch zijn.

- ‘Ik ben nog niet in zo een situatie gekomen.’ (4x)
- ‘Als ik de jongeren ken, ga ik erop af of anders zorg ik dat anderen erop af gaan.’

- 'Ik heb persoonlijk geen contact met de cliënten, maar coördineer degenen die dat wel doen (2x).

Methoden en interventies

Het gebruik van specifieke interventies bij het omgaan met radicalisering is nog zeer beperkt, wanneer we afgaan op wat de respondenten van de vragenlijst antwoorden. De vraag luidde: 'Zijn er speciale methoden, interventies en instrumenten die u gebruikt bij het omgaan met radicalisering?'. Niet meer dan 27 (20,4 procent) beantwoorden deze vraag met 'Ja'. In hun toelichting bij dit antwoord noemen zij:

- de Behrtraining;
- DBK;
- de pilot Impact Europe;
- Holding difficult conversations;
- MST tools, gecombineerd met intensieve outreaching systeemtherapie;
- Een informatiepunt radicalisering en polarisatie;
- risicotaxatie instrumenten;
- een training ontwikkeld door ouders;
- cursussen 'Van de straat';
- familieverbanden;
- mentoring.

Eén respondent noemt hier een zelf ontwikkelde preventieve inzet. En een andere respondent zegt de eigen kennis van het geloof in te zetten als het gaat om islam-gerelateerde radicalisering.

De professionals uit de jeugd-ggz noemen hier cognitieve gedragstherapie en psycho-educatie. Dat laatste met name over 'onze cultuur en de acceptatie van een andere cultuur'. Inzet van interventies wel altijd in overleg met het Veiligheidshuis. Verder noemen zij interventie in de opvoeding, vertrouwen wekken en hechting stimuleren, en zorgen dat er geen voedingsbodempunt ontstaat door 'mogelijkheden te bieden een eigen bestaan op te bouwen'.

Meer effectief voorkomen en aanpakken

We hebben de respondenten ook de volgende vraag voorgelegd: 'Ziet u mogelijkheden om radicalisering meer effectief te voorkomen en aan te pakken? (Bijvoorbeeld met behulp van interventies voor andere problemen, zoals kindermishandeling en loverboys)' 56 Respondenten hebben deze vraag met 'Ja' beantwoord. De toelichting die zij daarbij geven, hebben wij hier gecategoriseerd en samengevat weergegeven:

Preventie

- *Banen creëren/perspectief bieden* (9x): Veel nadrukkelijker op preventie inzetten door jongeren kansen te geven (school-stage-werk-inkomen-zinvolle vrijetijd).
- *Mens zien als mens* (11x): Investeren in de insluiting en juiste identiteitsvorming, jongeren kans geven in de maatschappij, minder suggestieve nieuwsvorming, aandacht en waardering overbrengen en opnemen in de samenleving, jongeren het gevoel geven dat ze erbij horen, niet veroordelen.
- *Preventief kinderwerk / in buurten aanwezig zijn als wijkcoach* (3x): kinderen/jongeren in de buurt kennen en zo op een laagdrempelige manier opgroeien in de gaten houden.
- *Religieuze kennis aanbieden* (4x): Jongeren hebben behoefte aan kennis en kunde over religie. Juiste religieuze kennis laagdrempelig aanbieden en promoten.
- *Ouders informeren en contact opbouwen* (5x): Goed contact opbouwen met ouders, hen laten deelnemen in maatschappij, versterken weerbaarheid en pedagogisch klimaat, preventief ingrijpen in gezinssituatie, problematiek in de gezinnen vroegtijdig aanpakken.
- *Rolmodellen* (2x): Debat aan de hand van rolmodellen uit eigen gemeenschap, en perspectief bieden.
- *Preventieve voorlichting* (3x): jongeren.
- *Relaties met gemeenschappen uitbouwen* (3x).
- *Mentoring* (2x): koppelen aan een mentor die een jongere voor langere tijd volgt en begeleid.
- *Mediawijsheid*, omgaan met informatie, kritisch denken vergroten (1x).

Signalering

- *Vroegsignalering* o.a. van kindermishandeling.

Aanpak

- *Aanpak* (5x): gezins- en systeembenadering, hulp op maat, toeleiding naar gemeenten vereenvoudigen bij bijvoorbeeld werk en inkomen, interventies gericht op volwaardige participatie in de maatschappij, strakkere interventies en daadkrachtiger optreden.

Samenwerking

- *Samenwerking* (10x): nadrukkelijker ketensamenwerking, informatiedeling vergroten, integrale aanpak, meer samenwerking met gemeenschappen, meer vertrouwen in elkaars expertise, keuze van interventies koppelen aan eigen specialisme.

Deskundigheidsbevordering

- *Training* (7x): cursus de-radicalisering, leren vroegtijdig signaleren, vergroten van basiskennis.

Resultaten uit de groepsgesprekken

De volgende paragraaf (4.3) is gewijd aan wat de deelnemers aan de groepsgesprekken hebben gezegd over het signaleren van (dreigende) radicalisering. Als professionals signalen hebben opgevangen van radicalisering, hebben zij verschillende mogelijkheden om te handelen. Tijdens de groepsgesprekken zijn er vele genoemd. Wij hebben die onderverdeeld in de volgende categorieën:

- Contact hebben en houden
- Instrumenten
- Interventies
- Trainingen
- Voorbeelden en projecten
- Vragen

Bij elke categorie geven we met behulp van citaten weer wat daarover is gezegd.

Contact hebben en houden

Alle professionals gaan zo veel mogelijk in gesprek met andere professionals, en met ouders en jongeren, wanneer zij signalen van radicalisering opvangen. Hun belangrijkste instrument is de dialoog aangaan.

In een van de plaatsen waar een groepsgesprek is gehouden wordt er niet gewacht tot er een signaal komt, maar gaat het jongerenwerk eropaf en probeert het vertrouwen te winnen vanuit de eigen signalerende rol. Een jongerenwerker zegt: 'Dat is bij uitstek onze taak als jongerenwerker. Ons uitgangspunt is: een open oor houden en niet veroordelen.'

Een streetcornerwork werker: 'Wij hebben jongeren die over dit onderwerp praten. Ik ontmoet ze bij een café. Dan hou je het contact. Als ik denk dat jongeren radicaliseren dan gaat het om het salafistische gedachtengoed. We willen de jongeren op de juiste momenten en de juiste manieren begeleiden. We signaleren in buurthuizen maar ook outreachend en ambulante. Eén jongere die radicaliseert is te veel. Rechtse radicalisering komt hier meer voor. Jongeren die echt radicaliseren die willen niets met mij te maken hebben.'

Het CJG probeerde met een jongere te praten: 'Hij kwam met termen en dingen waarvan hij niet wist wat het was. We zijn bij het gezin geweest. Hij is verdwenen. Er zijn meerdere gezinnen die over hun dochters en zonen bellen.'

Een ROC begeleidt jongeren binnen de school. Het ROC handelt vanuit de preventieve insteek: 'Elk nieuw schooljaar wordt er ingezet op respect onder de leerlingen. We leren hen meningen te delen. Docenten worden voorbereid op klassengesprekken aangaande de thematiek (*'holding difficult conversations'*). We willen docenten sterker maken in het signaleren en het wegwijs maken in het opschalen. Omdat de

klassengesprekken vaak heftig kunnen zijn, wordt er goed gemonitord welke docenten competent zijn om deze aan te gaan. Het is geen verplichting voor alle docenten.'

Een professional vanuit het jeugdteam is op microniveau bezig: 'Ik praat met de jongeren over zingeving en geloof om zodoende een vertaalslag te maken naar het dagelijks leven. Maar ik ga ook in gesprek met collega's: wat wil je zien en wat niet?.'

Een moskee wil radicalisering voorkomen en is voor actie: 'Wij houden als moskee de omgeving en de wereld goed in de gaten en bespreken radicalisering in de moskee. We kaarten meningen of interpretaties aan vanuit het bestuur van de moskee. Iedereen moet zich houden aan algemene regels.'

Een professional uit een wijkteam vertelt dat jongeren overal tegenaan kunnen schoppen: 'Ze hebben geen zin in school. Ze hebben dertig keer gesolliciteerd en geen baan gevonden. Daarom moet je ideologisch blijven discussiëren: om in contact te blijven.'

De politie krijgt regelmatig signalen binnen van kinderen en ouders die duiden op radicalisering: ouders die zich zorgen maken over hun kind, een acute vermissing van een uitgereisde jongere, een leerling in de klas die filmpjes liet zien van onthoofdingen. De lokale politie of de netwerkregisseur gaat dan in gesprek met jongeren. De wijkagenten zijn de spil in de wijk. Zij gaan de verbinding aan met jongeren en ouders op een respectvolle manier.

Ook een middelbare school gaat in gesprek met leerlingen over polarisatie en groepsvorming in de school: 'Wij vinden het spannend als meisjes plotseling een tijdlang achter elkaar in lange kleding verschijnen. Er is nog veel onbekendheid rond radicalisering. Er was een intensief contact en gesprek gaande met een aantal jongeren die naar Syrië wilden afreizen voordat ze dit probeerden. Toen ze terugkwamen, waren veel docenten daarmee bezig. Ik heb gesproken met de ouders van de jongeren die naar Syrië wilden afreizen. Wat ik heel lastig vond, is welke lijntjes we moeten bewandelen omdat er geen protocol is.'

De leerplicht gaat na een melding van verzuim van de school op een minder vrijblijvende manier in gesprek met de jongeren: 'Ik probeer tot een vertrouwensband te komen en vraag door. Ik ga ook met de ouders in gesprek en vraag of zij gevaar zien.'

Een medewerker van een zelforganisatie: 'Ik ken geen mensen die ik kan benaderen in mijn directe omgeving, maar wel SMN¹. Ik heb nog geen jongens of meiden gehad die ik moest doorverwijzen naar SMN vanwege signalen van radicalisering. Als iemand zorgwekkend gedrag laat zien, hebben we een gesprek met de ouders. Ouders zijn op dat moment een belangrijke schakel. We kunnen jongeren helpen assertiever te worden.'

Een jongerenwerker zegt dat hij de ogen en oren van de samenleving wil zijn: 'Ik heb in het afgelopen jaar contacten met jongeren uit de doelgroep, ouders van uitgereisde jongeren en buurtbewoners gelegd. Hoe maak je radicalisering bespreekbaar? Het is lastig om dat op zo'n manier bespreekbaar te maken dat mensen zich geen verrader gaan voelen. Dat is een kwestie van lange adem en niet alleen investeren als er problemen zijn. Dan ben je te laat en is er meer wantrouwen.'

Instrumenten

De volgende instrumenten zijn genoemd tijdens de groepsgesprekken.

Sociale kaart

De jongerenwerkers hebben via de sociale kaart kennis wat er in de wijk speelt: 'Jongeren radicaliseren niet in de moskeeën, maar in huizen die niet bekend zijn. Waar gaan ze naar toe? Hebben ze een nestje waar ze elkaar ontmoeten? Of gaan ze naar internet cafés? En weten we wat ze doen? Je moet een sociaal perspectief kunnen bieden en op allerlei gebieden een compleet plaatje krijgen.'

---

¹ SMN is het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders.

De pedagogische driehoek

De Erasmusuniversiteit heeft het instrument de pedagogische driehoek ontwikkeld dat uitgaat van de drie leefwerelden van jongeren: thuis, straat en schoolcultuur. Dit instrument is bruikbaar voor basis- en middelbare schoolleerlingen. Wat betekent het nu echt om op te groeien in verschillende culturen? Hoe groei je gelukkig op als moslim in de Nederlandse context?

Protocollen

Een MBO school werkt met een protocol om te kijken wat zorgwekkend gedrag is. Een gebiedsadviseur ziet dat protocollen soms gebruikt worden als een alibi om niets te doen. Dat gold ook voor een school die zijn eigen protocol gebruikte en daardoor geen samenwerking meer wilde,

Bijeenkomsten

In een plaats is vier keer een bijeenkomst georganiseerd om informatie te geven: 'Ons instrument is de dialoog.'

Plan van aanpak

In een van de deelnemende plaatsen werkt men met een vast plan van aanpak. Daarvan maakt onder meer het werken aan bewustwording van de eerste lijn deel uit, en het trainen van medewerkers daar, zoals jongerenwerkers, CJG medewerkers en de professionals van het sociaal wijkteam. De activiteiten voor de eerste lijn zijn binnen dit plan complementair aan wat scholen al doen, zoals het doorgeven van informatie. De Stichting school en veiligheid biedt daarvoor ondersteuningsprogramma's.

Een van de betrokken professionals zegt daarover: 'De casuïstiek doen we samen met het veiligheidshuis. Wij hebben op dit moment zicht op tien jongeren: twee uitreizigers en een jongere die bij verstek veroordeeld is, een minderjarige Turkse jongen die naar Irak wilde gaan en een paar twijfelgevallen. Die hebben meer iets anders zoals verslaving of psychische problemen. Die schaal je weer af. Als de ouders melden bij de hulplijn, ga je in gesprek. Het plan van aanpak is op maat: Wat vinden wij belangrijk? We hebben een handelingskader gemaakt. Dat is gebaseerd op een voorbeeld van elders. Dat hebben we aangepast aan onze situatie hier.'

Op deelonderwerpen zijn er lokaal initiatieven. Een mooi voorbeeld is dat van een wijkraad die samen met Somalische mannen uit de wijk een plan schrijft om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan en om Somalische jongeren beter voorbereid op de arbeidsmarkt te laten komen.

Interventies

In de groepsgesprekken is expliciet gevraagd naar interventies waarvan de deelnemers weten dat die worden toegepast in hun eigen lokale praktijk, wanneer er sprake is van (dreigende) radicalisering. Daarop zijn nauwelijks bestaande erkende interventies genoemd. Er zijn wel veel voorbeelden van lokale projecten en initiatieven naar voren gekomen; deze komen verderop aan de orde.

In een plaats gebruikt het Jeugd Interventie Team de interventie Nieuwe Perspectieven bij terugkeer (NPT). Dit is een begeleidingstraject bij reclassering. De insteek is voor alle jongeren hetzelfde: naast de jongere staan, een vertrouwensband opbouwen en samen naar oplossingen zoeken voor de hulpvragen van de jongere. Het is een transparante begeleiding, op maat gemaakt, die uitgaat van een sterke betrokkenheid. Een medewerker vertelt: 'Wij ondersteunen jongeren bij adequaat gedrag. We spiegelen en stimuleren hen tot zelfreflectie. Wij versterken het zelf-probleemoplossend vermogen. Deze principes werken ook bij radicaliserende jongeren. De contacten met de jongeren zijn gebaseerd op een strikt persoonlijke band.' Over het inzetten van interventies zegt een andere professional: 'We missen pedagogische interventies om ouders te kunnen ondersteunen in hun opvoedtaak als het gaat om op te groeien als moslim in Nederland.'

Trainingen

Veel deelnemers hebben een of meer trainingen gevolgd. Daar zeggen zij het volgende over.

Een deelnemer meldt: 'De Stichting Marokkaanse Nederlanders (SMN) heeft een training gericht op de Marokkaanse Nederlander. Daar zit je alleen met mensen van Marokkaanse afkomst. Dan kan je er veel

dieper op in gaan en de filmpjes zijn herkenbaar voor Marokkanen. Voor niet moslims zijn ze niet te begrijpen. De grootste groep is Marokkaans en het is belangrijk dat die gemeenschap weerbaar gemaakt wordt. Die groep voelt zich buitengesloten.’

Een medewerker van de jeugdbescherming kent gewelddadige eenlingen en rechts-radicalen motorbendes. ‘Onderzoeken wijzen uit dat de gewelddadige eenlingen onder de 23 jaar een vorm van depressie hebben. Na Charlie Hebdo is hier de radicalisering onder de aandacht gekomen.’

Een jeugdbeschermer: ‘We hebben een interne workshop gekregen over awareness wat de signalen zijn.’ Andere deelnemers melden dat zij trainingen hebben gehad waarin een handelingskader voor de eerste lijn en het werken met een het stappenplan aan de orde is geweest.

Weer ergens anders worden de medewerkers van welzijn bewust gemaakt van dit thema door hen te trainen: ‘We hebben een leergang radicalisering van jongerenwerkers gehad. Ook medewerkers van de politie, gemeente en het sociaal wijkteam waren voor deze bijeenkomst over radicalisering uitgenodigd. Het was een eerste kennismaking voor sommigen met het thema radicalisering binnen welzijn.’

Een deelnemer vertelt dat er op een MBO school aan docenten basiskennis wordt gegeven over de achtergronden en cultuur van hun leerlingen, over diversiteit en over de islam: ‘Er is een tweedaagse training georganiseerd voor docenten voor extra informatie over zorgwekkend gedrag. Het is lastig om tijdig te signaleren. Het radicaliseringsproces lijkt steeds sneller te verlopen. Achteraf zijn de puzzelstukjes wel te leggen maar vooraf of tijdens het radicaliseringsproces is het lastig.’

In een andere plaats hebben veertig tot vijftig professionals een basistraining radicalisering van de NCTV gevolgd: ‘Je moet dan met een casus in een groepje inschatten of iemand radicaliseert. Een jaar geleden zaten we ongeveer 20 keer hoger bij het inschatting of iemand in een radicaliseringsproces zit. De verschuiving zit hem daarin dat we toen dachten: “als we maar niet te laat zijn”, en dat het nu veel meer is: “oh jee, als we maar niet te vroeg zijn”. We willen niet te snel iemand bestempelen als radicaal jihadist.’

Veel professionals (onderwijs, politie, etc.) worden getraind op radicalisering en diversiteit. Het gros van deze trainingen is alleen gericht op radicalisering onder moslims. Een jeugdteamprofessional zegt hierover: ‘De aanwezige kennis over radicalisering verschilt. Dat kan te maken hebben met dat we nog niet voldoende weten wat nu echt effectief is.’

Er is ook een locatie waar sleutelfiguren worden getraind hoe ze moeten omgaan met radicalisering. Een begeleider: ‘Wij richten ons op de primaire preventie. We hebben een pilot met sleutelfiguren om het onderwerp bespreekbaar te maken met vaders en te signaleren.’

Voorbeelden en projecten

Inloop voor meiden

Ook vanuit het vrijwilligerswerk komen medewerkers radicalisering tegen: ‘Wij hebben een inloop van meiden van het MBO. Daar komen veertig meiden tussen de 15 en 25 jaar. Naar aanleiding van sympathiserende berichten op Facebook na Charlie Hebdo, waar we van schrokken, hebben we toen besloten om iets met religie, verdraagzaamheid en barmhartigheid te doen.’

Ronde tafelhuis

De wijkraad is betrokken bij dialooggesprekken die het Ronde tafelhuis organiseert. Het gaat om een reeks dialooggesprekken. De voorzitter van de wijkraad vertelt: ‘Het derde gesprek binnenkort is geïnspireerd door het rapport van Margalith Kleijwegt, “Twee werelden, twee werkelijkheden”. Het gesprek gaat over de verschillen tussen de werkelijkheid thuis en de werkelijkheid op straat en op school. Het gaat om een korte presentatie en aansluitend dialoog: gesprek met de aanwezigen. Het is bestemd voor ouders en jongeren, de wijkraad, de parochie. Met als titel “Kent u de wereld van uw kind?” Tijdens deze avond is er ook inbreng van het jongerenwerk, van de school, en van ouders. Voor de avond zijn gericht islamitische mensen uitgenodigd,

maar ook niet-islamitische. Het Rondetafelhuis organiseert ook filmavonden met films uit verschillende culturen, met daarna een gesprek.'

Ouderkamers

Op drie basisscholen in een wijk (2 katholieke en een islamitische) zijn speciale ouderkamers waar ouders ondersteuning kunnen krijgen in de opvoeding. Die zijn ook beschikbaar voor ouders van kinderen op het voortgezet onderwijs. Ouders kunnen dus terecht op een vertrouwde plek op de basisschool, ook al zit hun kind inmiddels op het voortgezet onderwijs. In die ouderkamers gebeurt van alles: een jobcoach en een sociaal werker zijn aanwezig, aandacht voor laaggeletterdheid en een budgetteringscursus.

Wandeling in de wijk

De voorzitter van de wijkraad vertelt: 'Een keer per jaar is er hier een wandeling in de wijk met de wethouder, samen met de gebiedsmanager en betrokkenen uit de wijk. Dan komen alle problemen aan de orde die hier spelen. Dat zijn vooral wietkweken, kattenoverlast e.d. Radicalisering speelt hier niet zozeer, maar als dat gebeurt, kan dat ook ter sprake komen.'

Bezoekvrouw

Een bezoekvrouw werkt al 25 jaar voor de allochtone doelgroep, ook met strenge conservatieve moslimgezinnen.

Theater productie

In een plaats komt het onderwerp radicalisering ook naar voren in een theater productie waar vrijwilligers aan meewerken.

Project Streetwise

Het project Streetwise werkt met rolmodellen. De jongerenwerker: 'De contacten met jongeren liggen op straat. We spelen een luchtige documentaire, koken met z'n allen, nodigen sprekers uit. Het hoeft niet allemaal zwaar en serieus te zijn. We doen ook gewoon leuke dingen om de vertrouwensband op te bouwen. Sommige jongens die naar onze activiteiten komen, zijn broers van Syrië-gangers.'

De participatiemethodiek

Deelnemers aan een groepsgebesprek vertellen dat in hun stad vierduizend bewoners meedoen met de participatiemethodiek. Vorig jaar waren daar 300 jongeren bij. Een jongerenwerker: 'We proberen jongeren en volwassenen een perspectief te bieden, op het gebied van activiteiten of leren. We zijn de plek waar mensen heengaan als mensen zorgen hebben of verdrietig zijn. Wij signaleren radicalisering als er zorgen zijn van ouders. We zijn een plek voor ouders van uitgereisden die zich bij ons veilig voelen en ondersteuning krijgen. Wij hebben veel contact met moskeeën en culturele verenigingen. We zijn er voor iedereen, het gaat over verbinding tussen mensen.'

Project Streetwatch

Een buurtvrijwilliger op een middelbare school werkt met vijftien kinderen van 12 tot 14 jaar die worden geselecteerd. Een medewerker die dit coördineert, vertelt: 'Het zijn jongens en meisjes die later vaak een beveiligingsbaan willen hebben. Zij worden opgeleid door de politie, door eigen leerkrachten. De jongeren lopen rond met speciale hesjes met de S van Streetwatch. Ze treden op bij problemen, en hebben geleerd om elkaar aan te spreken. De verbinding tussen radicalisering en de coördinatie van Streetwatch vind ik best moeilijk te maken. Ik vind het belangrijk om contact te houden met jongens en meiden. De meeste kinderen houden niet van de school. Ze hebben wel verschillende etnische achtergronden: nu zijn het 13 "kaaskoppen" en twee jongeren met een Marokkaanse achtergrond.'

De preek in de moskee

Deelnemers aan de groepsgebesprekken zeggen dat veel jongeren met een islamitische achtergrond bang zijn dat ze niet genoeg weten van de islam. Een jongerenwerker: 'Maar dat is gek, want je hoeft niet iemand te zijn die anderen moet overtuigen. Je bent zoals je bent, en kan als jezelf een gesprek hebben.'

Een deelnemer die bij de moskee betrokken is, vertelt: ‘Op vrijdag is de preek in het Arabisch. Dat snappen de jongeren niet. Daarom wordt de preek vertaald naar het Nederlands en in een e-mail naar hen verstuurd. naar jongeren.’

Veel jongeren zijn op zoek naar basiskennis van de Islam. Een moskeemedewerker vertelt: ‘Wij hebben als moskee een gematigde visie waarin we de jongeren willen meenemen. We geven Nederlandstalige lessen over de Islam. Daarnaast hebben we een meldpunt met vertrouwenspersonen waar ouders naartoe kunnen gaan voor vragen en signalen over radicalisering.’

Voorlichting, debatten en sportevenementen

Een vertegenwoordiger van een zelforganisatie geeft aan dat de sociale controle daar heel sterk is: ‘Wij staan afwijzend tegenover Jihadisten. We houden de jongeren van buiten die bij ons komen goed in de gaten. We vragen naar hun legitimatiebewijs en we kunnen ze zo nodig de toegang ontzeggen. Wij willen niet dat onze jongeren beïnvloed worden door externen van wie we de denkbeelden niet kennen.’

Een andere zelforganisatie organiseert verschillende activiteiten: discussies, lezingen, dialogen met niet moslims: ‘Wij willen dat jongeren positieve ervaringen opdoen en wij geven ondersteuning bij de identiteitsontwikkeling van moslims in Nederland. Er zijn verschillende activiteiten. Er wordt bijvoorbeeld een schoolkamp voor jongeren georganiseerd die van de lagere- naar de middelbare school gaan. Het doel is om hen meer weerbaar te maken, om hen te leren leven in de Nederlandse context met behoud van hun normen en waarden.’

Op reis naar Mekka

Dit is een educatief traject over identiteitsvorming en het beter functioneren in de Nederlandse samenleving. De begeleider vertelt: ‘Het hele traject duurt een jaar. De reis is een interne zoektocht naar wat je wilt bereiken met je leven. Je geeft jongeren de kans om na te denken en persoonlijke doelen te stellen. Na de reis brengen zij hun plannen in de praktijk. Wij begeleiden de jongeren met individuele gesprekken en groeps gesprekken. Vorig jaar ging een heel diverse groep van 43 jongeren mee naar Mekka. Jongeren ervaren veel drukte van buiten: hoge verwachtingen van ouders, familie, school, maatschappij, hun geloof. Zij missen soms zelfvertrouwen en leiding om zich tot deze verwachtingen te kunnen verhouden. Wij proberen hen daarbij te helpen. We verwijzen soms door naar andere instanties als we denken dat er een probleem is dat verder gaat dan wat wij met onze begeleiding aankunnen.’

Huisbezoek

De politie komt bij mensen thuis en de mensen komen aan het bureau voor allerlei zaken. Een politiemedewerker zegt: ‘Als je een relatie met mensen hebt, ga je andere dingen zien. Bijvoorbeeld dat er heel verschillende signalen zijn en dat niet alles een signaal van radicalisering is.’

Vragen

Het jongerenwerk in een locatie vraagt zich af of er wel een formele aanpak voor radicalisering bestaat? ‘Of moeten we het op maat aanpakken? We verzinnen niet alles zelf. Daarom werken we ook samen met professionals in andere plaatsen hier in de buurt.’

Samengevat

Professionals gebruiken een aantal mogelijkheden om te handelen bij het onderwerp radicalisering. De meesten proberen door gesprekken met de betrokken verdere stappen te ondernemen. Veel professionals zijn getraind in allerlei aspecten van radicalisering. Er wordt een methodiek genoemd die in de groepsgesprekken. Een scala aan voorbeelden kwam langs.

Voorkomen

Op enkele plaatsen spreekt men liever niet over het voorkomen van radicalisering als aparte (beleids)doelstelling. Om effectief aan preventie te werken moet men een breder perspectief hebben. Bijvoorbeeld door niet alle aandacht op (dreigende) radicalisering te richten, maar op inclusie: zorgen dat deze jongeren erbij horen. Dat houdt ook in: zorgen dat deze jongeren een stageplek, een baan, kansen krijgen.

In een van de onderzochte plaatsen heeft men het liever over zorgwekkend gedrag. Daarmee bedoelt men alle gedragingen die erop wijzen dat het de verkeerde kant uitgaat met een jongere, of dat nu in de richting van depressie, criminaliteit of jihadisme gaat. In alle gevallen moet je daar wat aan doen. In een andere plaats gaat men uit van kwetsbare jongeren; jongeren die door eigenschappen en omstandigheden vatbaar kunnen zijn voor radicale invloeden. Door bij hen beschermende factoren te versterken kan de weerbaarheid van deze jongeren worden vergroot.

In hun dagelijkse praktijk zien de professionals en vrijwilligers die aan deze QuickScan hebben meegedaan zeker mogelijkheden om te werken aan het voorkomen van radicalisering. Om te beginnen moet je zorgen dat je contact met hen houdt. De professionals en vrijwilligers noemen veel manieren waarop zij dat nu al doen: laten zien dat je deze jongeren ziet, dat je hen accepteert en wilt begrijpen. Maar ook: met hen in gesprek gaan, niet alleen over radicalisering maar over alles wat hen bezighoudt en door goed te luisteren. Verder is het belangrijk om aan te sluiten bij de beleving van deze jongeren en hun ouders, maar wel steeds duidelijk aan te geven waar je zelf staat en wat je niet accepteert. Veel genoemd is ook: zorgen dat je goede contacten hebt met de gemeenschap, met sleutelfiguren daar.

De professionals en vrijwilligers doen hun best, maar ze zijn zich ervan bewust dat ze niet weten of hun werk wel effectief is in het voorkomen van radicalisering.

Meer in het algemeen kan men als volgt bijdragen aan het voorkomen van radicalisering.

- Door al vroeg, als hun kinderen nog jong zijn, contact te leggen met de ouders, en hen mee betrekken in de samenleving.
- Door ouders te ondersteunen in hun opvoedtaken, in het bijzonder waar het gaat om het opvoeden tot moslim in de Nederlandse context.
- Door deze jongeren laagdrempelig toegang te geven tot kennis over religie. De scheiding tussen kerk en staat in Nederland kan ertoe leiden dat projecten die de religieuze weerbaarheid van moslimjongeren beogen, geen financiering krijgen. Dat helpt het tegengaan van radicalisering niet. Het is wel zaak om dit soort projecten kritisch te beoordelen, om te voorkomen dat ze radicalisering juist bevorderen.
- Door mentorschap en rolmodellen.
- Door te investeren in mediawijsheid.
- Door te werken aan een netwerk van betrokken burgers, professionals en vrijwilligers, om kwetsbare jongeren heen. En door zelforganisaties van migrantengroepen actief hierbij te betrekken.

Signaleren

Uit de QuickScan komen drie punten duidelijk naar voren.

- Om radicalisering te kunnen signaleren, moet je weten waar je op moet letten en hoe je signalen moet duiden. Het vraagt ook lef en het nemen van morele verantwoordelijkheid als sociale professional. Omdat radicalisering geen statisch fenomeen is maar voortdurend verandert, zijn er geen vaste

signaleringslijsten. Kennis en vaardigheden moeten up-to-date blijven. Verschillende professionals en vrijwilligers hebben daarvoor een training gevolgd. Om goed te kunnen blijven signaleren en een weging te maken wat grensoverschrijdend is en wat niet, is regelmatige bijscholing nodig, in kennis en vooral ook in houdingsaspecten.

- Veel gemeenten zorgen ervoor dat professionals in het sociale domein hierop getraind worden. Een enkele gemeente biedt zo'n training ook aan vrijwilligers aan.
- Maar signalen zijn niet altijd duidelijk: soms zijn er geen duidelijke signalen waarneembaar, en als er duidelijke signalen zijn, wijzen ze niet altijd op radicalisering richting jihadisme. In een van de onderzochte plaatsen spreekt men dan ook liever niet van radicalisering, maar van zorgwekkend gedrag. Dat kan uitlopen in radicalisering, maar ook in criminaliteit of depressie. In al die gevallen moet je dit gedrag op tijd signaleren en er een goede respons op geven. Het gaat dan niet zozeer om de uiteindelijke uitkomst, maar om het proces dat daarheen leidt. In een andere plaats gaat men uit van kwetsbaarheden: sommige jongeren zijn meer vatbaar voor een radicale boodschap. Dat kun je op groepsniveau en individueel vaststellen en daar extra aandacht aan geven. Ook hier gaat het dus om op tijd erbij zijn en daar goed op reageren.
- Signalen opvangen is één ding, maar daar adequaat mee omgaan is twee. Veel professionals weten niet goed waar ze naartoe moeten wanneer ze denken een signaal van radicalisering te zien. Van belang is dat professionals én vrijwilligers met hun bezorgdheid terecht kunnen bij een vast punt. Elkaar kennen en vertrouwen is daarbij essentieel. We zien dat dit goed loopt op plaatsen waar sociale professionals (en vrijwilligers) al lange tijd met elkaar samenwerken en waar expliciete afspraken zijn gemaakt over signalering.

Aanpakken

Voor veel deelnemers aan deze QuickScan is de driedeling in voorkomen, signaleren en aanpakken niet herkenbaar in hun dagelijkse praktijk. Veel van wat zij in hun werk doen, heeft met meer dan een van deze activiteiten te maken. Als het gaat om aanpakken van radicalisering, dan zien zij mogelijkheden die evengoed met preventie te maken hebben. Zoals: een gezins- en systeembenadering, hulp op maat, meer en eenvoudiger toegang tot stageplaatsen en banen, en interventies gericht op volwaardige participatie in de maatschappij. Maar daarnaast noemen zij ook strakkere interventies en daadkrachtiger optreden.

4.3 Signaleren

Resultaten uit de vragenlijst

In paragraaf 4.2 is al uitvoerig behandeld wat er uit de vragenlijst is gekomen over signaleren. Daaruit kwam duidelijk naar voren dat dit geen eenvoudige zaak is: niet alle opvallende gedragingen zijn signalen van radicalisering en niet elk radicaliseringsproces laat duidelijke signalen zien.

De uitkomsten van de vragenlijst zijn net zo lastig te duiden. 85 Professionals en vrijwilligers (69,7 procent) geven aan dat zij het merken wanneer jongeren radicale ideeën krijgen. Maar tegelijkertijd laten 60 respondenten (49,2 procent) weten dat ze het moeilijk vinden om radicalisering richting jihadisme te herkennen.

Een respondent zegt: 'Het is erg moeilijk om te duiden wanneer opvattingen dusdanig zijn dat mensen van radicale opvatting jihadist worden.'

Resultaten uit de groepsgesprekken

De begrippen radicalisering en signalering roepen op zichzelf al veel reacties op.

Een deelnemer zegt dat radicalisering niet zijn woord is. Hij heeft het liever over identiteitsontwikkeling. Het gaat er volgens hem om dat je kijkt wat er in pedagogische zin gebeurt.

‘Wat bezielt die groep? Het is een combinatie van honderden factoren. En dan nog: we leven in een open samenleving. Mensen mogen dingen roepen.’

Ook andere deelnemers spreken liever niet van radicalisering. Zij hebben het liever over zorgwekkend gedrag. Dat is minder stigmatiserend en, zeggen ze, ‘zorgwekkende gedragingen willen we immers allemaal signaleren.’

De deelnemers zijn het er vrijwel allemaal over eens dat signaleren moeilijk is. Want wat is radicalisering? ‘Je kunt hier en daar wel signalen oppikken, maar om te bepalen of iemand echt aan het radicaliseren is, heb je meer nodig. Je moet zeker weten dat het echt waar is. Ik ben heel voorzichtig geworden. Iemand ten onrechte in die hoek zetten, werkt ook erg negatief.’

Een deelnemer vertelt dat sommige professionals in het dragen van een baard al een signaal zien van radicale opvattingen. Dat begint er nu wel van af te gaan: de tendens is nu om iemand niet te snel een stempel op te drukken.

Het signaleren van radicalisering is complex en vol gevoeligheden. ‘Is bepaald gedrag een signaal van levensgevaarlijke radicalisering of zijn het gewoon puberprovocaties? Moeten we actie ondernemen of laten we het gaan? Hoe maak je je afwegingen?’

Methoden/instrumenten

Juist omdat signaleren zo lastig, kan een goed instrument heel bruikbaar zijn.

Een van de deelnemers zegt dat het in de praktijk vaak niet duidelijk is welke instrumenten je kunt gebruiken om signalen te herkennen en goed te duiden. Een andere deelnemer geeft aan dat het vaak om zogenaamd zachte informatie gaat, die je niet zo gemakkelijk hard kunt maken. Een medewerker van een jongerenloket vertelt van een jongen van 18 jaar die voor een basisuitkering kwam. ‘Het viel meteen op dat hij een apart en geheimzinnig verhaal vertelde: hij had geradicaliseerde vrienden die waren afgereisd. Moest ik een melding maken of niet? Meer tools dan mijn eigen kennis had ik niet.’

Hoe je signalen kunt oppikken en duiden hangt ook samen met de eigen beroepspraktijk. Leerkrachten doen dat anders dan jongerenwerkers. En politiefunctionarissen hebben weer andersoortige contacten: zij komen bij mensen thuis en mensen komen naar het bureau voor allerlei zaken.

In de groepsgesprekken komt duidelijk naar voren dat het belangrijk is om zorgen en zaken die opvallen te delen met collega’s. Dat is een *reality check* waarmee je kunt toetsen of je het wel goed hebt gezien en het is een goede manier om elkaar te informeren en op de hoogte te houden. Zo kun je zorgen delen en ook de expertise van collega’s inschakelen. Verschillende organisaties hebben hiervoor een vast aanspreekpunt in het leven geroepen.

Een deelnemer zegt: ‘We moeten leren op een estafette achtige manier te denken en informatie op een goede manier overdragen door ons af te vragen wat kan jij doen wat ik niet kan. Protocollen moeten ons niet tegenhouden. Deze denkwijze is aan het ontstaan.’

Leerplichtambtenaren komen pas in actie na een signaal van school. Zij kunnen op een minder vrijblijvende manier in gesprek komen met een leerling, tot een vertrouwensband komen en doorvragen op onderwerpen. Zij gaan ook met de ouders in gesprek en vragen of die gevaar zien. Dat is soms moeilijk vanwege analfabetisme en de onderontwikkelde achtergrond van de ouders.

Om radicalisering te kunnen signaleren moet je de ideologie herkennen, zeggen diverse deelnemers. Het is lastig om radicalisering te isoleren van andere signalen van uitval en ander zorgwekkend gedrag.

Iemand zegt: ‘Wanneer is het radicalisering en wanneer iets anders: plotselinge uiterlijke veranderingen, ander gedrag?’

Om dat te kunnen duiden moet je weet hebben van de directe context, andere omgevingsfactoren, het netwerk. Het gaat ook om de eerste kring om een jongere heen: degenen die daar deel van uitmaken, signaleren soms ook dat iemand radicaliseert, maar ze weten niet wat ze daarmee aan moeten. Wat moeten ze met die kennis? Er is ook angst om te melden.

Een deelnemer zegt dat bepaalde dingen te herkennen zijn aan gedrag: de beïnvloedbaarheid, een slechte financiële situatie, het radeloos zijn. ‘Dan ligt geronseld worden op de loer: je krijgt in Syrië een salaris. En je kunt zo belangrijk worden. Het geloof speelt daar niet eens zo’n grote rol in. Afreizen kan dan een uitweg zijn. Dat is moeilijk om te signaleren.’

Wooncorporaties spelen niet zo'n rol bij het signaleren van radicalisering. Zij gaan uit van de meldingen van de buurt, wijkagent, en pas daarna gaan ze als dat nodig is eropaf. Als ze zelf iets signaleren, hebben ze daar eerst contact over met de wijkagent. Huismeesters signaleren problemen in brede zin: overlast, vervuiling, geweld etc. Het is prettig wanneer er dan lokaal een vast meldpunt is.

Een deelnemer uit het buurtwerk vertelt dat activisme en demonstraties bij radicalisering een grote bron van ronselaars kan zijn. Als gemeente moet je heel oplettend zijn, want demonstreren is in Nederland heel normaal.

Hoe doe je dat, signaleren? Op die vraag komt geen eenduidig antwoord uit de groepsgesprekken. Zorgen delen en elkaar goed op de hoogte houden, dat is belangrijk. Maar ook genoemd wordt: met ouders in gesprek gaan, en in staat zijn om ideologieën te herkennen die neigen naar radicalisering.

Een van de deelnemers zegt: 'Het is lastig om tijdig te signaleren. Het radicaliseringsproces lijkt steeds sneller te verlopen. Achteraf zijn de puzzelstukjes wel te leggen maar vooraf of tijdens het radicaliseringsproces is het lastig.'

Welke signalen

Een van de vrijwilligers vindt dat er pas echt sprake is van radicalisering als het aan geweld is gekoppeld. Salafisten kunnen tegen democratie zijn, maar dat betekent nog niet dat ze geweld willen gebruiken. Zo een op een kun je salafisme niet gelijk stellen aan jihadisme.

Een deelnemer uit het buurtwerk beaamt dat: 'Je kunt het geloof op verschillende manieren belijden. Je moet meer kijken naar andere signalen: bijvoorbeeld als jongeren continu bezig zijn met het bestrijden van bepaalde regeringsleiders, in verzet zijn tegen alles wat regeert en daarin extreme ideeën ontwikkelen, wanneer ze strafbare feiten verheerlijken en het hebben over gelovigen en ongelovigen.'

Een andere deelnemer die op een school werkzaam is, vertelt: 'Na Charlie Hebdo waren er bij de inloop meiden op school die het geweld op Facebook min of meer goedkeurden. Daar schrokken wij van. We hebben toen besloten om iets te gaan doen met religie, verdraagzaamheid en barmhartigheid. Het ging om veertig meiden tussen de 15 en de 25 jaar.'

Een deelnemer brengt naar voren dat er bij jongens met een bi-culturele achtergrond vaak al op jonge leeftijd signalen van zorgwekkend gedrag zijn. 'Zijn die jongens echt zo moeilijk, of hebben wij de opvang, het onderwijs en de zorg te 'vrouwelijk' georganiseerd? Deze jongetjes laten ander gedrag zien en daar weten we niet goed mee om te gaan. Thuis hebben ze ook vooral met hun moeders te maken. De vaders staan vrij ver weg van de opvoeding.' Daarmee ontstaat al op jonge leeftijd een afstand tussen deze jongens en de samenleving: ze voelen zich daar niet bij horen.

En dan zijn er ook nog jongeren die overal tegenaan schoppen: die geen zin hebben op school, al dertig keer gesolliciteerd hebben en keer op keer worden afgewezen. Een deelnemer zegt: 'Ideologisch moet je blijven discussiëren en in contact blijven. De jongeren weten het soms ook niet allemaal. Ze plukken wat van internet en nemen dat klakkeloos aan. Ze weten dat niet te plaatsen.'

Signalen kunnen heel verschillend zijn. Een outreachend medewerker zegt dat vooral de uitlatingen ertoe doen, niet de uiterlijke kenmerken. 'Een baard en een lang gewaad zegt niet zo veel. Het gaat erom dat je investeert in de relatie. Jongeren die altijd heel liberaal waren en opeens zeggen: ik haat Nederland. Daar moet je mee in gesprek. Waarom zegt iemand zoiets? Wat zit er achter? Met zo'n houding kom je een heel eind. Dan heb je kans op een antwoord.'

Verschillende deelnemers wijzen erop dat het lastig is om de uiterlijke kenmerken van streng gelovige moslims en radicaliserende jongeren te onderscheiden. Of iets een signaal van radicalisering is, hangt sterk samen met de context. Iemand vergelijkt het met het signaleren van huiselijk geweld: daar zitten ook allerlei lastige aspecten aan.

Bij signaleren denk je al snel aan: kijken naar wat opvalt. Maar er is in de groepsgesprekken ook naar voren gebracht dat je juist alert moet zijn wanneer je jongeren niet meer ziet. Jongeren die echt radicaliseren, willen niets met professionals te maken hebben. Zo lang ze zichtbaar zijn en zo lang er nog enige vorm van contact is, met school, met de ouders, met anderen, kun je letten op signalen van radicalisering. Het is wanneer een jongere opeens uit beeld verdwijnt en zich terugtrekt, dat je je zorgen moet maken.

Dat maakt signaleren tot een ingewikkelde activiteit: als je wat ziet dat op radicalisering kan duiden, dan kun je het gemakkelijk mis hebben, en als je een jongeren niet meer opmerkt, moet je je zorgen maken.

Wie moeten we in de gaten houden?

In de groepsgesprekken is naar voren gekomen dat het belangrijk is om ook de meiden goed in beeld te houden. Uit gesprekken met meiden blijkt dat er heel wat zijn die zeggen dat ze weg willen. ‘Ze lijken vaak sluw en ze zijn gehaaid in het ronselen.’

Een deelnemer uit het streetcornerwork zegt: ‘Jongeren roepen soms ook maar wat, op school bijvoorbeeld, zoals “Alle joden moeten dood”. Je moet er met ze over praten en dan hopen dat zij tot inzicht komen en zich afvragen: “Wat zeg ik eigenlijk?”. Als professional hoop je dat je het inlevingsvermogen van de jongere aanspreekt zodat ze denken: “Oké, zo hebben we er nog nooit naar gekeken”.’

Ook het jongerenwerk komt jongeren tegen die Is en de aanslagen in Europa goedpraten. Voor hun eigen gevoel komen ze zo op voor de moslimgemeenschap.

Soms is er van alles aan de hand, maar dat heeft dan niets met radicalisering te maken. Een deelnemer die bij het CJG werkt, geeft een voorbeeld: ‘Er was een incident in de bus en een jongen heeft toen de buschauffeur uitgescholden voor varken. Die jongen heeft drie dagen vast gezeten, ook omdat men radicalisering vermoedde. Maar er was alleen iets met zijn kaartje.’

Het komt ook voor dat professionals benaderd worden door ouders die zich zorgen maken over hun kinderen. Een deelnemer vertelt: ‘Er was een jongen verdwenen, vermoedelijk naar Syrië. ‘Hij kwam met termen en dingen waarvan hij niet wist wat het was. Hij verketterde ook zijn ouders. We hebben geprobeerd met hem te praten en er zijn mensen bij het gezin geweest, maar op een gegeven moment is hij verdwenen.’

Verschillende deelnemers bevestigen dat scholen worstelen met leerlingen die heftige uitspraken doen. Ook al ontkennen ze dat soms. De reactie van scholen en hulpverleners is ook niet altijd adequaat. Een deelnemer geeft als voorbeeld de school waar een leerling vroeg om een plek om te bidden. Dat werd meteen als een zorgwekkend signaal opgevat.

Jongeren merken ook dat ze paniek kunnen oproepen door bepaalde uitspraken te doen en soms maken ze daar ook gebruik van. Een voorbeeld: ‘Een jongen riep wat op school en iemand raakte direct in paniek. Bij het gesprek met die jongen bleek dat hij vooral sensatie zocht. Hij was gewoon aan ’t “dissen”.’

Een deelnemer uit het jongerenwerk vertelt over iemand die een what’s app groep had aangemaakt met de naam “de strijders”. ‘Je moet feeling met straattaal hebben en slang kunnen begrijpen. Je strijdt voor van alles en nog wat. Jongeren gebruiken dat soort slang gewoon.’

Een ander voorbeeld: docenten van een school met potentiële uitreizigers hadden intensieve gesprekken met een aantal jongeren. Een samenwerking met de outreachende jongerenwerker gaf hen ideeën en tips. Er was veel onbekendheid binnen de school hoe met dit soort zaken om te gaan en te voorkomen.

Een deelnemer van een zelforganisatie zegt dat hij niet weet wie te benaderen in de directe omgeving, maar dat hij wel een melding wil maken bij het SMN (Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders). Bij deze zelforganisatie heeft men nog geen jongens of meiden gehad die zij moesten doorverwijzen naar SMN vanwege signalen van radicalisering. Als iemand in hun ogen zorgwekkend gedrag laat zien, hebben zij een gesprek met de ouders. Ouders zijn op dat moment een belangrijke schakel.

Samenvatting

Wat leren wij uit deze uitkomsten? We halen er drie punten uit.

- Om radicalisering te kunnen signaleren, moet je goed weten waar je op moet letten. Veel gemeenten zorgen ervoor dat professionals in het sociale domein hierop getraind worden. Een enkele gemeente biedt zo'n training ook aan vrijwilligers aan.
- Maar signalen zijn niet altijd duidelijk: soms zijn er geen duidelijke signalen waarneembaar, en als er duidelijke signalen zijn, wijzen ze niet altijd op radicalisering richting jihadisme. In een van de onderzochte plaatsen spreekt men dan ook liever niet van radicalisering, maar van zorgwekkend gedrag. Dat kan uitlopen in radicalisering, maar ook in criminaliteit of depressie. In al die gevallen moet je dit gedrag op tijd signaleren en er een goede respons op geven. Het gaat dan niet zozeer om de uiteindelijke uitkomst, maar om het proces dat daarheen leidt. In een andere plaats gaat men uit van kwetsbaarheden: sommige jongeren zijn meer vatbaar voor een radicale boodschap. Dat kun je op groepsniveau en individueel vaststellen en daar extra aandacht aan geven. Ook hier gaat het dus om op tijd erbij zijn en daar goed op reageren.
- Signalen opvangen is één ding, maar daar adequaat mee omgaan is twee. Veel professionals weten niet goed waar ze naartoe moeten wanneer ze denken een signaal van radicalisering te zien. Van belang is dat professionals én vrijwilligers met hun bezorgdheid terecht kunnen bij een vast punt. Elkaar kennen en vertrouwen is daarbij essentieel. We zien dat dit goed loopt op plaatsen waar sociale professionals (en vrijwilligers) al lange tijd met elkaar samenwerken en waar expliciete afspraken zijn gemaakt over signalering.

4.4 Relatie met andere problematieken

Radicalisering komt niet uit de lucht vallen. Het is een proces dat genoemd is naar zijn uitkomst: na radicalisering ben je radicaal. Maar dat wil niet zeggen dat gedurende dit proces die uitkomst al vastligt. Er kan onderweg nog van alles gebeuren. Er zijn verschillende studies gedaan naar de achtergronden, voedingsbodem, de risicofactoren, de trigger- en pull-factoren van radicalisering. Daaruit blijkt dat er overeenkomsten zijn tussen radicalisering en andere problemen. Loverboys lijken op ronselaars voor de gewapende jihad: zij maken gebruik van vergelijkbare overredingstechnieken. En de druk die op radicaliserende jongeren wordt uitgeoefend kan ook worden beschouwd als een vorm van kindermishandeling.

Hoe zien de professionals in het jeugd- en gezinsdomein dat? En de vertegenwoordigers van zelforganisaties en moskeeën? En zien zij ook mogelijkheden om de aanpak van andere problemen te benutten voor het tegengaan van radicalisering?

Vragenlijst

In de vragenlijst is de respondenten gevraagd of zij mogelijkheden zien om radicalisering meer effectief te voorkomen en aan te pakken, bijvoorbeeld met behulp van interventies voor andere problemen zoals kindermishandeling en loverboys. Van hen zijn er 56 die deze vraag bevestigend beantwoorden. Zij noemen vervolgens een groot aantal verschillende methoden en benaderingen die vrijwel allemaal gericht zijn op inclusie, sociale samenhang, en het weerbaar maken van jongeren, op sociaal gebied en met betrekking tot media. Daarnaast worden samenwerking tussen professionals onderling en met personen uit het informele circuit genoemd.

Groepsgesprekken

In de groepsgesprekken is gevraagd of radicalisering een geïsoleerd probleem is of dat het onderwerp in relatie staat tot andere problemen. En aansluitend of de aanpak van andere problemen als kindermishandeling en loverboys van betekenis kan zijn voor de aanpak van radicalisering.

De deelnemers uit de groepsgesprekken beaamden dat radicalisering samenhangt met andere problematiek. Het is niet een geïsoleerd proces, maar vaak verweven met andere, onderling gerelateerde problemen waar moslimjongeren mee te maken kunnen hebben. De volgende problemen zijn in de diverse gesprekken genoemd:

- psychische - en psychiatrische problematiek
- gezinsproblematiek
- huiselijk geweld
- migratiestress
- armoede
- discriminatie
- polarisatie
- sociale uitsluiting
- werkloosheid
- vervuiling van de woning
- uitzichtloosheid
- weinig kansen hebben
- gebroken gezinnen
- pedagogische verwaarlozing
- kwetsbare jongeren
- multiprobleem gezinnen
- teruggetrokken gedrag
- gameverslaving
- stigmatisering,
- pedagogische mismatch
- analfabetisme
- verslaving
- moeilijke gezinssituatie.

Niet al deze problemen spelen altijd een rol bij iedere jongere die radicaliseert. Er is geen een-op-een relatie tussen deze problemen of combinaties daarvan en radicalisering richting jihadisme. Desondanks brengen professionals en vrijwilligers deze reeks problemen wel in verband met radicalisering.

In de groepsgesprekken is een paar keer gezegd dat het niet duidelijk is of er op tijd specialistische zorg wordt ingezet bij jongeren die met een aantal van deze problemen te maken hebben. Een schoolmaatschappelijk werker noemt het een gemis dat de jeugd-ggz niet betrokken wordt bij jongeren met zorgwekkend gedrag. Een andere deelnemer zegt dat het niet mee valt om de jeugd-ggz actief in de eerste lijn te betrekken bij problemen die mogelijk te maken hebben met radicalisering.

Verschillende deelnemers gaven aan dat de preventie van radicalisering gestoeld moet zijn op het voorkomen van zorgwekkend gedrag en – indien nodig – het tijdig aanpakken daarvan. Je kunt niet wachten met handelen totdat je zeker weet dat er sprake is van radicalisering. Een vertegenwoordiger van een wooncorporatie zegt: ‘Radicalisering staat met alles in verbinding’.

Deelnemers zien het werken aan bekende risicofactoren als verwaarlozing en andere vormen van kindermishandeling dan ook als een bijdrage aan preventie van ernstige problemen op latere leeftijd. Dat betreft een breed scala: crimineel gedrag, herhaald slachtofferschap van seksueel of relationeel geweld, radicalisering en nog andere vormen van extreme problematiek van kwetsbare kinderen.

Deelnemers noemden het belang van de opvoeding en de rol van de ouders als een belangrijke component bij radicalisering. Een deelnemer zegt: ‘Soms hebben jongeren weinig contact met hun ouders. Het zit

pedagogisch tegen verwaarlozing aan. Die jongeren zijn kwetsbaar. Zij hebben geen ouder die hen corrigeert en wegwijs maakt in hun identiteitsontwikkeling en geloof.’

Al eerder, in de paragraaf over signaleren, is vermeld dat in veel bi-culturele gezinnen de vader geen opvoedende rol van betekenis speelt. Verschillende deelnemers vertellen dat het vaak ontbreekt aan communicatie tussen vaders en hun kinderen. Ook zien zij een verband tussen moeilijke gezinssituaties, scheiding bijvoorbeeld, en radicalisering.

De deelnemers aan de groepsgesprekken signaleren veel andere factoren die jongeren kwetsbaar maken voor radicalisering, maar daarmee zijn het nog geen directe signalen daarvan. Armoede en uitzichtloosheid kunnen ertoe leiden dat jongeren afglijden. Dat is ook al eerder gezegd in dit rapport.

De pedagogische verwaarlozing die de deelnemers signaleren, vraagt om een benadering die verwant is met de aanpak van kindermishandeling. Dat wil zeggen: contact leggen met de ouders, opvoedcursussen, eventueel trauma-gerelateerde hulp voor de betreffende jongeren, bieden van vertrouwen en rolmodellen.

Naast deze *trigger-* of *push-*factoren bestaan er ook factoren die deze jongeren richting jihadisme trekken. Deelnemers zien dat er van radicalisering een zekere aantrekkingskracht uitgaat. Een deelnemer vertelt: ‘Oorlog is sexy is voor meisjes van die leeftijd. Ze trouwen met stoere strijders. Vaak zit er multiproblematiek achter de voordeur’.

Een andere deelnemer zegt: ‘De Syrië ronselaar gebruikt dezelfde tactiek gebruikt als de loverboy: aandacht, cadeautjes om de jongere te brainwashen naar een nieuwe werkelijkheid. Hoe kwetsbaarder de jongere hoe makkelijker te ronselen’.

Hoe dan ook, benadrukt nog een andere deelnemer: ‘We hebben het over slachtoffers in plaats van verdachten. Dat moeten we goed in de gaten houden. Het is belangrijk dat alle betrokken professionals elkaar daarop vinden.’

De deelnemers aan de groepsgesprekken zien overeenkomsten tussen radicalisering en loverboys-problematiek. In beide gevallen gaat het om ronselaars van kwetsbare jongeren met een beperkte sociale controle van hun omgeving. Deze ronselaars lijken ook gelijksoortige ronseltechnieken te gebruiken. Verder kunnen zowel jongens als meisjes slachtoffer worden en is de impact op de samenleving groot en niet beperkt tot het gezin dat ermee te maken heeft.

Deelnemers uit het jongerenwerk zien ook duidelijke verschillen met loverboy problematiek. Zo speelt religie bij loverboy problematiek geen rol en gaan slachtoffers niet bewust op zoek naar een loverboy. Dit terwijl sommige jongeren wel bewust op zoek gaan naar informatie over jihadisme en aansluiting daarbij. Volgens de jongerenwerkers ervaren moslim jongeren die “bewust” radicaliseren uitsluiting en discriminatie vanuit de samenleving.

Twee jongere werkers vertellen dat zij in hun buurt te maken hebben gehad met één ronselaar die veel jongeren (vooral jongens, maar zeker ook meisjes) wist te enthousiasmeren om uit te reizen naar Syrië. Deze ronselaar was een charismatische intelligente, modern uitziende jongeman die jongeren wist in te palmen. Dat ging niet alleen om kwetsbare jongeren maar ook om hoog opgeleide jongeren die vielen voor de charmes van de ronselaar. De ronseltechnieken van deze ronselaar waren verfijnder dan zowel politie als de jongerenwerkers gewend zijn van loverboys.

Een deelnemer zegt expliciet: ‘We moeten de meiden ook goed in beeld houden. Er is een aparte meidenclub. Zij lijken vaak sluw en zijn gehaaid in het ronselen’.

Voor het aanpakken van radicalisering en vooral ook voor het deradicaliseren van jongeren kan volgens sommige deelnemers de aanpak van loverboy-slachtoffers aan de groepsgesprekken wel degelijk van betekenis zijn. Bij beide problematieken gaat het erom de slachtoffers uit hun omgeving te halen, en om ze te helpen eventuele traumatische ervaringen te verwerken, een gevoel van eigenwaarde te ontwikkelen en een min of meer nieuwe identiteit op te bouwen.

De kwetsbaarheid van bepaalde jongeren voor radicalisering kan volgens de deelnemers te maken hebben met fase-problematiek waar pubers inzitten, persoonlijkheidskenmerken, coping-strategieën om met problemen om te gaan en met onverwerkte traumatische ervaringen. En ook met een lichte vorm van verstandelijke beperking: die maakt dat jongeren zeer beïnvloedbaar zijn. Deze kwetsbaarheid kan leiden tot crimineel gedrag, loverboy-problematiek alsook naar radicalisering. Deelnemers geven aan dat niet duidelijk is wanneer kwetsbaarheid leidt tot radicalisering en welke omstandigheden daarbij een rol spelen. Daarom

vinden zij het van belang om in brede zin aan preventie te werken door risicofactoren te bestrijden en beschermende factoren te versterken.

Uit de groeps gesprekken komt ook naar voren dat professionals het voor de aanpak van radicalisering niet redden met één pakket instrumenten en interventies. Deze problematiek stelt hoge eisen aan hun vakmanschap. Zij moeten beschikken over brede kennis over de verschillende kwetsbaarheden en problemen en die kennis moeten ze ook kunnen toepassen in concrete situaties met specifieke jongeren. Het moeten generalisten zijn met een goed oog voor diversiteit, die ook nog eens in staat zijn om aan te sluiten bij uiteenlopende typen jongeren. Ze moeten bekend zijn met de problematiek van de tweede/derde generatie, moeten weet hebben van ontheemding en de betekenis van de culturele en religieuze achtergrond van deze jongeren in de Nederlandse context. Deze professionals dienen in hun handelen relatiegericht te combineren met maatwerk in de aanpak. En: ze moeten heel goed weten wanneer ze moeten opschalen naar gespecialiseerde hulp.

Samengevat

Volgens de deelnemers aan de groeps gesprekken zijn er veel sociale problemen die kunnen bijdragen aan een voedingsbodem voor radicalisering. Maar zij geven tevens aan dat die problemen ook tot ander zorgwekkend gedrag kunnen leiden. Dat maakt dat preventie activiteiten breed moeten worden ingezet op het versterken van beschermende factoren.

Die brede aanpak blijkt uit de vele benaderingen, methoden en projecten die in dit onderzoek genoemd zijn als mogelijkheden om radicalisering tegen te gaan. Die zijn vrijwel allemaal gericht op inclusie, sociale samenhang, en het (religieus) weerbaar maken van jongeren, op sociaal gebied en met betrekking tot mediaeducatie. Daarnaast worden samenwerking tussen professionals onderling en met personen uit het informele circuit (moskee en zelforganisaties) genoemd.

Met loverboys-problematiek ziet men zowel overeenkomsten als verschillen. Dat geldt ook voor kindermishandeling. Een beperkt toekomstperspectief en discriminatie zien veel deelnemers als een belangrijke factor in het radicaliseren. Er is onduidelijkheid over de rol van de jeugd-ggz in de preventie, duiding en aanpak van zorgwekkend gedrag van jongeren, waaronder radicalisering. Terwijl deze kennis daarvoor wel van belang is.

4.5 Samenwerking

Zowel in de online vragenlijst als in de groeps gesprekken is expliciet gevraagd naar samenwerking. Bij een complex fenomeen als radicalisering is het onmogelijk om vanuit één organisatie, één discipline, één professional te werk te gaan.

Vragenlijsten

Gevraagd naar methoden en manieren om radicalisering meer effectief te voorkomen en aan te pakken noemen tien respondenten 'samenwerking'. Zij specificeren dat als volgt: 'nadrukkelijker ketensamenwerking', 'informatiedeling vergroten', 'integrale aanpak', 'meer samenwerking met gemeenschappen', 'meer vertrouwen in elkaars expertise', 'keuze van interventies koppelen aan eigen specialisme'.

In de vragenlijst konden de respondenten ook aangeven op welke manier zij samenwerken. De antwoorden staan in tabel 4.

Tabel 4 Scores op manieren van samenwerken.

Samenwerken		
Als ik signalen van radicalisering tegenkom, overleg ik eerst met anderen	104	78,8%
Als ik te maken krijg met radicalisering, zorg ik dat de juiste mensen dat weten	104	78,8%
Ik weet waar ik naar toe kan gaan met zorgen over jongeren die radicaliseren	86	65,2%
Ik zorg voor goede afstemming van preventie, hulpverlening, opsporing en vervolging	71	53,8%
Ik zit in een netwerk rond jongeren die radicaliseren	50	37,9%

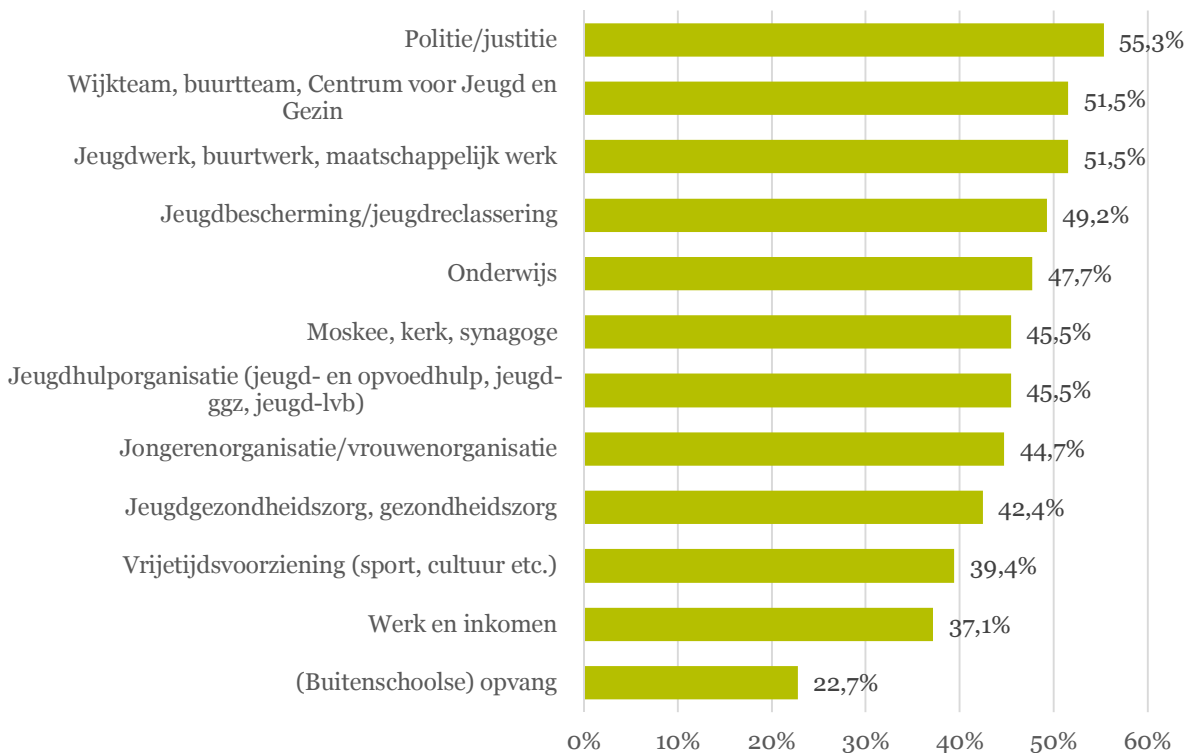
Bij de uitspraken in tabel 4 konden de respondenten 'Ja' of 'Nee' aanvinken. Bijna vier op de vijf respondenten overlegt met anderen wanneer er signalen van radicalisering zijn (78,8 procent) en zorgt dat de juiste mensen dat weten (78,8 procent). Een meerderheid weet waar hij/zij naartoe kan met zorgen over jongeren die radicaliseren (65,2 procent) en ruim de helft zorgt voor een goede afstemming van preventie, hulpverlening, opsporing en vervolging (53,8 procent). Slechts een derde zit in een netwerk rond jongeren die radicaliseren (37,9 procent). Opmerkingen die de respondenten bij deze vraag maakten:

- Aanvullende informatie hoe te handelen e/o te signaleren is zeer welkom / noodzakelijk.
  - Er zijn goede contacten met gemeenten en politie.
  - Ik weet waar ik naar toe kan gaan, ongeveer. Er is geen draaiboek voor.
  - In zorgteam islamitische school is dit onderwerp van gesprek, met name houding ouders.
  - Aan een netwerk wordt hier in X gewerkt. Ik zit er niet in maar weet het wel te vinden, indien nodig.
- Opvallend is dat meer dan een vijfde op alle uitspraken over samenwerking 'Nee' heeft aangevinkt.

De helft van de respondenten heeft op het gebied van radicalisering contacten met politie/justitie (55,3 procent), het wijkteam, buurtteam of Centrum voor Jeugd en gezin (51,5 procent) en/of jeugdwerk, buurtwerk en maatschappelijk werk (51,5 procent). Ook met de Jeugdbescherming/jeugdreclassering (49,2 procent), het onderwijs (47,7 procent) een jeugdhulporganisatie (45,5 procent) en moskee, kerk en synagoge (45,5 procent) werken professionals en vrijwilligers relatief vaak samen. Verder worden als andere samenwerkingspartners genoemd:

- Experts radicalisering
- Stichting Moslimjongeren
- Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN)
- Woningcorporaties
- Meld Misdaad Anoniem
- Wijkexperts
- Gemeenten

De belangrijkste samenwerkingspartners zijn weergegeven in Figuur 3.

Figuur 3 Samenwerkingspartners m.b.t. radicalisering (n=114).

Opmerkelijk is dat van de 14 jeugd-ggz professionals die de vragenlijst hebben ingevuld er maar zes zijn die zeggen dat ze samenwerken met andere organisaties als het gaat om radicaliserende jongeren. Vijf van hen noemen het onderwijs en politie/justitie.

Vier van deze zes respondenten geven aan knelpunten te ervaren bij het samenwerken. Zij noemen dan met name problemen met privacy-regels bij het uitwisselen van informatie.

Groepsgesprekken

In alle plaatsen waar groepsgesprekken zijn gehouden, hebben de deelnemers aangegeven dat je bij het thema radicalisering anderen, en dan in het bijzonder je lokale partners, nodig hebt. De professionals die de portefeuille radicalisering in hun takenpakket hebben, werken samen met professionals van andere organisaties. Meestal zijn zij het vaste aanspreekpunt hoe met signalen en preventieve ideeën om te gaan. Deze personen weten wie wat doet en hoe doe je dat dan. Dit zijn bijvoorbeeld de regievoerder bij de politie de regievoerder en de contactpersoon bij de gemeente.

De noodzaak van samenwerken wordt verwoord door een hulpverlener: ‘Je vertelt als hulpverlener nooit “de waarheid”. Je verhaalt vanuit je eigen perspectief. Dat geeft soms een moreel dilemma, want politie en AIVD willen naakte feiten, terwijl je als hulpverlener het delicate vertrouwen van de jongere niet wilt schenden. Er is niet altijd openheid mogelijk rond dit onderwerp.’

De samenwerking is belangrijk om de signalen te delen. ‘Eén signaal is geen signaal.’ In onderling contact tussen professionals en organisaties kan een signaal ook context krijgen en daarmee is het beter mogelijk om signalen goed te duiden. Door samenwerking kunnen organisaties ook meer zicht krijgen op waar iedereen mee bezig is. Dan kunnen ze van elkaar leren.

Deelnemers geven aan dat bij het onderwerp radicalisering het aantal samenwerkingspartners potentieel heel groot is. ‘In principe moet iedereen betrokken worden zowel binnen de eigen stad, als buiten Nederland.’ Genoemd worden: moskeëën, culturele verenigingen, sleutelfiguren (buurtvaders), vertrouwens personen van de gemeente, politie, deskundigen, jongerenwerk, scholen, de kapperszaak om de hoek, ouders, politiek. Ook komt naar voren dat formele en informele hulp elkaar kunnen aanvullen. Informele hulp kan dingen doen die formele hulp niet kan. Een voorzitter van een wijkraad vertelde: ‘Een Iraanse mevrouw met kind

kwam om 17.00 uur bij een dichte deur van een organisatie. In zo'n geval kan informele hulp doen wat formeel niet meer kan.'

Voorwaarde voor de samenwerking is een duidelijke taakverdeling, coördinatie en het hebben van een overzichtskaart over radicalisering om te weten wie waarvoor benaderd kan worden.

In de groepsgesprekken zijn verschillende vormen van samenwerking genoemd. Hieronder worden deze weergegeven, geordend naar hun belangrijkste focus.

Regie en meer formele kanten van samenwerking

- Een regiegroep die als denktank opereert binnen het district. De politie kijkt mee vanuit de opsporingskant en binnen het contact met het veiligheidshuis. De politie kijkt anders naar wat er gebeurt in de wereld. 'We werken met de wijkagenten die gekoppeld zijn aan casussen.'
- Een regionaal clubje tactisch overleg radicalisering. Daar zit de politie om de tafel met een vertegenwoordiger van de drie districten. Daar worden subjecten die al in beeld zijn besproken.
- Er liggen convenanten radicalisering met de gemeente en buurtwerk. Maar ook een jongerenconvenant met de politie, het buurtwerk, de gemeente en de woningcorporaties.
- Bestaande registratiesystemen zoals het Sisa in Rotterdam zouden ook voor deze doelgroep beschikbaar moeten zijn. Dat schept de mogelijkheid om samen te werken.
- Het jeugdteam werkt met het Driehoeks model: opvoeding, basiszorg, aanvullende zorg. Daar moet verbinding tussen zijn.
- De leerplichtambtenaar MBO kan signalen van docenten neerleggen bij het weegpunt. Het weegpunt beoordeelt de ernst van het signaal en of er actie moet worden ondernomen. In het weegpunt zitten de projectleider van de gemeente, de wijkagent en een expert op thema radicalisering.

Casusoverleg

- Een casusoverleg dat sinds een half jaar bestaat.
- In verschillende plaatsen is er een intensieve en langere samenwerking tussen hulpverlening, onderwijs/opleiding, politie, OM, wijkagent, jeugdinterventieteam, het veiligheidshuis, welzijn, gemeente, VSV/leerplicht. Iedereen die betrokken is bij een casus sluit aan bij het gesprek. Het doorzetten van de signaleren kan beter. Er moet aan het vertrouwen gewerkt worden om goed samen te werken.
- In een plaats is er een 'eenheid breed overleg' waar zware gevallen worden besproken.

Veiligheid

- Het veiligheidshuis speelt soms een centrale rol in de informatie en het duiden daarvan en om vast te stellen waar het over gaat. Is het een jongere met problemen of is hij alleen maar streng religieus? En is daar iets mis mee? Of gaat hij misschien uitreizen? De eerste vraag van het veiligheidshuis is dan of er andere partijen zijn die de jongere kennen en die zich zorgen maken. Het plaatje kan in overleg meer compleet worden gemaakt. Partners zijn de wijkagenten en de school, met de zorgcoördinator of mentor, of de leerplichtambtenaar.

Brede samenwerking

- In verschillende plaatsen worden bijeenkomsten georganiseerd over radicalisering, bedoeld voor uiteenlopende professionals en soms ook anderen om bijvoorbeeld meer bekendheid te geven aan wat er aan de hand is en hoe daarmee om te gaan.
- In een locatie is geopperd om een locatieoverleg te beginnen samen met de politie, het buurtwerk en het wijkteam waar de deelnemende partijen bepaalde dingen met elkaar kunnen delen. Daar wordt prioriteit gegeven aan een groepsaanpak, omdat daarmee veel te winnen valt, omdat niet iedereen aansluit bij de netwerken. Gerefereerd wordt naar een methode elders die ook bedoeld is voor 'blanke radicalisering'. Deze methodiek staat op papier
- In een wijkraad is radicalisering een onderwerp van gesprek. Deze wijkraad heeft contact met onderwijs, welzijnsorganisaties en kerken. Af en toe is er ook een gesprek met een vo-school in een aanpalende wijk over kinderen uit de wijk.

- De professional vanuit het jeugdteam werkt samen met veel verschillende partijen. Zij hebben direct contact met de ambtenaar risicojeugd en veiligheid van de gemeente. Ze denken ook met ons mee. De samenwerking is ook aanwezig met de vrijwillige hulporganisaties in de wijk.
- Het wijkteam moet verbinding kunnen maken met kwetsbare problematieken om radicalisering te voorkomen. Dat kan door samen te werken, zowel in de formele en de informele netwerken. Je leert elkaar kennen en spreekt elkaar aan.

Samenwerking met informele netwerk

- Een werkgroep radicalisering om met preventie aan de slag te gaan. Wie zijn de sleutelfiguren, wat wil je daarmee en hoe betrek je die?
- De kerken (katholiek, protestant, islam en joods) vormden een platform na de moord op Theo van Gogh. Het thema begrip hebben was leidend. Op dit moment staat dat platform op een laag pitje,
- Het buurtwerk voert vaak gesprekken over een positieve activering en hoe het gaat met jongeren. Wat kunnen we voor elkaar betekenen op het gebied van radicalisering en de rol van islamitische vrouwen.

Een apart onderwerp van gesprek was de samenwerking met de moskeeën. Soms is er vertrouwen in de moskeeën, maar dat is niet overal zo. De moskeeën worden wel genoemd als belangrijke of zelfs onmisbare partners waarmee men een vertrouwensband moet opbouwen.

Verschillende organisaties proberen in gesprek te komen met de moskeeën. In een groepsgesprek benoemt een deelnemer een verschil tussen de Turkse - en de Marokkaanse moskee. 'De Turkse gemeenschap is opener dan de Marokkaanse gemeenschap. Die geslotenheid lijkt op die vanuit de christelijke gemeenschap.' Soms is het contact met de moskee minimaal en vooral persoonsgebonden.

Een medewerker van een moskee geeft aan: 'Het is lastig met wie we moeten samenwerken bij signalering. Er wordt weinig met ons gecommuniceerd. Daarom hebben wij dialoogbijeenkomsten georganiseerd waarin wij werken aan een nieuw WIJ –gevoel tussen autochtonen en allochtonen.'

In een plaats noemde men de schaamte cultuur van de moslims als reden om moskeeën er niet bij te betrekken.

Er liggen wel knelpunten op de loer bij de samenwerking rondom het onderwerp radicalisering. De samenwerking zou beter kunnen op het gebied van de informatie-uitwisseling en doorzettingsmacht. Ook wordt genoemd dat protocollen en de wetgeving snelle acties en meldingen soms bemoeilijken. De verschillende culturen, belangen en agenda's van de partners maken het samenwerken soms complex. In een locatie had de wijkagent in de afgelopen jaren een netwerk opgebouwd met moskeeën, jongeren en anderen. Nu is deze wijkagent overgeplaatst en zijn opvolger moet nu helemaal opnieuw starten om het vertrouwen te winnen. Het overdragen van die vertrouwelijke relatie is niet mogelijk. Deze vertrouwensband is iets persoonlijks tussen de jongeren en de wijkagent.

Het betrekken van de zelforganisaties loopt niet overal even soepel. Soms zeggen professionals dat ze geen verbinding krijgen. Maar ook andersom ligt de verbinding niet voor de hand. De islamitische focus zorgt wel eens voor een zekere aarzeling om contact te leggen, ook al bestaat het vermoeden dat er veel te winnen valt door wel een verbinding aan te gaan met de informele netwerken.

Soms kan een protocol samenwerking hinderen. In een plaats waar een groepsgesprek is gevoerd, blijkt bij de scholen weinig animo te bestaan voor samenwerking met andere organisaties. Zij hebben het idee dat ze radicalisering al op een goede manier aanpakken door het protocol dat ze gebruiken. Maar daardoor blijven er dus losse eindjes in de aanpak.

Samenvatting

Om radicalisering effectief tegen te kunnen gaan is samenwerking onontbeerlijk. Niet alleen tussen de betrokken professionals, maar vooral ook met de personen uit het informele circuit: vertegenwoordigers van zelforganisaties en moskeeën en andere sleutelfiguren binnen verschillende groepen met een bi-culturele achtergrond. Uit de QuickScan blijkt dat de samenwerking nog niet overall even goed verloopt. Er zijn plaatsen waar de relaties tussen de lokale overheid, professionele organisaties en het informele circuit binnen de diverse gemeenschappen nog niet goed ontwikkeld zijn.

De samenwerking verloopt goed op plaatsen waar al langere tijd geïnvesteerd is in het werken in de wijk en in het vormen van netwerken. Goede, duidelijke afspraken waarvoor de verschillende partners zich verantwoordelijk voelen, zijn noodzakelijk voor een goede samenwerking, maar niet voldoende. Protocollen bijvoorbeeld kunnen juist vertragend werken en contraproductief zijn wanneer ze niet gedragen worden of te strikt worden gevolgd.

Knelpunten die genoemd worden als het gaat om samenwerken zijn: de onderlinge uitwisseling van informatie (die is vaak nog te beperkt) en het snel wisselen van professionals in de wijk.

4.6 Knelpunten

Een belangrijk punt in deze QuickScan is het inventariseren van knelpunten. Wat komen professionals in hun beroepspraktijk en vrijwilligers in hun contacten allemaal tegen dat een goede omgang met dreigende radicalisering moeilijk maakt? We hebben daar expliciet naar gevraagd, zowel in de vragenlijst als in de groeps gesprekken. De antwoorden die we daarop kregen laten duidelijk zien waar men in de praktijk tegen aan loopt. We laten eerst de antwoorden op de vragenlijst zien en daarna geven we een indruk van wat er in de groeps gesprekken is gezegd.

Vragenlijst

In de online vragenlijst staat de vraag 'Zijn er dingen die u moeilijk vindt bij het omgaan met radicalisering en jihadisme?'. Van de 89 respondenten (73 procent) die hier 'Ja' hebben aangevinkt, hebben er 69 een toelichting gegeven. In Tabel 5 hebben we deze toelichtingen gecategoriseerd. Dat is min of meer grofweg gebeurd. Er zijn toelichtingen bij die in meer dan één categorie passen.

Tabel 5 Knelpunten bij het voorkomen, signaleren en aanpakken van radicalisering.

Thema	Reacties
Samenwerking, uitwisseling informatie (19x)	<ul style="list-style-type: none"> • Collega's die niet signaleren vanuit eigen achtergrond, betere afstemming ketenpartners.
	<ul style="list-style-type: none"> • Dubbele belangen ketenpartners.
	<ul style="list-style-type: none"> • Overleg gehad met de politie omdat ik mij zorgen maakte om een jongere (vermoedde dat hij mogelijk zou radicaliseren). Politie is na mijn telefoontje gelijk naar betreffende jongen gegaan. Aangebeld. Ik voelde mij onveilig hierdoor. Ik zou nu minder snel overleggen met politie.
	<ul style="list-style-type: none"> • Gebrek aan proactieve opvolging door andere partijen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Geen overzicht m.b.t. het aantal instanties die zich bezig houden met deze problematiek.
	<ul style="list-style-type: none"> • In de samenwerking met andere betrokken partijen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie deling, samenwerking, bewustwording.
	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie-uitwisseling is niet evenredig. T.b.v. opsporing wordt meer informatie gevraagd dan gegeven, terwijl dit voor de feitelijk aanpak (preventie en voorkomen herhaling) niet goed is.

	<ul style="list-style-type: none"> • Juiste uitwisseling van informatie (politie vs. jongerenwerk).
	<ul style="list-style-type: none"> • Medewerking van de vindplaatsen (school/sportclub enz.). Mogelijkheden vanuit handhaving zijn beperkt.
	<ul style="list-style-type: none"> • Niet alle partijen zijn zich volledig bewust van hun mogelijke rol.
	<ul style="list-style-type: none"> • Nog onvoldoende bundeling deskundigheid.
	<ul style="list-style-type: none"> • Partners stellen vragen aan mij als hulpverlener die door de politie opgelost zouden moeten worden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking met bijv. scholen en CJG's verloopt niet altijd soepel.
	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking tussen verschillende instanties, geen begrip hebben voor bepaalde situaties.
	<ul style="list-style-type: none"> • Sluitend aanbod, effectief.
	<ul style="list-style-type: none"> • Te veel verschillende organisaties.
	<ul style="list-style-type: none"> • Verschillende belangen van organisaties.
	<ul style="list-style-type: none"> • Verschillende schijven en vertraging daarbij.
	<ul style="list-style-type: none"> • Gebrek aan interne kennis, nog betere communicatie met extern netwerk.
	<ul style="list-style-type: none"> • Gebrek aan kennis over het onderwerp, en duidelijke lijnen wat je kunt en mag doen. Nu moeten we het zelf uitvinden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Het is en ingewikkelde materie en je weet het niet altijd zeker.
	<ul style="list-style-type: none"> • Het is nooit passend en sluitend.
	<ul style="list-style-type: none"> • Het verzamelen van bepaalde informatie.
	<ul style="list-style-type: none"> • Niet alle signalen zijn duidelijk voor mij is dit nog te onbekend terrein.
	<ul style="list-style-type: none"> • Nog onvoldoende mee bekend op dit moment.
	<ul style="list-style-type: none"> • Ondeskundigheid van werkers.
	<ul style="list-style-type: none"> • Ontbreken van juiste kennis en handelingsperspectief.
	<ul style="list-style-type: none"> • Ontbreken van kennis.
	<ul style="list-style-type: none"> • Onvoldoende kennis.
	<ul style="list-style-type: none"> • Onwetendheid.
	<ul style="list-style-type: none"> • Te intensief, gebrek aan ideologische kennis.
	<ul style="list-style-type: none"> • Te weinig informatie en aandacht voor de problematiek.
	<ul style="list-style-type: none"> • Weinig hulpverleners die de taal van die doelgroep spreken en ervaring en kennis hebben.
	<ul style="list-style-type: none"> • Wetgevingen m.b.t. infodeling.
	<ul style="list-style-type: none"> • Wij zien het topje van de ijsberg. Hebben weinig werkbare instrumenten in handen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Weinig bewijzen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Bezuinigingen op preventie activiteiten en werkdruk van de hulpverleners en andere partners uit de wijk.
	<ul style="list-style-type: none"> • De opdracht vanuit de gemeente die ons vast zet in productie en aantallen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Geen geld voor preventie.
	<ul style="list-style-type: none"> • Tijd en kennis.
	<ul style="list-style-type: none"> • Tijd om het werk goed te kunnen doen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer is salafisme bedreigend? Ontbreekt aan tijd/prioriteit om vanuit sociaal domein hier nadrukkelijk op te interveniëren. Belang van nadrukkelijker ondersteunen sleutelfiguren wordt nog te weinig gezien.
Gebrek aan kennis (18x)	
Weinig preventie, werkdruk (6x)	

Zichtbaarheid, signalering (5x)	• De zichtbaarheid van de jongeren is beperkt, ze zijn in zichzelf gekeerd en leven in een isolement. De ouders zijn vaak trots op het kind dat deze zo gelovig is geworden, wat hen blind maakt voor extremisme.
	• Het is erg lastig in de praktijk om qua uiterlijk mensen te herkennen die aan het radicaliseren zijn. Het kan namelijk iedereen zijn.
	• Jongeren die radicaliseren, trekken zich vaak juist terug en worden daarmee onzichtbaarder.
	• Moeilijk grijpbare problematiek: hoe kom je in contact?
	• Ze zijn dan meestal niet zichtbaar in bijvoorbeeld een buurthuis.
Behoefte aan instrumenten (4x)	• Bij het aanpakken omdat er geen methodiek is ontwikkeld.
	• Juiste kennis en keuze voor interventies vanuit verdieping en culturele diversiteit.
	• Te weinig kennis en tools.
	• Zou meer knowhow willen hebben.
	• Bureaucratie.
Bureaucratie (4x)	De gemeente en overheid. Pure symptoombestrijding.
	• De politiek en de pers en xenofobe collega's.
	• Het scheiden van staat en kerk, als jeugdwerker mag ik geen religieuze thema's organiseren.
Complexiteit (5x)	• Is een heel complex geheel waarbij politieke en economische en ideologische zaken een rol spelen.
	• Het is moeilijk om hier met kinderen van huurders over te beginnen.
	• Moeilijk grijpbare problematiek: hoe kom je in contact?
	• Agressie.
	• Het gesprek aangaan met de persoon in kwestie wanneer iemand binnen zou komen.
Gebrek aan kansen en dagbesteding (3x)	• Er zijn geen geschikte dagbestedingstrajecten voor deze jongeren.
	• Uitsluiting en geringe kansen op de arbeidsmarkt.
	• Jongeren krijgen geen houvast in Nederland, worden buitengesloten en kansarm.
Signalen niet opgepakt (4x)	• Signalen worden niet direct opgepakt.
	• Signalen doorgeven aan partners niet soepel.
	• Gebrek aan proactieve opvolging door andere partijen.
	• Verifiëren of ik signalen goed interpreteer,
Meer diversiteit (1x)	• Vaak zijn beleidmakers/ onderzoekers etc. van autochtone komaf. Het lijkt mij zinvoller en verstandiger wanneer er bijv. Marokkaanse professionals betrokken worden (vanwege de taal, culturele en religieuze achtergrond).

De jeugd-ggz professionals noemen vergelijkbare knelpunten: gebrek aan kennis, de verhouding beroepsgeheim – informatie-uitwisseling, moeilijk bereikbaar, en merkwaardig genoeg: 'idee dat het echt alleen aan hen ligt'.

Groepsgesprekken

Bij het voeren van de groepsgesprekken is er ook expliciet naar knelpunten gevraagd en naar voorbeelden die daar een illustratie van kunnen geven. De meeste knelpunten die de deelnemers naar voren hebben gebracht, passen in de categorieën in tabel 5. Dit bevestigt dat deze categorieën, hoe grof ook, de belangrijkste knelpunten weerspiegelen die professionals ervaren bij het omgaan met radicaliserende jongeren. We geven

hier eerst ter illustratie enkele voorbeelden van wat in de groepsgesprekken is gezegd. Daarna enkele knelpunten die daar zijn genoemd en die niet zo makkelijk in bovenstaande categorieën passen.

- *Gebrek aan samenwerking en moeizame uitwisseling van informatie.* Veel deelnemers aan de groepsgesprekken noemen dit als belangrijke knelpunten. ‘Papieren afspraken en convenanten vormen geen garantie dat dit wel goed zal komen. In de praktijk moet het gebeuren’. Daar moeten professionals met elkaar en met vertegenwoordigers van het informele circuit concreet samenwerken. Dat gaat niet vanzelf: er wordt geklaagd over gebrek aan wederkerigheid: ‘we krijgen nooit wat terug’.

Het komt ook voor dat onbekend is wie verantwoordelijk is voor samenwerking en informatie-uitwisseling. Het risico is dan dat niemand het voortouw neemt. ‘Er is nu geen sprake van één integrale verantwoordelijkheid, geen integrale aanpak, niemand brengt alle partijen inclusief de zelforganisaties en de moskeeën bij elkaar, niemand heeft alle info.’

In enkele plaatsen ervaren de deelnemers uit het informele circuit een gebrekkige samenwerking tussen de gemeente, professionals en zelforganisaties. Een deelnemer van een zelforganisatie vertelde: ‘Drie weken geleden was ik samen met een groep jongeren. Zij vroegen mij waarom er zo veel geïnvesteerd wordt in projecten van welzijnsorganisaties en waarom zij als doelgroep nergens bij betrokken worden. Dat is een terechte vraag.’

Een andere zelforganisatie voelt zich niet uitgenodigd door de gemeente terwijl zij veel te bieden heeft. ‘We moeten dit samen, hand in hand, oppakken. We moeten elkaar meer zien als bondgenoten in plaats van als lastpost.’

Privacy is wel een punt, bij het delen van informatie. ‘Om iemand te helpen moet je wel delen, maar soms durf je dat bijna niet.’

- *Gebrek aan kennis* komt vaak terug. ‘Jongerenwerkers in wijken met veel moslims moeten eigenlijk standaard enige theologische basis hebben’. Wat is het verschil tussen radicalisering en orthodoxie? Wat is salafisme? ‘We hebben ook kennis over de cultuur nodig, kennis over normen en waarden, wat houdt de koran in. Als je kennis van radicalisering hebt, kijk je eerst vanuit de pedagogische hoek, niet naar de puur religieuze redenen om te radicaliseren.’

Kennis over radicalisering ontbreekt bij veel professionals. ‘Hulpverleners weten niet hoe ze radicalisering kunnen signaleren en aanpakken. Ze durven jongeren hierover weinig vragen te stellen. Er is handelingsverlegenheid door een combinatie van angst en weinig kennis.’

Daarnaast is er ook ‘meer kennis nodig over subculturen van jongeren en hun identiteitsvorming’.

- *Weinig preventie, werkdruk.* ‘Er is een woestijn ontstaan in de wijken. Er zijn geen wijkcentra meer en alleen de wijkagent en de postbode komen daar nog. En tegelijk moeten wij achter de voordeur komen.’
- *Instrumenten en interventies.* ‘Er zijn nog nauwelijks interventies, zeker niet als het gaat om preventie.’ Het handelingsperspectief is voor veel professionals onduidelijk.
- Over *zichtbaarheid* bijvoorbeeld zegt een deelnemer: ‘Radicalisering is lastig om te signaleren door de onzichtbaarheid. Een van de signalen van radicalisering is dat een jongere zich terugtrekt, maar wij werken juist met mensen in groepsverband. Wij kunnen dus niet alle jongeren bereiken die het merendeel van de dag in hun kamer blijven zitten.’
- *Signaleren van radicalisering* blijft lastig. Vaak worden signalen niet goed opgepakt, maar ze kunnen ook verkeerd worden geïnterpreteerd. Een professional vertelde over een jongere die wegbleef van school, niet meer in de moskee kwam en ook nog eens ruzie had met zijn werkgever. De professional maakte zich zorgen en kaartte dit aan bij het veiligheidshuis en de wijkagent. Niet meer dan een onderbuikgevoel, maar het pakte onbedoeld helemaal verkeerd uit. Er kwam een melding bij de politie en die is meteen bij die jongen thuis langs gegaan. Er bleek geen sprake te zijn van radicalisering. Dat was voor iedereen heel vervelend: vooral voor die jongen en zijn familie, maar ook voor de professional. Die is nu veel voorzichtiger geworden.

Een andere professional vertelde dat er juist ook angst is om te melden. Ouders en individuele burgers zijn bang voor de gevolgen wanneer zij signalen melden, in de eerste plaats voor de betreffende jongere, maar ook voor zichzelf. Een professional vertelde hoe hij zijn vertrouwenspositie in de wijk bijna kwijt was doordat de politie te snel tot actief ingrijpen overging nadat hij met de wijkagent wat observaties en vermoedens had gedeeld. Deze professionals zeggen zelf dat ze ook niet te voorzichtig mogen zijn met het bespreken van onderbuikgevoelens en vermoedens. ‘De les die je hieruit kunt leren is: als je met elkaar mogelijke signalen bespreekt, dan moet je heel goed van elkaar weten wat je daarmee doet.’

Ook gezegd: ‘De jongeren worden slimmer in hun tactiek om onopvallend naar Syrië te reizen. Er is sprake van een constante ontwikkeling in de werkwijze van ronselaars en radicaliseringsproces.’

In de groepsgesprekken zijn ook knelpunten genoemd die we bij de antwoorden op de vragenlijst niet zijn tegengekomen. Dat zijn:

- *Gebrek aan continuïteit.* Het is moeilijk om vertrouwen op te bouwen in de wijk en om dit vast te houden wanneer de professionals die er werken regelmatig vervangen worden.

In probleemwijken is nog een andere vorm van discontinuïteit te zien: gezinnen waarmee het wat beter gaat, trekken weg uit de wijk. En daarvoor in de plaats komen dan weer nieuwe probleemgezinnen.

- *Diversiteit binnen een groep of wijk.* Er zijn soms grote verschillen binnen een bevolkingsgroep en de ene moskee is de andere niet. In sommige plaatsen zijn er meer orthodoxe moslims gekomen, zeggen verschillende deelnemers aan de groepsgesprekken. Het vraagt van professionals behoorlijk wat evenwichtskunst om op goede voet te blijven met verschillende richtingen.
- *Polarisatie.* Verschillende deelnemers, zowel die van zelforganisaties als professionals, constateren vaak nog een wij-zij houding, bij wijkbewoners, maar ook bij gemeenten en professionele organisaties. Dat staat een goede aanpak in de weg. ‘Er is onder jongeren veel onvrede over hokjes, discriminatie, niet gezien worden.’

En dat geldt niet alleen onder jongeren. Iemand van een zelforganisatie vertelt: ‘Veel professionals oordelen snel over moslimorganisaties. Wij willen samenwerking. Een subsidieaanvraag werd afgewezen vanwege de islamitische achtergrond van onze zelforganisatie. Dat demotiveert ons. Vanuit de zelforganisatie staan we heel dicht in contact met de doelgroep. Ik ben een onafhankelijk denkende erudiete vrouw maar dat wordt niet meer gezien door mijn hoofddoek.’

Van de groepsaanpak van de politie gaat een stigmatiserende werking uit. Problematische jeugdgroepen worden onderverdeeld in hinderlijke, overlast gevende of criminele jeugdgroepen. Sommige jongeren gaan hier negatief op reageren en agenten uitdagen. Dat creëert een negatieve spiraal in het contact van de jongeren en de politie en vervolgens van de jongeren naar de hele samenleving.

- *Constante negatieve beeldvorming.* De berichtgeving in de media versterkt het vooroordeel over de Islam en geeft moslimjongeren het gevoel uitgesloten te worden. Deelnemers benadrukten dit als een belangrijk knelpunt: wanneer je radicalisering wilt voorkomen en tegengaan, dan moet niet alleen het wij-zij denken ophouden, maar ook de negatieve berichtgeving over moslimjongeren.
- *Let ook op rechtsextremisme.* In verschillende groepsgesprekken wordt erop gewezen dat er ook andere vormen van radicalisering zijn. Er moet ook aandacht zijn voor radicalisering richting rechtsextremisme. In één groepsgesprek hoorden we dat de uitzichtloosheid waarin veel jongeren zitten (30 procent werkloosheid) zowel rechts- als moslimextremisme versterkt. Daarnaast wordt opgemerkt dat salafisme niet hetzelfde is als jihadisme. Als salafist ben je niet meteen een aanhanger van de gewelddadige islamitische beweging.
- *Paradoxaal effect voor professionals.* Investeren in samenwerking en overleg met andere beroepskrachten mag niet ten koste gaan van contact met de doelgroep, met de mensen om wie het uiteindelijk gaat.

- *Snelheid van radicalisering.* ‘Dat jongeren naar Syrië probeerden te vertrekken was zo plotseling, heel onverwachts. Ik had vertrouwen in hen, en zij in mij. Wat heb ik gemist, vroeg ik aan hen na terugkeer. Ze zeiden zelf dat ik het niet had kunnen merken. Het proces ging snel. Ze dachten zelf niet dat het zo snel kon gaan.’ Radicalisering is geen statisch verschijnsel en past zich aan aan de mazen van de wet en van de zichtbaarheid voor ouders en professionals. Hierdoor gaan de ontwikkelingen zo snel dat het beleid er een beetje achteraan holt. Dit vraagt een flexibele benadering.
- *Rol politiek.* De politiek is vaak niet consistent en verkondigt niet altijd dezelfde boodschap.
- *Rol media.* Veel aandacht in de media kan leiden tot extra aandacht bij de gemeente voor radicalisering. Maar de pers is vaak vooral uit op sensatie en dat kan stigmatiserend werken. Dat kan een negatief effect hebben op de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen binnen een gemeente. Voor jongeren die steeds radicaler worden, vormt dit een bevestiging van onjuiste en gekleurde berichtgeving.

Samengevat

Er zijn veel knelpunten genoemd. De belangrijkste kunnen we onder drie noemers samenvatten.

- Geen of onvoldoende samenwerking tussen organisaties, zowel professionele als vrijwillige, is het meest genoemde knelpunt. Er is geen of te weinig vertrouwen. Er vindt niet of nauwelijks informatieuitwisseling plaats en er wordt niet integraal genoeg gekeken.
- De slechte samenwerking tussen het professionele circuit en informale netwerk heeft te maken met onbekendheid met elkaar. Men kent elkaar niet en men weet niet waar de ander voor staat.
- Daarnaast vormt de maatschappelijke context een knelpunt. Die context behelst zowel de problematische toegang tot de arbeidsmarkt voor jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond en de gevoelens van uitsluiting waartoe dit leidt, als de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen die onder druk kunnen komen te staan. De beeldvorming rond jongeren met een islamitische achtergrond en rond de islam in het algemeen draagt bij aan verdergaande gevoelens van uitsluiting. De berichtgeving in (sommige) media doet daar nog een schepje boven op.

4.7 Successen

In de QuickScan hebben we in de groepsgesprekken uitdrukkelijk naar successen gevraagd. Wat hebben professionals en vrijwilligers bereikt bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering? En wat zijn de mogelijkheden om meer succes te behalen?

In de vragenlijst is niet expliciet naar successen gevraagd. De nadruk lag hier vooral op de praktijk en niet op de waardering daarvan.

Groepsgesprekken

Om zicht te krijgen op de dagelijkse praktijk hebben we in de groepsgesprekken aan de deelnemers gevraagd om aan te geven wat zij als successen zien. Dat leverde heel diverse verhalen op. Sommige hebben betrekking op afzonderlijke situaties, op incidenten. Die beschrijven we hier eerst, ook om een indruk te geven van de diversiteit aan verhalen die er met betrekking tot radicalisering kan worden verteld.

- Veel deelnemers zeggen dat er in het algemeen te weinig kennis is over radicalisering. Dat hebben we in de paragrafen over kennis en knelpunten al gezien. Maar er was ook een professional die vertelde dat hij inmiddels drie trainingen heeft gehad en naar zijn eigen gevoel suf getraind is. ‘Ik zie overal signalen en weet meer dan de gemiddelde moslim, meer dan de gemiddelde bewoner hier. Op de ene training hoor

je wat anders dan op de andere training, maar in alle trainingen gaat het erom in gesprek te gaan met de jongeren.'

- Hoe het ook kan gaan blijkt uit het volgende geval, niet zo zeer een succes als wel een mooi verhaal. Een deelnemer vertelt van een jongere met een crimineel verleden die ervoor koos om het anders te gaan doen. Hij wilde participeren en een deel zijn van de samenleving. Hij is naar een professional gegaan en heeft gezegd: 'Ik heb een psycholoog nodig. Ik behandel mezelf en mijn vrouw niet goed.'

De meeste verhalen over successen gingen over samenwerking. Maar soms kan een enkele persoon al veel betekenen, door systematisch en gedurende langere tijd te investeren in een goede relatie met bevolkingsgroepen, gezinnen en individuen waar het risico op radicalisering bestaat.

- 'De persoonlijke touch van één persoon kan het verschil uitmaken. Je moet oprecht zijn. De waarheid. Ik hilde mee tijdens de berichtgeving van het verlies van een Syrië-ganger met de nabestaanden. Het gaat erom jezelf neer te zetten als instrument en om oprecht te zijn. De waarheid durven zeggen maar ook je menselijke betrokkenheid laten zien. Je bent meer dan enkel een professional maar ook een mens. Het gaat om: meeleven en meevoelen, streng indien nodig en communicatief vaardig.'

De verhalen over samenwerking kunnen we als volgt indelen.

Samenwerking met vrijetijdsorganisaties

Sportverenigingen en andere organisaties op het gebied van vrije tijd moeten ook betrokken worden bij samenwerking rond het voorkomen, signaleren en tegengaan van radicalisering. Deze organisaties en de vrijwilligers die er werken, hebben een signalerende en corrigerende rol in de opvoedingsomgeving. Als zodanig kunnen ze bijdragen aan de preventie van radicalisering.

Bij sportverenigingen kom je weinig moslimmeisjes tegen. Die vind je vooral bij zelforganisaties en verenigingen die zich inzetten voor goede doelen, meestal buiten Nederland, zoals weeskinderen, zieke mensen en het bouwen van moskeeën in Marokko. Een vertegenwoordiger van een zelforganisatie zei daarover: 'Zij investeren in medemensen. Toch voelen ze zich niet gewaardeerd in Nederland. Ik vind dat meiden zich niet moeten focussen op doelen buiten Nederland, want dan kan je binnen Nederland niet het beeld verbeteren. Het is onze visie dat de beloning van Allah komt als je je inzet voor de samenleving. Jongeren te helpen moslim te zijn in de Nederlandse context vraagt om een interpretatie van de imam die de Nederlandse context kent.'

Samenwerking met de moskee en zelforganisaties

In verschillende plaatsen noemt men de goede contacten met moskeeën, vaak van de wijkagent. Belangrijk is om die contacten te onderhouden, juist wanneer er niets aan de hand is. Dan kun je werken aan binding en een goede relatie. Veel deelnemers vinden de moskee een belangrijke, zo niet de belangrijkste partij bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering. De moskee kan overbrengen waar het geloof echt om gaat en de juiste informatie geven. Maar de ene moskee is de andere niet.

'Een moskee die naar buiten treedt heeft meer positieve invloed op de jongeren dan een moskee met een bestuur dat naar binnen gericht is. Een moskee die preken en lezingen in het Nederlands houdt, bereikt een veel grotere groep, zeker onder jongeren.'

Maar hoe de moskee ook te werk gaat, het is wezenlijk om te zorgen voor een vertrouwensband tussen de gemeente, professionals en de moskee.

Een goed contact en samenwerken met zelforganisaties is van groot belang. Zoals een vertegenwoordiger van zo'n organisatie zei: 'Wij kennen de jongeren en hun ouders goed. We willen graag ingeschakeld worden als het nodig is om contact te leggen. Wij kennen de mensen persoonlijk.'

Veel hangt ook af van de samenhang binnen de islamitische gemeenschap. Wanneer er binnen een gemeente verschillende islamitische herkomstgroepen zijn met elk een eigen moskee, dan moet er meer geïnvesteerd worden in goede relaties, onderling en met de gemeente en welzijnsorganisaties. 'Een goede organisatie van de Islamitische gemeenschap is van belang om elkaar snel te informeren en te versterken waar nodig.'

Een professional zei over de samenwerking met zelforganisaties: 'We kunnen gezamenlijk succes behalen als we investeren in de samenwerking met de verschillende organisaties, juist ook de zelforganisaties. Dat niet doen is dweilen met de kraan open. De moskeeën en zelforganisaties komen nu met een tegengeluid tegen de lokroep van het jihadisme en daar wordt nu geen gebruik van gemaakt. De moskee kent iedereen en kan snel

signaleren als er nieuwe mensen in de gemeenschap komen. Deze sociale controle is een succesfactor en biedt bescherming tegen ongewenste invloeden.'

Samenwerking tussen professionals

Voor een goede samenwerking rond een gevoelig thema als radicalisering moet er ook een vertrouwensband zijn tussen de verschillende organisaties en professionals die daar lokaal mee te maken krijgen: de school, het maatschappelijk werk, het sociale wijkteam, de wooncorporatie. Een dergelijke band is er niet van de ene dag op de andere; daar moet je in investeren. Op plaatsen waar al veel langer wordt gewerkt met een wijkgerichte aanpak zien we dat er beter wordt samengewerkt in de keten. Men weet elkaar te vinden en deelt informatie. En wat belangrijker is: door die goede samenwerking is het makkelijker om in te zetten op een positief contact en op het stimuleren van beschermende factoren.

- 'Bij ons in de gemeente zijn er heel duidelijke routes bij het melden van radicalisering, dat vind ik heel prettig. De afspraken zijn duidelijk gemaakt. Ik weet precies naar wie ik toe moet voor welke vragen en welke partijen daar mee bezig zijn. Ook het krijgen van terugkoppeling vind ik hiervoor heel belangrijk.'
- 'Ketensamenwerking is voor radicalisering een succesfactor. Wij hebben contact met collega's van andere organisaties op basis van o6-niveau. We hebben elkaars telefoonnummer, en kunnen elkaar makkelijk bereiken. Als je je zo positioneert, krijg je goed overleg met elkaar, werk je integraal aan gezamenlijke plannen, en mensen weten elkaar te vinden. Dat is essentieel. Signalen komen op deze manier sneller samen.'
- 'De jongerenwerkers en de politie werken vanuit het opbouwen van een relatie en het krijgen van vertrouwen. De samenwerking tussen professionals met politie, de buurtcoaches, vrijwilligers, moskee en buurtbewoners is van groot belang.'

Samenwerking en de rol van de gemeente

De gemeente kan een centrale rol spelen in het tot stand brengen van samenwerking rond radicalisering: door ervoor te zorgen dat de lijnen kort zijn en door veel aandacht te geven aan het belang van samen optrekken, samen werken. Maar ook door instellingen met elkaar te verbinden die anders niet zo snel met elkaar samenwerken, zoals schuldhulpverlening en werk en inkomen met jeugdhulp. Ook in het verbinden van professionele organisaties en informele netwerken kan de gemeente veel betekenen, bijvoorbeeld door een relatie aan te gaan met de plaatselijke moskeeën. Een goede samenwerking met het informele circuit draagt bij aan preventie. De gemeente kan daarin een stimulerende en coördinerende rol spelen.

Tot slot

In een van de groepsgesprekken is nog opgemerkt dat het niet mogelijk is om een standaardoplossing te ontwikkelen, niet op individueel niveau en niet voor alle gemeenten. Een aanpak in de ene gemeente, hoe succesvol ook, kan niet zonder meer worden gekopieerd naar een andere gemeente. Dat heeft alles te maken met de lokale situatie. Een mooi voorbeeld daarvan: 'Bij ons gingen migrantenouders zelf zoeken naar een school voor hun kind. Men wilde niets weten van een islamitische school. Daardoor zijn de scholen hier heel divers. Dat vergroot de sociale samenhang hier.'

Samengevat

Soms kan een enkele persoon het verschil maken, zeker in individuele gevallen, maar gevraagd naar wat zij zelf als successen beschouwen, kwamen veel respondenten met verhalen over samenwerking. In grote lijnen ging het daarbij om de volgende vormen van samenwerking.

- Samenwerking met vrijetijdsorganisaties
Sportverenigingen en andere organisaties op het gebied van vrije tijd kunnen een belangrijke rol spelen bij de inclusie van jongeren en daarmee bij het voorkomen, signaleren en tegengaan van radicalisering.
- Samenwerking met de moskee en zelforganisaties
In verschillende groepsgesprekken noemt men de goede contacten met moskeeën, vaak van de wijkagent. Veel deelnemers vinden de moskee een belangrijke, zo niet de belangrijkste partij bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering. De moskee kan overbrengen waar het geloof echt om gaat en de juiste informatie geven.
Een goed contact en samenwerken met zelforganisaties is ook van groot belang. Zij spelen een centrale rol in de gemeenschap.
- Samenwerking tussen professionals
Voor een goede samenwerking rond een gevoelig thema als radicalisering moet er ook een vertrouwensband zijn tussen de verschillende organisaties en professionals die daar lokaal mee te maken krijgen. Die band is er niet van de ene dag op de andere; dat vraagt tijd en inzet. Daarom kan er niet vroeg genoeg mee begonnen worden.
- Samenwerking en de rol van de gemeente
De gemeente kan een centrale rol spelen in het tot stand brengen van samenwerking rond radicalisering. Door te zorgen voor korte lijnen. Door instellingen met elkaar te verbinden die anders niet zo snel met elkaar samenwerken, zoals schuldhulpverlening en werk en inkomen met jeugdhulp. En ook door professionele organisaties en informele netwerken met elkaar te verbinden. De gemeente kan daarin een stimulerende en coördinerende rol spelen.

4.8 Randvoorwaarden

Welke randvoorwaarden hebben professionals en vrijwilligers nodig om hun werk op een gedegen en effectieve manier te kunnen uitvoeren op het thema radicalisering? Dat is de vraag die in deze paragraaf centraal staat. Randvoorwaarden voor het effectief tegengaan van radicalisering zijn er vele, volgens de professionals en vrijwilligers die hebben meegedaan aan deze QuickScan. We rangschikken de meest genoemde randvoorwaarden op een schaal die loopt van concrete randvoorwaarden in de praktijk tot randvoorwaarden voor het beleid.

Concrete randvoorwaarden

Inhoudelijke randvoorwaarden

Zoals ook in de paragraaf over handelingsperspectief (4.2) naar voren komt, geven enkele deelnemers in de groepsgesprekken aan dat ze een integrale benadering prefereren boven het huidige thematisch ingestoken beleid. Hun idee is om alle vormen van zorgwekkend gedrag integraal te benaderen, dus alle gedragingen die erop wijzen dat het niet goed gaat met een jongere, of dat nu in de richting van depressie, loverboyproblematiek, criminaliteit of radicalisering (zowel extreemrechts als richting jihadisme) gaat. Alle verschillende psychosociale problemen waar jongeren mee te maken kunnen krijgen, vallen onder zorgwekkend gedrag en daar dient een professional wat mee te doen. Een brede aanvliegroute vanuit alle mogelijke problemen vanuit zorgwekkend gedrag is voor de praktijk het meest voor de hand liggend. Deze inhoudelijke manier van werken heeft als randvoorwaarde een integrale beleidsvoering en aansturing nodig vanuit gemeenten. Een integrale aanpak heeft alleen kans van slagen wanneer de lokale overheid het beleid voor verschillende beleidssectoren op elkaar afstemt en zorgt voor een goede aansluiting.

Ook cultuursensitiviteit wordt als inhoudelijke randvoorwaarde genoemd. Ga niet uit van het stereotype autochtoon-Nederlandse gezin, omdat deze ideeën niet voor alle gezinnen gelden.

Randvoorwaarden op organisatieniveau

De eerste randvoorwaarde die over de samenwerking tussen organisaties gaat, is het belang van openheid. Open informatie uitwisseling tussen organisaties en een open houding van medewerkers. De tweede randvoorwaarde sluit hierop aan: de privacywetgeving en richtlijnen. Ook tussen organisaties dienen professionals relevante informatie met elkaar te kunnen delen, en gemeentelijke en landelijke wet- en regelgeving dient dit niet tegen te werken. De derde randvoorwaarde is vertrouwen, vertrouwen van professionals en vrijwilligers in elkaars handelen. Als vierde randvoorwaarde noemen professionals professionele ruimte. Professionals hebben tijd en ruimte nodig om vertrouwen op te bouwen en verbindingen te leggen. Zij willen zelf kunnen beslissen op welke manier zij hun werktijd precies besteden en indelen. Denk bijvoorbeeld aan het opbouwen van een goede samenwerkingsrelatie vanuit een jeugdhulporganisatie met zelforganisaties en moskeeën, daar is tijd voor nodig. Creëer een wij-gevoel, inclusief voor iedereen in de wijk.

Randvoorwaarden gemeente

Gemeenten kunnen een belangrijke ondersteunende rol spelen in het coördineren en verbinden en door de verschillende rollen van organisaties goed af te bakenen. Een actieve en praktische opstelling van de gemeente kan integrale samenwerking tussen organisaties vergemakkelijken en is de eerste randvoorwaarde. Creëer als gemeente helderheid wie waarvoor verantwoordelijk is.

De tweede randvoorwaarde is inclusiviteit. Structureel contact met moskeeën en zelforganisaties dient onderdeel te zijn van het algemeen beleid van een gemeente, niet incidenteel na een incident of probleem.

Deze randvoorwaarde kwam in 4 groepsgesprekken naar voren. Aandacht voor de (meerwaarde van) de activiteiten van zelforganisaties geeft een enorm impuls aan de zelforganisaties en het gevoel van betrokkenheid van de gemeente bij een gemeenschap. Deze randvoorwaarde geldt ook voor sport- en vrijetijdsverenigingen en centra: zorg dat zij signalerende taken en corrigerende rol goed kunnen uitvoeren door te informeren met welke signalen ze bij wie terecht kunnen.

De derde randvoorwaarde, is integrale beleidsvoering vanuit de gemeente. Zie ook de inhoudelijke randvoorwaarde, waarin deelnemers aan het groepsgesprek aanraadden om zorgwekkend gedrag integraal te benaderen. Daarvoor is integrale beleidsvoering en aansturing vanuit de gemeente nodig. De vierde randvoorwaarde sluit hierbij aan: richt niet alleen op radicalisering richting het jihadisme, maar ook op het voorkomen, signaleren en aanpakken van radicalisering richting extreemrechtse sentimenten.

Randvoorwaarden op hoger niveau

Randvoorwaarde samenlevingsniveau

Veel deelnemers aan de groepsgesprekken maakten zich zorgen over de uitsluitende werking van mediaberichtgeving, politieke uitspraken en angstreacties in de samenleving: 'We moeten een wij gevoel creëren, inclusief. Dat is een krachtige randvoorwaarde. Iedereen moet zich thuis voelen en we moeten streven naar openheid en inclusiviteit, ook vanuit de overheid. Politici mogen geen misbruik maken van de vrijheid van meningsuiting.' Polarisatie moet zoveel mogelijk worden tegengaan, aldus deze deelnemers. Een inclusieve samenleving met zoveel mogelijk gelijke kansen en gelijke behandeling van alle burgers, is een randvoorwaarde die in alle groepsgesprekken terugkwam. Daarbij wordt ook genoemd dat er in media en politiek niet alleen aandacht moet worden besteed aan radicalisering onder Islamitische jongeren, maar ook voor radicalisering naar extreemrechts.

Randvoorwaarde landelijk beleid

Er werden twee randvoorwaarden genoemd vanuit het landelijke overheidsbeleid. Ten eerste privacywetgeving en richtlijnen die samenwerking tussen medewerkers van verschillende organisaties vergemakkelijken en mogelijk maken. De tweede randvoorwaarde is landelijke regie in het organiseren van onderzoek op het thema radicalisering en jihadisme. Een professionals verwoorde dit als volgt: 'Op dit moment is er een overvloed aan vragen voor deelname aan QuickScans en ander onderzoek, vaak op onderdelen. Het zou fijn zijn als de Ministeries hierin meer met elkaar zouden optrekken zodat een groot en diepgaand onderzoek volstaat.'

Samengevat

Randvoorwaarden voor het effectief tegengaan van radicalisering zijn er vele, volgens de professionals en vrijwilligers die hebben meegedaan aan deze QuickScan. We kunnen die rangschikken op een schaal die loopt van concrete voorwaarden in de praktijk tot aan een andere beleidsmatige benadering en de communicatie daarover.

In de praktijk zijn belangrijke randvoorwaarden: voorzieningen voor jongeren (jongerencentra, sportfaciliteiten en mogelijkheden voor recreatie, vooral ook voor meisjes); deskundigheid bij de professionals die met deze jongeren te maken hebben; tijd om te werken aan het leggen van contacten en het opbouwen van vertrouwen.

Zeker zo belangrijk is goede ondersteuning van de samenwerking en afstemming tussen organisaties en alle betrokkenen. Dat vraagt openheid en onderling vertrouwen, zaken die alleen

Op het niveau van beleid is een belangrijke randvoorwaarde dat gemeenten werken aan een echt integrale benadering, niet alleen van radicalisering maar van alle sociale problematiek. Gemeenten moeten zich uitdrukkelijk richten op inclusie en dit moeten ze ook laten zien: bijvoorbeeld door goede relaties met moskeeën en zelforganisaties te onderhouden. En ze moeten daar blijk van geven in alle publieke uitingen en in hun taalgebruik.

4.9 Behoeftte aan ondersteuning

Een veel gehoord geluid in deze QuickScan is dat veel professionals en personen uit het informele circuit niet goed weten hoe ze moeten omgaan met jongeren die (dreigen te) radicaliseren. Ze weten niet altijd of ze bepaalde gedragingen als signalen van radicalisering moeten opvatten. Vervolgens vragen ze zich af waar ze dat gedrag moeten melden en met wie ze daarover kunnen praten. Vaak is ook niet duidelijk hoe ze zelf met deze jongeren moeten omgaan en wat ze kunnen doen om met hen in gesprek te blijven. Dat is deels een gebrek aan kennis en deels het ontbreken van een duidelijk handelingsperspectief, ook wel aangeduid als handelingsverlegenheid. Daarover hebben we het in voorgaande paragrafen al gehad.

Als laatste aandachtspunt willen we hier nog in meer algemene zin de behoeften bespreken die professionals hebben bij het omgaan met radicalisering. Wat hebben zij nodig om hun werk goed te kunnen doen, behalve meer kennis en een duidelijk handelingsperspectief?

We hebben expliciet naar ondersteuningsbehoeften gevraagd, zowel in de vragenlijst als in de groepsgesprekken. De antwoorden die we daarop kregen laten duidelijk zien waar men wel wat ondersteuning kan gebruiken van de (lokale of landelijke) overheid. Eerst bespreken we de antwoorden op de vragenlijst, daarna geven we een overzicht van de behoeften aan ondersteuning die in de groepsgesprekken naar voren kwamen.

Vragenlijst

In de vragenlijst is gevraagd naar mogelijke ondersteuningsbehoeften, met de vraag: 'Kunt u aankruisen wat u kan helpen om radicalisering beter aan te pakken?' De respondenten konden daar bij acht antwoordmogelijkheden 'Ja' of 'Nee' aankruisen. De laatste antwoordmogelijkheid was: 'Anders, namelijk...' en daar konden zij zelf opschrijven wat zij nodig hebben.

De antwoorden op de voorgegeven antwoorden zijn weergegeven in tabel 6. Van alle respondenten hebben er 87 behoefte aan samenwerking en uitwisseling. 84 Professionals en vrijwilligers geven aan dat zij radicalisering beter kunnen aanpakken wanneer er een vast persoon is waarmee zij zorgen kunnen bespreken. Een zelfde aantal wil graag meer kennis over processen van radicalisering richting jihadisme. Verder zeggen 82 respondenten dat ze geholpen zijn met goede voorbeelden en 81 met handreikingen/interventies. Een betere aanpak is volgens 79 respondenten gebaat bij duidelijke afspraken, protocollen en verantwoordelijkheden, en volgens 75 respondenten met praktische vaardigheden. Het valt op dat een meerderheid van de respondenten bij alle gegeven antwoorden 'Ja' heeft aangekruist. Het is dus niet zo dat men behoefte heeft aan een enkele extra vorm van ondersteuning. We moeten vaststellen

dat er voor de respondenten nog veel te verbeteren valt als het gaat om de ondersteuning van mensen in de praktijk, professionals zowel als vrijwilligers.

Tabel 6 *Behoeftte aan ondersteuning om radicalisering beter aan te pakken.*

Type ondersteuning	N	%
Samenwerking en uitwisseling	87	71,3%
Een vaste persoon of instantie waar ik melding kan maken en zorgen kan bespreken	84	68,9%
Meer kennis over processen van radicalisering richting jihadisme	84	68,9%
Goede voorbeelden.	82	67,2%
Handreikingen/interventies	81	66,4%
Duidelijke afspraken, protocollen en verantwoordelijkheden.	79	64,8%
Praktische vaardigheden	75	61,5%

Van alle respondenten hebben er 53 bij de antwoordmogelijkheid ‘Anders, namelijk ‘ het antwoord ‘Ja’ aangekruist. De toelichtingen die zij daarbij hebben opgeschreven, hebben wij ingedeeld in categorieën en weergegeven in tabel 7.

Tabel 7 *Andere behoeften aan ondersteuning bij professionals en vrijwilligers*

Thema	Kern van reacties
Deskundigheidsbevordering (23x)	Herhaaldelijke (verplichte) bijscholing
	Deskundigheid op het gebied van de islam
	Training in gesprekstechnieken
	Praktijkvoorbeelden
	Casuïstiek, uitwisseling met andere professionals.
Afstemming (10x)	Afstemming met andere partners
	Opbouw van een netwerk en onderlinge ondersteuning.
	Goede regie op het werk met ketenpartners,
	Integrale aanpak
Deskundige contactpersoon (5x)	Vraagbaak
	Vast adviespunt/persoon
	Observatie door deskundigen
	Supervisie
Religieuze deskundigen (2x)	gezaghebbende persoon die geraadpleegd kan worden voor advies en
	Samenwerking met moskee op het gebied van radicaliserende jongeren
De juiste handvatten en tools (2x)	handelingskader indien jongeren daadwerkelijk geradicaliseerd zijn
	stappenplan protocol
Anders	Een open discussie m.b.t. de soms tegengestelde belangen van betrokken partners
	Tijd: e.e.a. moet simpelweg doorontwikkeld worden
	Ruimte: kaders werken beklemmend
	Meer preventie gerichte maatregelen in samenwerking oppakken en het hele gezin helpen.

In de online vragenlijst is bij het onderdeel over samenwerken expliciet gevraagd naar de behoeften van de respondenten met de open vraag ‘Wat heeft u nodig om goed te kunnen samenwerken rond een probleem als radicalisering en jihadisme?’. Er zijn 61 respondenten die hier antwoord op hebben gegeven. Wat zij hebben opgeschreven, geven wij ingedeeld in categorieën weer in tabel 8.

Tabel 8 Behoeften aan ondersteuning bij samenwerking

Thema	Kern van reacties
Duidelijke afspraken, protocollen en rollen (12x)	Duidelijkheid over wie wat doet
	De juiste persoon op de juiste plek
	Niet kunnen verschuilen achter privacy/beroepsgeheim
	Protocol over afstemming van taken
Open overlegstructuur en korte lijnen (11x)	Vaste telefoonnummers en aanspreekpunten.
	Vrijheid in het uitwisselen van gegevens en informatie
	Mogelijkheid tot direct contact
Informatie-uitwisseling en kennis van relevante samenwerkingspartners (14x)	Mogelijkheden tot overleg
	Goede communicatie onderling
	Duidelijke afspraken per casus
	Informatie delen
Wederzijds vertrouwen (3x)	Weten wie je aanspreekpunten zijn
	Vertrouwen tussen samenwerkingspartners
Transparantie wetgeving en duidelijkheid visie gemeente en overheid (5x)	Een transparante overheid
	Transparante discussie m.b.t. beperkingen vanuit wetgevingen
	Transparantie en goodwill om jongeren echt te willen helpen
Privacyregels (5x)	Gegevensuitwisseling zonder dat deze wordt tegengewerkt door privacyregels
	Vrijheid in het uitwisselen van gegevens en informatie.
Aandacht voor elkaar (3x)	Dat professionals elkaar weten te vinden en tijd nemen voor overleg.
Netwerk van rolmodellen en meer Islamitische hulpverleners (3x)	Sleutelfiguren die ingang hebben tot risicogroepen en jongeren mogelijk kunnen inspireren en bij de samenleving betrekken
	Hulpverleners die met een Islamitische achtergrond goed aansluiten bij ouders.
Anders	Structureel overleg
	Discretie

De behoeften aan ondersteuning van de jeugd-ggz professionals komen overeen met die van hun collega's uit andere sectoren. Genoemd zijn: een vast aanspreekpunt of meldpunt; een vaste contactpersoon; samenwerking en uitwisseling; 'ondersteuning bij alle kinderen en jongeren die zich gevaarlijk en grensoverschrijdend gedragen'; en 'uitleg rol geloof in relatie tot bestaansopbouw'.

Groepsgesprekken

Bij het voeren van de groepsgesprekken hebben we de deelnemers ook expliciet gevraagd naar hun behoeften en naar voorbeelden die daar een illustratie van kunnen geven. De meeste behoeften die de deelnemers naar voren hebben gebracht, passen in de categorieën in tabel 8. Dit bevestigt dat deze categorieën, hoe grof ook, de belangrijkste behoeften weerspiegelen die professionals ervaren bij het omgaan met radicaliserende jongeren. We geven hier eerst ter illustratie enkele voorbeelden van wat in de groepsgesprekken is gezegd.

1. Behoefte aan afstemming

In verschillende groepsgesprekken is de behoefte aan afstemming en een open overlegstructuur naar voren gekomen. Wanneer we doorvroegen, noemden de deelnemers vooral situaties waarbij de afstemming niet zo goed verlopen was. Zo vertelde een professional over een casus waarbij hij twijfelde hoe hij bepaalde signalen

moest duiden. Na overleg met enkele andere professionals was hij zeker dat er geen sprake was radicalisering.

‘We hadden besloten dat we niet hoefden te melden. Op dat moment heeft een professional van een andere organisatie *buiten ons om* melding gemaakt van radicalisering zonder dit te communiceren met onze organisatie. Vervolgens stonden er gelijk twee agenten op de stoep bij deze jongere, terwijl er niets aan de hand bleek te zijn’.

Een dergelijke actie kan de vertrouwenspositie van een professional ondermijnen. Ook in een andere locatie verliep de afstemming rond een bepaalde casus niet goed:

‘Onder de naam van een jongere waarmee we werkten, waren allerlei akelige foto’s van oorlogssituaties te vinden op internet. Toen we vanuit de zorgondersteuning een gesprek met de jongere voerden, werd bij de moeder aangebelld door de wijkagent die haar meldde dat haar zoon aan het radicaliseren was, met als bewijs de foto’s die hij plaatste. Uiteindelijk bleek dat deze jongere in het Arabisch een veelvoorkomende naam had en dat een naamgenoot deze foto’s online had gezet. Toen was de zoon natuurlijk al het vertrouwen in de school, gemeente en hulpverlenende instanties kwijt.’

2. Deskundigheidsbevordering

In vrijwel alle groepsgesprekken geven professionals en vrijwilligers aan dat zij behoefte hadden aan deskundigheidsbevordering. Ze gaven aan behoefte te hebben aan kennis over de stadia van radicalisering en handvatten in de signalering en aanpak van radicalisering. Op enkele plaatsen worden al trainingen over radicalisering georganiseerd waaraan professionals en soms vrijwilligers kunnen deelnemen. Zo worden trainingen van de Behrgroep, De Baak, Parnassia-groep en SMN genoemd. Juist vanwege de complexiteit van het signaleren en aanpakken van radicalisering wordt dit erg gewaardeerd. De behoefte aan deskundigheidsbevordering is groot. Het verschil tussen orthodoxie en radicalisering kan men na de training beter zien. Ook de integrale aanpak wordt door deskundigheidsbevordering vergemakkelijkt.

Een jongerenwerker: ‘Je hebt een gekleurd paradigma vanuit je eigen discipline. Je moet echt kennis hebben om niet alleen op eigen gevoel af te gaan maar meer onderbouwd te werken.’

3. Terugkoppeling, open overlegstructuur en korte lijnen

Ook is in de groepsgesprekken meermalen genoemd dat de open overlegstructuur essentieel is voor een goede aanpak van radicalisering. Terugkoppeling van informatie en het op de hoogte houden van de stappen die gezet worden rond een gezin, vinden verschillende deelnemers belangrijk. In een groepsgesprek vertelde een docent over een casus waarbij er melding was gedaan bij de gemeente van een leerling die mogelijk naar Syrië zou uitreizen. Na de melding kreeg zij geen enkele informatie van de coördinator bij de gemeente over vervolg op de melding. Op dat moment zorgde dat voor een deuk in het vertrouwen dat de docent in de gemeente had. Ook op het moment van het groepsgesprek wist ze nog steeds niet waarom er geen terugkoppeling van de melding was gegeven door de contactpersoon van de gemeente. Haar behoefte aan een wederzijdse open overlegstructuur sprak duidelijk uit dit voorbeeld.

4. Religieuze deskundigheid benutten

In de groepsgesprekken kwam naar voren dat veel professionals behoefte hebben aan meer kennis over de Islam. Ook gaven verscheidene professionals aan dat ze behoefte hadden aan een religieuze deskundige die hen vanuit zijn Islamkennis kan adviseren. Bij meerdere groepsgesprekken was een medewerker van een Islamitische zelforganisatie of een bestuurslid van een gematigde moskee aanwezig. Zij gaven unaniem aan dat zij graag benaderd wilden worden om vanuit hun religieuze kennis mee te denken.

Een moskeebestuurslid zei letterlijk: ‘We willen graag ingeschakeld worden als dat nodig is.’

De behoefte aan samenwerking tussen religieuze zelforganisaties en jeugdhulporganisaties blijkt groot, terwijl beide partijen aangaven dat deze samenwerking op dit moment nog te weinig plaatsvindt. De coördinerende functie van de gemeente werd hierbij genoemd als mogelijke verbinder in dezen.

5. Coördinatie samenwerking door gemeente

In meerdere gesprekken is de behoefte uitgesproken aan een coördinerende rol van de lokale overheid als het gaat om radicalisering. Zo zei een professional:

‘Gemeenten: pak je verantwoordelijkheid, maak contact met al je bewoners en ga een netwerk opbouwen rond (ook extreem rechtse) radicalisering en ander zorgelijk gedrag. Met ketenpartners een brug voor de toekomst

bouwen. De gemeente moet niet wachten op onrust en daarop anticiperen, maar daarvóór al actie ondernemen!

In een ander groeps gesprek kwam naar voren dat deze coördinerende rol niet thematisch, maar bij zorgwekkend gedrag in het algemeen zou moeten plaatsvinden. Na de decentralisaties van de Wmo, Jeugdwet en Participatiewet kan de gemeente de samenwerking tussen organisaties in het sociaal domein op een integrale wijze gaan coördineren. Denk aan het opstellen van een gemeentelijke sociale kaart of een handzame beslisboom om de juiste organisaties en sleutelfiguren per thema te kunnen vinden en verbinden.

6. Korte lijnen zelforganisatie – gemeente

Zelforganisaties geven in de groeps gesprekken aan dat ze behoefte hebben aan een goede samenwerking en contacten met de gemeente. Verschillende medewerkers van zelforganisaties geven aan dat de gemeente hun zelforganisatie weinig aandacht geeft: 'Gemeenten zijn meer gericht op "hippe" nieuwe burgerinitiatieven dan de zelforganisaties die al langer bestaan. Terwijl juist zelforganisaties een meerwaarde zijn voor een kwetsbare groep. Gemeenten moeten ook diversiteit bevorderen: neem zelforganisaties serieus.'

En: 'Vanuit zelforganisatie staan we in contact met de doelgroep en ik denk dat we een ongelooflijk belangrijke doelgroep bereiken. Wat moeten wij doen om de gemeente te overtuigen van het belang van ons werk?'

Medewerkers van zelforganisaties geven aan dat ze meer contact zouden willen hebben met de gemeente en over hun werkzaamheden willen vertellen.

Samengevat

Professionals en personen uit het informele circuit (zelforganisaties, moskeeën) zijn uitgesproken over wat zij nodig hebben om met radicalisering te kunnen omgaan. Zowel in de vragenlijst als in de groepsgesprekken hebben veel respondenten de moeite genomen om te laten weten wat zij nodig hebben. Sommige daarvan zijn in andere delen van dit onderzoek al aan de orde geweest.

Wat is de behoefte aan ondersteuning?

Uit deze QuickScan blijkt dat er grote behoefte is aan de ondersteuning van samenwerking en afstemming tussen professionals van verschillende organisaties, betrokkenen van zelforganisaties en moskeeën, en de gemeente. Het gaat dan bijvoorbeeld om afspraken over uitwisseling van informatie, het delen van zorgen en het melden van signalen en acties. De gemeente is de partij die hierin het voortouw moet nemen en die de samenwerking kan coördineren, vinden de deelnemers aan deze QuickScan.

Er zijn ook respondenten die behoefte hebben aan meer visie vanuit de politiek, lokaal en landelijk. Er wordt nu te veel ingegaan op incidenten. Een brede en genuanceerde visie ontbreekt.

In enkele plaatsen waar deze QuickScan is uitgevoerd zijn er stabiele netwerken rondom jeugd. Die zijn stabiel omdat ze al lange tijd bestaan, korte lijnen hebben en werken met open overleg, gebaseerd op onderling vertrouwen.

Veel respondenten hebben behoefte aan kennis, niet alleen over de manier waarop radicalisering verloopt en wat je daaraan kunt doen, maar ook over de islam en de verschillende richtingen daarin.

Vertegenwoordigers van diverse moskeeën hebben in de groepsgesprekken gezegd dat zij hun deskundigheid en status graag delen en inzetten voor het tegengaan van radicalisering.

Verder valt op dat er behoefte is aan praktische handvatten. Wat kun je doen aan radicalisering?

Men wil graag kennis nemen van goede voorbeelden elders en praktische vaardigheden opdoen. Er zijn ook goed onderbouwde handreikingen, instrumenten en interventies nodig voor de opeenvolgende fasen in het radicaliseringsproces. Voorbeelden van convenanten en protocollen kunnen ook helpen om het tegengaan van radicalisering te verbeteren.

Uit de QuickScan komt ook duidelijk naar voren dat er op een aantal plaatsen nog een grote kloof is tussen het gemeentelijke en professionele circuit enerzijds en anderzijds de verschillende migrantengemeenschappen. Men kent de zelforganisaties en de moskeeën niet en er wordt dus ook niet of nauwelijks mee samengewerkt. De vertegenwoordigers van deze laatste groep die aan de QuickScan hebben meegedaan zien dit als een gemiste kans. Zij willen ook graag bijdragen aan het tegengaan van radicalisering.

5. Reflectie en aanbevelingen

Wat heeft deze QuickScan opgeleverd?

Dit snelle onderzoek laat zien hoe professionals en vrijwilligers in hun dagelijkse praktijk omgaan met (dreigende) radicalisering in de richting van jihadisme. Met alle beperkingen die bij dit onderzoek horen (zie hoofdstuk 2) geeft deze QuickScan een beeld van de stand van zaken op elf plaatsen in Nederland.

Wat daarbij opvalt, is hoe weinig zekerheden er zijn. Veel respondenten weten niet of niet zeker wat zij moeten doen wanneer ze te maken krijgen met radicalisering. In veel gevallen weten zij ook niet zeker of ze wel echt met radicalisering te maken hebben. Het opvangen en goed duiden van signalen van radicalisering is op zichzelf al met onzekerheden omgeven. Wanneer is bepaald gedrag een signaal van radicalisering? Op die vraag bestaat geen eenduidig antwoord. En als dan duidelijk lijkt te zijn dat een jongere radicaliseert, dan is het niet zeker wat je daar aan kunt doen. In de praktijk worden er veel verschillende benaderingen, aanpakken, interventies uitgevoerd, waarbij niet altijd duidelijk is hoe effectief die zijn. Dat er veel onzekerheden zijn, wil niet zeggen dat professionals en vrijwilligers stil zitten of handelingsverlegen zijn. We hebben juist veel betrokkenheid en inzet aangetroffen, en de wil om iets te doen aan radicalisering. En feitelijk gebeurt er ook veel: de professionals en vrijwilligers die aan deze QuickScan hebben meegedaan, werken er op veel verschillende manieren aan, met de bedoeling het contact met jongeren die mogelijk radicaliseren vast te houden en hen blijvend te betrekken bij de samenleving. Tegelijk leeft vrij algemeen het besef dat radicalisering een complex verschijnsel is waarvoor geen eenvoudige oplossing bestaat.

In deze QuickScan hebben we naar vier aspecten gevraagd bij de benadering van radicalisering: signaleren, voorkomen, aanpakken en samenwerken. Zojuist gaven we al aan dat signaleren niet gemakkelijk is: het vereist goede bekendheid met het gedrag van bepaalde groepen jongeren om signalen te herkennen en om die correct te duiden. Het brengt professionals en vrijwilligers ook in een lastige positie: ze moeten alert zijn op iedere verandering in het normale patroon, en tegelijk in contact blijven met deze jongeren en hen vertrouwen geven. De respondenten van deze QuickScan zijn zich bewust van die ambiguïteit.

Voorkomen van radicalisering kan eigenlijk alleen door niet voortdurend aan radicalisering te denken. Door dat woord te gebruiken zet je jongeren al in een bepaalde hoek en sluit je hen uit. Terwijl de preventie van radicalisering zou moeten beginnen met het voorkomen van uitsluiting. Daarom spreekt men op enkele van de hier onderzochte plaatsen liever van zorgwekkend gedrag of van kwetsbare jongeren. Door de problematiek zo te benoemen wordt duidelijk dat preventie zich niet op een bepaalde uitkomst van die kwetsbaarheid of dat zorgwekkende gedrag moet richten, maar veel breder georiënteerd moet zijn. Bij het aanpakken gaat het om de relatief kleine groep jongeren die al geradicaliseerd is of die hard op weg is om dat te worden. Daarbij past een brede benadering, in meer dan een opzicht: het gezin, de familie en de verdere omgeving worden betrokken, net als professionals uit andere sectoren en disciplines: school, vrije tijd, ggz, moskee. En de aanpak wordt op maat gemaakt: een combinatie van interventies en benaderingen die past bij de specifieke situatie van iedere jongere afzonderlijk.

Dat geeft ook al aan hoe belangrijk samenwerking is bij het omgaan met radicalisering: tussen professionals onderling, met het informele netwerk en met het lokale bestuur. Professionals in het jeugd- en gezinsdomein opereren in een context waarin de laatste twee jaar veel veranderingen hebben plaatsgevonden. Meer dan voorheen moeten zij samenwerken met professionals uit andere disciplines en sectoren. Op lokaal niveau gaat het dan in veel gevallen om wijkteams.

Uit deze QuickScan komt duidelijk naar voren dat samenwerking en afstemming zaken zijn die hard nodig zijn om effectief radicalisering te kunnen signaleren, voorkomen en aanpakken. Op de ene locatie lukt dat beter dan op de andere en dat heeft vooral te maken met de voorgeschiedenis: waar instellingen en professionals elkaar al langer kennen en weten te vinden, daar kost samenwerking minder tijd en inspanning.

Tot slot geven wij hier enkele aanbevelingen voor verder onderzoek waarmee de praktijk gebaat kan zijn.

Aanbevelingen en tips voor verder onderzoek

Verder na deze QuickScan

In dit snelle onderzoek hebben we in korte tijd zo veel mogelijk informatie willen verzamelen. Daardoor hebben we concrete goede praktijken niet grondig kunnen bekijken en beschrijven. Het verdient aanbeveling om dat alsnog te doen. Omgaan met radicalisering is nu vooral een lokale zaak. Goed daaraan is dat beleid en uitvoering dicht bij de jongeren zitten om wie het gaat. Nadelig is dat daardoor niet altijd oog is voor wat elders gebeurt, ook al zou men daar zijn voordeel mee kunnen doen.

Het opsporen en beschrijven van goede praktijken kan lokale bestuurders en professionals helpen bij het vormgeven aan een eigen benadering. Die praktijken moet men dan niet beperken tot afzonderlijke initiatieven, interventies of projecten. Het is vooral ook belangrijk om daarbij integrale benaderingen mee te nemen en samenwerkingen zoals die hier en daar lokaal gestalte krijgen. De methode van onderzoek moet daar ook op afgestemd zijn: individuele interviews en gesprekken in kleine kring, met professionals en sleutelfiguren uit het informele netwerk apart, analyse van gevallen van (dreigende) radicalisering en hoe daarmee is omgegaan, interviews met 'spijtoptanten' (jongeren die zijn teruggekomen op hun radicalisering), beschrijven van processen van informatiedeling, afstemming en overleg. Zeker om meer aan de weet te komen van vertegenwoordigers van zelforganisaties over een gevoelig onderwerp als radicalisering is het beter om afzonderlijke gesprekken te voeren.

Casus

Bij een moeilijk grijpbaar fenomeen als radicalisering is er altijd behoefte aan theorieën en modellen die kunnen verklaren hoe en waarom het zo ver heeft kunnen komen met jongeren die jihadistisch worden. Tegelijk is duidelijk dat er veel verschillende factoren een rol kunnen spelen en dat er soms grote verschillen zijn tussen de wegen die geradicaliseerde jongeren hebben afgelegd. Soms is het niet duidelijk waarom onder vergelijkbare jongeren in dezelfde omstandigheden de ene wel radicaliseert en de ander niet. De huidige theorieën zijn nog onvoldoende in staat om alle gevallen die zich in de praktijk voordoen te vangen. In die omstandigheden is het vooral zaak om veel informatie over die concrete gevallen te verzamelen en om systematisch te kijken wat er precies gebeurd is. Dat is niet alleen voor de theorievorming nuttig, maar zeker ook voor de praktijk: door te kijken naar min of meer vergelijkbare gevallen en naar de manier waarop daarmee is omgegaan, kan men ondersteuning vinden voor de aanpak van een bepaalde casus.

Om dit te realiseren zou een (geanonimiseerde) casusbank ontwikkeld kunnen worden: een verzamelplaats waar individuele gevallen op een gestandaardiseerde manier beschreven worden. Deze casusbank kan gebruikt worden voor onderzoek en voor de ontwikkeling van een meer effectieve aanpak.

De ervaring, ook die in dit onderzoek, leert dat er weinig opweegt tegen een concreet verhaal als het gaat om het onder de aandacht brengen van de urgentie, het gewicht en de emotionele impact van radicalisering in het leven van de betreffende jongeren en hun directe omgeving.

Bereik en dekking

Het verdient aanbeveling om lokaal, maar ook breder, te onderzoeken wat het *bereik* van verschillende professionele en vrijwillige organisaties is onder jongeren die (dreigen te) radicaliseren. Slaagt een wijkteam erin om deze jongeren te bereiken? Zijn er andere organisaties die contact met hen hebben? Op lokaal niveau is het heel praktisch om dat te weten, maar het kan ook inzicht geven in de manier waarop je contacten legt en aanhoudt.

Daarbij kan het helpen om ook in kaart te brengen vanuit welk *perspectief* deze organisaties de betreffende jongeren en hun omgeving benaderen (systemisch, toekomstgericht, gericht op inclusie en/of integratie, op compenserende hulp of op activerende begeleiding). Zo kan duidelijk worden of er op lokaal niveau voldoende *dekking* is: bestrijkt het netwerk van professionals en vrijwilligers alle relevante leefgebieden, vindplaatsen en sectoren?

(Jeugd-)ggz

De geestelijke gezondheidszorg voor jeugd lijkt nauwelijks betrokken te zijn bij het omgaan met radicalisering bij jongeren en jongvolwassenen. Dat is opmerkelijk omdat een recente analyse van dossiers van Syrië-gangers laat zien dat een groot deel van hen problemen heeft die in aanmerking komen voor een behandeling vanuit de ggz. Het verdient aanbeveling verder uit te zoeken waarom de jeugd-ggz zo weinig

betrokken is. Dat kan bijvoorbeeld door naar wijkteams te kijken. Zijn er verschillen tussen wijkteams waar jeugd-ggz professionals actief in participeren en wijkteams waarin dat niet het geval is? Het is ook de moeite waard om de inhoudelijke en organisatorische randvoorwaarden voor bemoeienis door de jeugd-ggz in kaart te brengen. En verder verdient de overgang van jeugd-ggz naar ggz voor volwassenen speciale aandacht.

Signaleren

Er is behoefte aan houvast bij het signaleren van radicalisering en bij het communiceren daarover. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken of het wenselijk en mogelijk is om tot een soort meldcode te komen, naar analogie van de Meldcode Kindermishandeling. Daarmee zou een zekere standaardisering gerealiseerd kunnen worden, zonder dat er meteen geregistreerd wordt.

Samenwerking

Een belangrijk vereiste van iedere aanpak van radicalisering is samenwerking. Wat is er nodig om lokaal (maar ook regionaal en landelijk) tot goede samenwerking te komen? Een onderzoek dat deze vraag centraal stelt, zou van twee kanten moeten beginnen: door goede voorbeelden uit eigen land en uit het buitenland op te sporen en te beschrijven, én door de relevante wetenschappelijke publicaties te bestuderen. Daarnaast is het de moeite waard om zich ontwikkelende samenwerkingspraktijken te begeleiden met (ontwikkelings-)onderzoek.

Competenties

Er lijkt een zekere taboesfeer te bestaan in de communicatie rond het thema radicalisering: tussen professionals en jongeren, tussen professionals onderling en met het informele netwerk, en tussen het informele netwerk en jongeren. Dat hebben we ook gezien bij andere precaire thema's als loverboys en kindermishandeling. Wat kan daar aan gedaan worden? Ontbreekt het professionals en mensen uit het informele netwerk aan basale en specifieke gespreksvaardigheden om radicalisering en mogelijke signalen daarvan bespreekbaar te maken?

Training

Veel respondenten van de QuickScan hebben een of meer trainingen gehad over radicalisering. Op dit moment worden er ook veel trainingen aangeboden. Niet duidelijk is wat de kwaliteit van al die trainingen is en of professionals daar in hun dagelijks werk wat mee kunnen doen. Een overzicht van de verschillende benaderingen en hun sterke en minder sterke kanten kan helpen om dit onoverzichtelijke terrein in kaart te brengen, zodat professionele organisaties en (lokale) overheden beter beredeneerde keuzes kunnen maken.

Interventies

Onlangs heeft het Kennisplatform Integratie & Samenleving 13 praktijkvoorbeelden beschreven van aanpakken gericht op kwetsbare jongeren die vatbaar zijn voor radicalisering. Deze verschillen onderling nogal in de mate waarin ze uitgewerkt en onderbouwd zijn. Het verdient aanbeveling om nader te onderzoeken welke van deze aanpakken voorzien in de bestaande behoeften van professionals en (lokale) overheden, en hoe deze verder ontwikkeld en geïmplementeerd kunnen worden.

Inclusie

Dit woord komt steeds terug in gesprekken over radicalisering. Wat betekent het, in praktische zin? Hoe vertaal je het streven naar inclusie naar concrete preventie- en interventieprogramma's? In hoeverre werken bestaande praktijken al aan inclusie? En hoe kunnen deze verder ontwikkeld worden? Wat is de rol die verschillende werksoorten (bijvoorbeeld het jongerenwerk) en professionals hierin kunnen spelen? Welke algemeen werkzame factoren dragen bij aan het voorkomen en bijsturen van uitsluiting en radicalisering? En wat is de meer specifieke bijdrage die afzonderlijke werksoorten en professionals daaraan kunnen toevoegen?

Bijlagen

1. Begrippenlijst

Voor de belangrijkste begrippen in dit QuickScan-onderzoek hebben wij onderstaande definities gebruikt.

Radicalisering

Er is sprake van radicalisering wanneer een persoon of groep steeds meer overtuigd raakt van opvattingen en (religieuze) gedachten die niet samengaan met onze democratische rechtsorde. Deze persoon of groep gaat daar ook steeds meer naar handelen en is zelfs bereid geweld te gebruiken om die opvattingen te realiseren.
Bron: NJI, Factsheet.

Polarisatie

Polarisatie is de verscherping van tegenstellingen tussen groepen in de samenleving die kan resulteren in spanningen tussen deze groepen en toename van de segregatie (langs etnische en religieuze lijnen).
Bron: NJI, Factsheet.

Extremisme

We spreken van extremisme als iemand geweld acht toegestaan om ingrijpende veranderingen in de samenleving door te voeren, of bereid is geweld te gebruiken om deze doelen te bereiken.
Bron: Expertise-Unit Sociale Stabiliteit, ministerie van SZW.

Jihadisme

Jihadisme (ook wel djihadisme) is een vorm van islamisme die met geweld of gewapende strijd (jihad) ernaar streeft om een bepaalde versie van de islam op te leggen aan de samenleving, wat zal resulteren in de vestiging van een islamitische staat of kalifaat.
Bron Jan Jaap de Ruiters, Tilburg University.

Terrorisme

Terrorisme is het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.
Bron: NCTV.

2. De vragenlijst en de introductiebrieven

Beste...

In uw werk met jongeren kunt u te maken krijgen met radicalisering. Bijvoorbeeld doordat jongeren aanhanger van de gewelddadige jihad worden. Wij willen graag weten hoe u daarmee omgaat, om zo te leren hoe we radicalisering en jihadisme beter kunnen aanpakken. Daarom vragen wij u deze online vragenlijst voor ons in te vullen. Dat hoeft niet meer dan tien minuten te kosten.

Waarom wij dit vragen

De overheid wil weten welke ervaringen beroepskrachten en vrijwilligers hebben met radicalisering en jihadisme onder jongeren. En vooral ook hoe zij daarmee omgaan. Daarom doen het Nederlands Jeugdinstituut en Movisie dit onderzoek bij twaalf gemeenten. Dat doen we met deze online vragenlijst en door in iedere gemeente een groepsgesprek te organiseren.

Uw ervaringen helpen

Door deze online vragenlijst in te vullen, kunnen wij een beeld krijgen van de manier waarop u omgaat met radicalisering en jihadisme. Wij maken uw antwoorden anoniem. De uitkomsten gebruiken we onder meer als input voor het groepsgesprek dat we komende weken in uw gemeente organiseren. Als u daaraan wilt meedoen, kunt u dat aan het eind van deze vragenlijst laten weten. Wij laten u dan later weten of u geselecteerd bent.

Wat wij onder radicalisering en jihadisme verstaan

We hebben het over *radicalisering als een persoon of groep steeds meer overtuigd raakt van opvattingen en (religieuze) gedachten die niet samengaan met onze democratische rechtsorde. Deze persoon of groep gaat daar ook steeds meer naar handelen en is zelfs bereid geweld te gebruiken om die opvattingen te realiseren.*

Jihadisme is de extreme politieke ideologie waarin het een goddelijke plicht is om een 'heilige oorlog' te voeren tegen alle ongelovigen en zo de islam over de wereld te verspreiden.

Met uw hulp kunnen we radicalisering aanpakken

Uw ervaringen kunnen ons helpen om radicalisering te voorkomen, tijdig te signaleren en aan te pakken. Wij stellen het daarom zeer op prijs als u bereid bent aan dit onderzoek mee te doen.

<link naar Formdesk-formulier>

Met vriendelijke groet,

Lou Repetur, Movisie
Gert van den Berg, Nederlands Jeugdinstituut

Vragen

1. Op welke manier heeft u met jongeren te maken?
  - Vanuit zelforganisatie of als vrijwilliger (onbetaald) ga verder met vraag A
  - Als professional (betaald) ga verder met vraag 2

2. In welke gemeente bent u werkzaam?
.....

3. Bij wat voor organisatie bent u werkzaam?
  - Jongerenorganisatie/vrouwenorganisatie
  - Moskee, kerk, synagoge
  - Vrijtijdsvoorziening (sport, cultuur etc.)
  - Wijkteam, buurtteam, Centrum voor Jeugd en Gezin
  - Jeugdwerk, buurtwerk, maatschappelijk werk
  - Onderwijs
  - (Buitenschoolse) opvang
  - Politie/justitie
  - Jeugdgezondheidszorg, gezondheidszorg
  - Jeugdhulporganisatie (jeugd- en opvoedhulp, jeugd-ggz, jeugd-lvb)
  - Jeugdbescherming/jeugdreclassering
  - Werk en inkomen
  - Anders, namelijk ...

4. En welke rol of functie heeft u daar?
(toelichting)

5. Merkt u wel eens dat een jongere steeds radicaler wordt, richting jihadisme?
  - Nee naar vraag 6
  - Ja naar vraag 6

6. Bent u bezorgd over jongeren in uw omgeving die radicaler worden?`
  - Nee, nooit naar vraag 26 en daarna eindetekst
  - Ja, soms naar vraag 7
  - Ja, vaak naar vraag 7

Eindetekst

Deze vragenlijst gaat over radicalisering en jihadisme. U heeft geantwoord dat u daarmee nog niet te maken heeft gehad. Daarom is het niet nodig om nog meer vragen te beantwoorden. Als u dat wilt, kunt u uw antwoord hier toelichten.

(ruimte voor toelichting)

Hartelijk dank voor de genomen moeite!

7. Hoe vaak gebeurt het dat u te maken heeft met jongeren die radicaal worden?
  - Elke dag
  - Vaak, elke week
  - Regelmatig, zo een keer per maand
  - Af en toe
  - Zelden

8. Van hoeveel jongeren weet u ongeveer dat ze radicaliseren of geradicaliseerd zijn?
...

9. En hoeveel daarvan zijn jihadistisch geworden?

...

10. Kunt u aankruisen op welke manier u te maken heeft (gehad) met islamitische radicalisering? U kunt bij deze vraag meer dan een antwoord aankruisen.

- Met jongeren die radicaler gaan denken.
- Met jongeren die ook radicaler worden in hun doen en laten.
- Met jongeren die nog verder gaan en bijvoorbeeld naar Syrië te gaan.
- Met volwassenen met radicale opvattingen.
- Anders, namelijk ... (toelichting)

11. Vindt u dat u zelf een taak heeft als het gaat om radicalisering richting jihadisme?

- Nee naar vraag 13
- Dat weet ik niet naar vraag 13
- Ja naar vraag 12

12. Kunt u aankruisen waaruit die taak dan bestaat?

- o Het helpen voorkomen van radicalisering, namelijk door ...
- o Het signaleren van radicalisering, namelijk door ...
- o Handelend optreden bij radicalisering, namelijk door...
- o Anders, namelijk:
- o Ik voer bovenstaande op de volgende manier uit:

Je kunt op veel manieren omgaan met radicalisering en jihadisme. In vier vragen noemen we er een aantal. Kunt u aankruisen welke manieren u gebruikt?

13. Signaleren

- Ik merk het wanneer jongeren radicale ideeën krijgen.
- Ik merk het wanneer jongeren geworven worden voor radicale activiteiten.
- Ik houd contact met deze jongeren en hun ouders, en met de moskee en andere organisaties.
- Ik vind het moeilijk om radicalisering richting jihadisme te herkennen.
- Anders, namelijk ...

14. Voorkomen

- Ik zet me ervoor in dat jongeren zich niet afkeren van onze samenleving.
- Ik help jongeren om weerbaar te zijn tegen radicale invloeden.
- Ik maak jongeren bewust van radicalisering en hoe het in zijn werk gaat.
- Ik maak ouders bewust van radicalisering en hoe het in zijn werk gaat.
- Ik vraag aandacht voor vermoedens van radicalisering.
- Ik weet niet goed wat ik kan doen om radicalisering te voorkomen.
- Anders, namelijk ...

15. Aanpakken: wanneer ik merk dat jongeren radicaliseren:

- ga ik eropaf en ga met ze in gesprek,
- meld ik dat bij andere beroepskrachten en ouders,
- draag ik actief bij aan de-radicalisering,
- weet ik niet goed wat ik moet doen.
- Ik werk aan de-radicalisering en re-integratie van terugkerende Syrië-gangers.
- Anders, namelijk ...

16. Samenwerken

- Ik zit in een netwerk rond jongeren die radicaliseren.
- Als ik signalen van radicalisering tegenkom, overleg ik eerst met anderen.
- Als ik te maken krijg met radicalisering, zorg ik dat de juiste mensen dat weten.
- Ik zorg voor een goede afstemming van preventie, hulpverlening, opsporing en vervolging.

- Ik weet niet waar ik naar toe kan gaan met zorgen over jongeren die radicaliseren.
- Anders, namelijk ...

17. Vindt u dat u genoeg weet over de manier waarop radicalisering richting jihadisme verloopt?

- Nee, want ...
- Dat weet ik niet zeker, want ...
- Ja, want ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

18. Zijn er speciale methoden, interventies en instrumenten die u gebruikt bij het omgaan met radicalisering?

- Nee
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

19. Ziet u mogelijkheden om radicalisering meer effectief te voorkomen en aan te pakken? (Bijvoorbeeld met behulp van interventies voor andere problemen, zoals kindermishandeling en loverboys)

- Nee
- Ja, want ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

20. Zijn er knelpunten die u ervaart bij het voorkomen, signaleren en aanpakken van radicalisering?

- Nee
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

21. Kunt u aankruisen wat u kan helpen om radicalisering beter aan te pakken?

- Een vaste persoon of instantie waar ik kan melding kan maken en zorgen kan bespreken.
- Meer kennis over processen van radicalisering richting jihadisme.
- Praktische vaardigheden.
- Goede voorbeelden.
- Handreikingen/interventies.
- Samenwerking en uitwisseling.
- Duidelijke afspraken, protocollen en verantwoordelijkheden.
- Anders, namelijk ...

22. Werkt u samen met andere organisaties en instellingen als het gaat om radicalisering?

- Nee verder naar einde
- Ja verder naar vraag 23

23. Met welke organisaties werkt u samen bij het omgaan met radicalisering?

- Jongerenorganisatie/vrouwenorganisatie
- Moskee, kerk, synagoge ``
- Vrijtijdsvoorziening (sport, cultuur etc.)
- Wijkteam, buurtteam, Centrum voor Jeugd en Gezin
- Jeugdwerk, buurtwerk, maatschappelijk werk
- Onderwijs
- (Buitenschoolse) opvang
- Wijkagent/Politie/justitie
- Jeugdgezondheidszorg, gezondheidszorg
- Jeugdhulporganisatie (jeugd- en opvoedhulp, jeugd-ggz, jeugd-lvb)
- Jeugdbescherming/jeugdreclassering
- Werk en inkomen (UWV)
- Een instelling of persoon die gespecialiseerd is in radicalisering
- Anders, namelijk ...

24. Wat hebt u nodig om goed te kunnen samenwerken rond problemen als radicalisering en jihadisme?

....

25. Ervaart u knelpunten bij het samenwerken in de aanpak van radicalisering? (Denk bijvoorbeeld aan privacyregels bij het uitwisselen van informatie.)

- Nee
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

26. Heeft u behoefte aan ondersteuning bij het werken met jongeren die (dreigen te) radicaliseren? En zo ja, hoe moet die er dan uitzien?

- Nee
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

27. Wilt u nog iets toevoegen wat niet in deze vragen aan de orde is geweest?

- Nee
- Ja, namelijk ...

(toelichting)

Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst!

In de komende weken organiseren wij in uw gemeente een groepsgesprek over radicalisering en jihadisme. Daar gaan we verder in op de punten die in deze vragenlijst aan de orde komen. Een deel van de personen die deze vragenlijst hebben ingevuld, krijgt daarvoor een uitnodiging. Wilt u daarvoor in aanmerking komen, geef dan hier uw mailadres door. Wij gebruiken dat mailadres alleen om u berichten over het groepsgesprek te sturen. We koppelen het niet aan uw antwoorden op de voorgaande vragen.

Mailadres: ...

Werkzaam in de gemeente: ...

Vragenlijst voor personen die niet als beroepskracht met jongeren te maken hebben

A. In welke gemeente heeft u te maken met jongeren?

.....

B. Bij wat voor organisatie bent u actief?

- Jongerenorganisatie/vrouwenorganisatie .
- Moskee, kerk, synagoge .
- Vrijtijdsvoorziening (sport, cultuur etc.) .
- Anders, namelijk ... .

C. En wat doet u daar precies?

D. Merkt u wel eens dat een jongere in uw omgeving steeds radicaler wordt, in de richting van jihadisme?

- Nee naar vraag E
- Ja naar vraag E

E. Bent u bezorgd over jongeren in uw omgeving die radicaler worden?

- Nee, nooit omdat .... (als D ook Nee, dan naar vraag S en daarna eindetekst; als D ja, dan naar vraag F)
- Ja, soms want ... (als D ook Nee, dan naar vraag S en daarna eindetekst; als D ja, dan naar vraag F)
- Ja, vaak want ... (als D ook Nee, dan naar vraag S en daarna eindetekst; als D ja, dan naar vraag F)

Eindetekst

Deze vragenlijst gaat over radicalisering en jihadisme. U heeft geantwoord dat u daarmee nog niet te maken heeft gehad. Daarom is het niet nodig om nog meer vragen te beantwoorden. Als u dat wilt, kunt u uw antwoord hier toelichten.

(ruimte voor toelichting)

Hartelijk dank voor de genomen moeite!

F. Hoe vaak gebeurt het dat u te maken heeft met jongeren die radicaal worden?

- Elke dag
- Vaak, elke week
- Regelmatig, zo een keer per maandag
- Af en toe
- Zelden

G. Van hoeveel jongeren weet u ongeveer dat ze radicaliseren of geradicaliseerd zijn?

...

H. En hoeveel daarvan zijn jihadistisch geworden?

...

I. Kunt u aankruisen op welke manieren u te maken heeft (gehad) met radicalisering en jihadisme?

- Met jongeren die radicaler gaan denken.
- Met jongeren die ook radicaler worden in hun doen en laten.
- Met jongeren die nog verder gaan en bijvoorbeeld naar Syrië te gaan.
- Met volwassenen met radicale opvattingen.
- Anders, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

J. Vindt u dat u zelf een taak hebt als het gaat om radicalisering?

- Nee naar vraag K
- Dat weet ik niet naar vraag K
- Ja naar vraag J

K. Waaruit bestaat die taak dan?

- a. Het helpen voorkomen van radicalisering en jihadisme, namelijk door ...
- b. Het signaleren van radicalisering en jihadisme, namelijk door ...
- c. Handelend optreden bij radicalisering en jihadisme, namelijk door ...
- d. Anders, namelijk ...

Je kunt op veel verschillende manieren omgaan met (signalen van) radicalisering. Hieronder noemen we er een aantal. Kunt u aankruisen welke manieren u gebruikt?

L. Herkennen

- Ik merk het wanneer jongeren radicale ideeën krijgen.
- Ik merk het wanneer jongeren geworven worden voor radicale activiteiten.
- Ik houd contact met deze jongeren en hun ouders.
- Ik vind het moeilijk om radicalisering richting jihadisme te herkennen.
- Geen van bovenstaande.
- Anders, namelijk:

M. Voorkomen

- Ik zet me ervoor in dat jongeren zich niet afkeren van onze samenleving.
- Ik help jongeren om weerbaar te zijn tegen radicale invloeden.
- Ik maak jongeren en hun ouders bewust van radicalisering en hoe het in zijn werk gaat.
- Ik vraag aandacht voor vermoedens van radicalisering.
- Geen van bovenstaande.
- Anders, namelijk:

N. Aanpak: wanneer ik merk dat jongeren radicaliseren,

- ga ik eropaf en ga met ze in gesprek,
- meld ik dat bij beroepskrachten en ouders,
- werk ik mee aan het tegengaan daarvan,
- weet ik niet goed wat ik moet doen.
- Ik werk mee aan het opvangen en begeleiden van terugkerende Syrië-gangers.
- Anders, namelijk ...

O. Samenwerken

- Ik zit in een netwerk rond jongeren die radicaliseren.
- Ik overleg altijd met anderen wanneer ik signalen van radicalisering tegenkom.
- Ik schakel anderen in wanneer ik te maken krijg met radicalisering.
- Anders, namelijk

P. Zijn er instanties of personen waar u naar toe kunt gaan wanneer u merkt dat jongeren radicaliseren?

- Nee
- Dat weet ik niet
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

Q. Weet u wat u moet doen wanneer u radicalisering signaleert?

- Nee, dat weet ik niet
- Dat weet ik niet zeker
- Ja, dat weet ik, namelijk ...

- (Mogelijkheid om toelichting te geven)

R. Zijn er dingen die u moeilijk vindt bij het omgaan met radicalisering en jihadisme?

- Nee,
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

S. Heeft u behoefte aan ondersteuning bij het werken met jongeren die (dreigen te) radicaliseren?

- Nee
- Ja, namelijk ...

(Mogelijkheid om toelichting te geven)

Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst!

In de komende weken organiseren wij in uw gemeente een groepsgesprek over radicalisering en jihadisme. Daar gaan we verder in op de punten die in deze vragenlijst aan de orde komen. Een deel van de personen die deze vragenlijst hebben ingevuld, krijgt daarvoor een uitnodiging. Wilt u daarvoor in aanmerking komen, geef dan hier uw mailadres door. Wij gebruiken dat mailadres alleen om u berichten over het groepsgesprek te sturen. We koppelen het niet aan uw antwoorden op de voorgaande vragen.

Mailadres: ...

Werkt als vrijwilliger in de gemeente: ...

3. De groepsgesprekken

Figuur 1 Format voor de groepsgesprekken

Format	Wat doe je? Inventarisatie Ronde 1	Knelpunten en successen Ronde 2	Wat heb je nodig? Behoeft Ronde 3 Kennis Handelingsperspectief/a anpak Vaardigheden Infrastructuur Deskundigheid Koppeling met andere problemen	Wat zijn de randvoorwaarden Ronde 4 Kennis Handelingsperspectief/aa npak Vaardigheden Infrastructuur Deskundigheid Koppeling met andere problemen
Preventie				
Signalering				
Aanpak				
Samenwerking				

4. Literatuur

Butter, E. & El Kaddouri, H. (2016). Initiatieven van Marokkaanse Nederlanders tegen radicalisering. Een quickscan: Den Haag: Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders.

Hermens, F., Kapel, M. van, Wonderen, R. van, & Booiijk, M. (2016). Preventie van radicalisering. Praktijkvoorbeelden van aanpakken gericht op kwetsbare jongeren die vatbaar zijn voor radicalisering. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/Movisie.

Kleijwegt, M. (2016). 2 werelden 2 werkelijkheden Hoe ga je daar als docent mee om? Den Haag: ministerie van OCW.